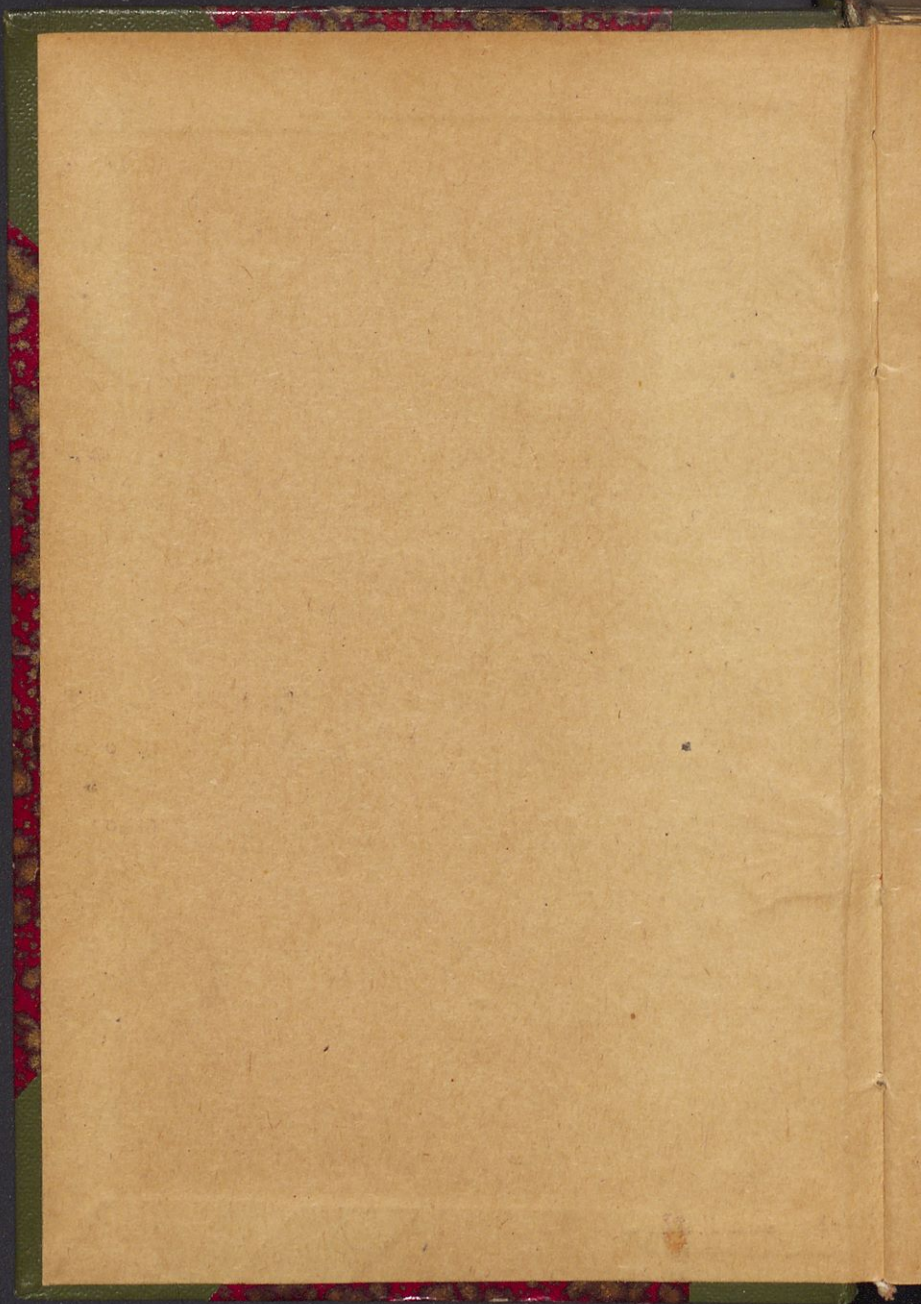

64855

Maksim Gorkij

DROBNE POVESTI

POSLOVENIL

DR ALOJZIJ GRADNIK

Wan, Zshavny

V GORICI.

TISK. »GORIŠKA TISKARNA« A. GABRŠCEK.
1911.

64855

030035075

Vsebina :

	Str.
Nekdaj v jeseni.....	1—14
Pesem o Sokolu	15—23
Makar Čudra	24—45
Boles	46—54
Jemeljan Piljaj	55—75
Zgodba z zaponkami	76—95
Starka Izergil	96—136
Izvod	137—140
Čelkaš	141—199
Moj sopotnik	200—251

Nekdaj v jeseni...

Nekdaj v jeseni sem prišel v jako neprijeten in mučen položaj: v mestu, kamor sem bil ravnokar prišel, in nisem imel v njem niti enega znanca, sem ostal naenkrat brez groša v žepu in brez stanovanja.

Prodavši prve dni od svoje obleke vse to, kar sem lahko pogrešal, sem šel iz mesta ven v kraj, imenovan »Ustje«, kjer so stale luke za parobrode, in je ob času vožnje po reki vladalo veselo in pisano življenje; a sedaj je bilo tam pusto in tiho, ker je bilo že zadnje dni oktobra.

Brskaje z nogami po mokrem pesku, ogledaval sem pazno, ali bi našel mogoče v njem ostanke kake jedi; hodil osamljen sredi zapuščenih hiš in trgovskih štantov, in mislil o tem, kako bi bilo prijetno biti sit...

Pri sedanjih kulturnih razmerah si lažje utešiš duševni, kakor pa telesni glad. Hodiš po ulicah in obkrožajo te poslopja, neslaba na zunaj in — po vsi

pravici se lahko reče — tudi znotraj ne-slabo opravljena, in vzbudi ti to lahko prijetne misli o arhitekturi, o higijeni, in še o mnogem drugem modrem in vzvišenem; srečujejo te udobno in toplo oblečeni ljudje — uljudni so in se ti vsakrat ognejo, in delikatni kakor so, ne želijo opaziti žalostnega dejstva tvojega bitja. Pri Bogu! Duša lačnega človeka se pita vedno z boljšo in bolj zdravo hrano, kakor duša sitega, — slučaj, ki se izvede iz njega lahko jako bistrroumen zaključek v prilog sitim...

Mračilo se je že, dež je padal, in od severa je bril mrzel veter. Žvižgal je med zapuščenimi štanti in štacunami, udarjal ob okna gostilnic, ki so bila zaplankana z deskami, in od njegovih sunkov so se penili valovi reke, šumeče pljuskali na nabrežni pesek, metali visoko svoje bele grebene, in podili se drug za drugim v motno daljavo, drug drugega divje preskakovaje. Zdelo se je, kakor bi reka čutila bližino zime, in bi bežala v strahu pred ledenimi okovi, v koje bi jo zaklenil mogoče še to noč severni veter. Nebo je bilo težko in mračno, neprestano so se usipale ž njega očem komaj vidne kaplje dežja, in vso to žalostno elegijo v prirodi krog mene so še povečali dve polomljeni in skrivljeni vrbi in neki narobe obrnjen čoln, ki jima je ležal pri koreninah.

Narobe obrnjen čoln s prebitim dnóm, in od mrzlega vetra oropani drevesi, otožni in stari... vse okrog podrto, neobljudeno in mrtvo, in nebo toči neutešljive solze...

Pusto in mračno je bilo vse okrog — zdelo se je, da vse umira, in da ostanem kmalu jaz sam med živimi, a tudi mene že čaka hladna smrt.

A meni je bilo tedaj osemnajst let — lepi časi to!

Hodil sem in hodil po mrzlem, mokrem pesku. Zobjé so mi udarjali trilerje v čast gladu in mrazu, in ko sem tako zastonj brskal po hrani, in zašel za eden izmed štantov, zapazil sem za njim sključeno k zemlji, žensko v obleki, ki je bila vsa mokra od dežja, in se je tesno oprijemala sklonjenih ramen. Obstal sem zraven nje, in gledal, kaj dela. Videl sem, da grebe z rokami jamo v pesku, hoteč izpodkopati neki zaboj.

»Zakaj to delaš?« vprašal sem jo in prisedel zraven nje.

Tiho je vskriknila, in skočila brzo na noge. Ko je tako stala in gledala na me s široko odprtimi, sivimi očmi, polnimi bojazni, — videl sem, da je to deklica moje starosti, jako ljubkega obraza, ki pa je bil žal okrašen s tremi velikimi pegami. To ga je kazilo, če ravno so bile pege razporežene z neko posebno enakomernostjo — pod vsakim

očesom ena, obe enake velikosti, in ena večja na čelu, prav v začetku nosa. Bilo je v tej simetriji vidno delo umetnika, ki se je skazal mojstra v pačenju človeškega obraza. Deklica je zrla na me, in bojazen v njenih očeh je polagoma pojemala... Stresla je pesek iz rok, popravila si je ruto na glavi, skrčila se in rekla:

»Ti bi najbrže tudi rad jedel?... Nu torej, grebi... moje roke so že trudne. Tam — pokimala je z glavo proti zaboju — je gotovo kaj kruha... V tem štantu še vedno prodajajo...

Pričel sem grebsti. Ona je nekaj časa čakala in gledala na me, potem pa je prisedla zraven, in začela mi pomagati...

Molčala sva in delala. Ne mogel bi sedaj povedati, ali sem v tistem trenutku mislil kaj na kazenski kodeks, na moralo in lastninsko pravico, ali na druge take stvari, ki je treba po mnenju mnogih izkušenih mož, misliti na nje v vsakem trenutku življenja. Če hočem biti kolikor mogoče resničen, moram priznati, da sem bil zatopljen edino v delo izpodkopavanja zaboja, da sem popolnoma pozabil na vse drugo, in samo na to ne, kar bi se mogoče pokazalo v zaboju...

Mračilo se je. Tema — mokra, težka in mrzla — se je vedno bolj zgoščala krog naju. Zdelo se je, da šumijo valovi glasneje kakor prej, in

tudi dež je vse bolj močno in hitreje ropotal po deskah štanta... Nekje tam je že zavriščala piščalka nočnega čuvaja...

»Ima li pod ali ne?« je vprašala tiho moja pomagalka. Nisem razumel, kaj govori, in sem molčal.

»Vprašam te — ima zaboj pod? Če ga ima, potem se zastonj križamo. Napravimo jamo — in potem so mogoče še debele deske spodaj... Kako jih odtrgaš? Bolje bi bilo zlomiti ključavnico... Že tako je jako slaba...«

Ženskam pride redko kaj pametnega v glavo; no, kakor vidite, se to kedaj vendar zgodi. In jaz sem pametne misli vedno cenil, in se vedno trudil, po možnosti izrabiti jih.

Našel sem ključavnico, povlekel, in izdrl jo z žreblji vred. Moja sokrivka se je takoj sklonila, in kakor kača je zmuznila v odpirajoča se čveteroogelna vrata zaboja. In od tam je bil slišati nje odobrujoči glas:

»Bravo, fant!«

Majhna pohvala iz ženskih ust je meni ljubša, ko cel ditiramb od strani moškega, in naj bo še tako zgovoren, kakor vsi stari in novi govorniki skupaj. A takrat nisem bil tako ljubezniv, kakor sedaj, in ne zanimajoč se za poklon dekleta, vprašal sem kratko in s strahom:

»Je-li kaj?«

Monotono je pričela naštevati mi svoja odkritja.

»Koš z buteljkami... Prazni žaklji... Dežnik... železno vedro.«

Vse to ni bilo za želodec. Čutil sem, da moje upanje ugaša... a takoj je ona veselo zaklicala:

»Aha! Tu je...«

»Kaj?«

»Kruh... Hlebec... samo moker je... Primi!« K mojim nogam se je zakotalil hlebec, in za njim je prilezla moja neustrašena tovarišica. Jaz sem že odlomil kos, vtaknil ga v usta in žvečil...

»Nu torej, daj mi... A od tu moramo iti proč. Kam naj greva?« — Pazljivo je pogledala v temo na vse štiri strani... Bilo je temno, mokro, šumno...

»Glej tam obrnjen čoln... greva tja?« »Pojdiva!« In šla sva, lomila na poti naš plen, in polnila ž njim usta... Dež je lil, reka je bobnela, od nekje je prihajal zategnjen, smejajoč se žvižg — kakor da bi kak veliki, nikoga se boječi človek izžvižgal vse zemske naredbe, tudi ta grdi jesenski večer, in naju, njegova dva junaka... Srce se je v bolesti zvilo pri tem žvižgu; a vseeno sem željno grizel kruh, in v tem tudi deklè ni zaostajalo za mano, ki je stopalo na moji levi strani.

»Kako ti je ime?« vprašal sem jo, samo da bi kaj rekel.

»Nataša !« je odgovorila in glasno čvekala.

Pogledal sem jo, in srce me je zbolelo ; pogledal sem v temo pred se, in zdelo se mi je, da se mi ironična spaka moje usode smehlja nasproti, zagonetno in mrzlo.

Po čolnu je neutrudno tolkel dež, in ob njegovem mehkem šumu so mi prihajale žalostne misli ; veter je žvižgal skoz razbito dno, skoz luknjo, kjer je pokala neka treščica, pokala in škripala z nemirnim in otožnim glasom. Valovi reke so pljuskali ob bregove in šumeli tako monotono in brezupno, kakor da bi pripovedovali o nečem neznosno žalostnem in težkem, ki so ga bili že siti do grla, ki bi mu bili radi ubežali, in so morali vendar na vsak način o njem govoriti. Šum dežja se je zlival z njih pljuskom, in nad obrnjenim čolnom je plavalo kakor vzdih, zategnjen, brezkončen in težak vzdih zemlje, užaljene in utrujene, od te večne spremene jasnega in toplega poletja — z mrzlo, megleno in mokro jesenjo. In veter je divjal nad zapuščenimi bregovi in nad vspenjajočo se reko, divjal in pel svoje žalostne pesni...

Naše stanovanje pod čolnom ni imelo nikakega komforta ; bilo je tesno, vlažno, in skoz probito dno so rosile

majhne, mrzle kaplje dežja, in je pihal veter. Molče sva sedela in trepetala od mraza. Spominjam se, da se mi je hotelo spati.

Nataša se je zvila v majhen klopčič in prislonila hrbet h krovu čolna. Objemši z rokami kolena, naslonila je na nje svojo bradico, in s široko razprtimi očmi zrla uporno na reko. Vsled onih peg so se zdele oči na njenem belem obrazu še bolj velike. Niti zganila se ni, in jaz sem čutil, da mi je ta mir in to molčanje rodilo strah pred mojo sosedo. Rad bi bil govoril ž njo, a nisem vedel, kako bi začel...

In pričela je sama.

»To prokleta življenje!« izpregovorila je razločno vsako besedo posebej, in s prepričevalnim glasom.

A to ni bila tožba. V teh besedah je bilo za tožbo preveč ravnodušnosti. Nekdo je pač pomislil, kakor je to razumel, pomislil in prišel do jasnega zaključka, ki ga je tudi povedal, in ki nisem jaz mogel nanj odvrniti ničesar ne da bi si s tem nasprotoval. Zato sem tudi molčal. A ona, kakor da bi me ne bila zapazila, je sedela dalje in se ni zganila.

»Človek bi crknil...« spregovorila je znova Nataša, a sedaj tiho in zamišljeno. In spet ni bilo v njenih besedah niti sledú kake tožbe. Bilo je jasno, da je človek, ki je razmišljal o življenju,

pogledal na se, in prišel mirno do prepričanja, da, če se hoče obvarovati pred zasmehom življenja, mu ne preostaja pač drugo kakor »crkniti«...

Postalo mi je neizrečno tesno in bridko pri taki jasnosti mišljenja, in začutil sem, da če bom še dolgo molčal, bom moral gotovo jokati... A tega bi se sramoval pred žensko; tembolj, ko ona sama ni jokala. In sklenil sem nagovoriti jo.

»Kdo te je tako pretepal?« vprašal sem, ker se nisem mogel domisliti ničesar pametnejšega.

»Paška...« odvrnila je kratko in glasno.

»A kdo je to?«

»Moj ljubi... Pek...«

»Te pretepa-li večkrat?«

»Da,... če se opije, me pretepa... Večkrat!« In privila se je k meni in pričela pripovedovati o sebi, Paški in njih razmerju. Ona je — »ena izmed tistih«, — on pek z rdečimi brki, in igra jako dobro na harmoniko. Hodil je k nji v »zavod« in se ji jako prikupil, ker je vesel fant in je snažno oblečen. Njegova jopa stane petnajst rubljev, in na nogah ima visoke škornje... Radi tega se je zagledala vanj in si ga izvolila za ljubčka. A ko je postal njen »ljubček«, ji je pobiral ves denar, ki so ji ga dajali drugi gostje za sladčice, opival se je ž njim, in jo potem pretepal;

— a vse to bi ne bilo še nič — začel je »spuščati« se z drugimi, kar pred njenimi očmi.

»In to naj bi me ne užalilo? Jaz nisem slabša ko druge. To se pravi, on se dela norca iz mene, podlež. Predvčerajšnjem sem naprosila našo gospodinjco, da bi šla ven; in ko sem prišla k njemu, je sedela tam pijana Dunka. In tudi on sam je bil nabit. Rekla sem mu: »podlež — ti, podlež! Lump!« Vso me je pretepel. Brcal me je... lase mi je izrul... vse mogoče... To bi ne bilo še nič! A glej, vso me je raztrgal... kaj naj sedaj storim? Kako naj stopim pred gospodinjo? Vse mi je raztrgal: krilo, jopico — bila je še vsa nova... stala je pet rubljev!... in ruto mi je strgal z glave... moj Bog! Kaj naj sedaj začnem?« zajokala je naenkrat z žalostnim, pretrganim glasom.

Veter je tulil in postajal vedno močnejši in mrzleji... Meni so začeli zobje zopet plesati. In tudi ona se je skrčila pred mrazom, in stisnila tako blizu k meni, da sem videl skozi temo blesk njenih oči...

»Kako ognusni ste vsi moški. Razteptala bi vas vse in pomandrala. Če bi kdo med vami crknil, bi mu pljunila v usta, in bi se mi ne smilil! Podlešeme!... Moledujete in moledujete, migate z repom, kakor psi, če se vam pa uda kaka norica, potem je vse pri kraju!

Takoj stopite z nogo na njo... Garjevi psi!...«

Zmerjala je na vse načine, a v njenem zmerjanju ni bilo sile : ne jeze ne sovraštva do »garjevih psov« ni bilo čuti v njih. Vobče je bil ton njenih besedi miren, in ni odgovarjal vsebini, in njen glas je bil žalostno reven na notah. A vse to je učinkovalo na me silneje kakor najzgovornejše in najprepričevalnejše pesimistične knjige in govori, ki sem jih slišal nemalo prej in pozneje, in jih še vedno vsak dan slišim in čitam. In to raditega, glejte, ker je agonija umirajočega vedno naravnejša in silnejša, kot najbolj natančni in najbolj umetniški opisi smrti.

Postajalo mi je slabo — gotovo bolj radi mraza, kakor radi besedi moje sostanovalke. Tiho sem zastokal in zaškripal z zobmi.

In skoro v istem trenutku sem začutil na sebi dve mrzli, majhni ročici — ena izmed njih se je dotaknila mojega vratu, druga mi je legla na obraz, in hkratu se je oglasilo trepetajoče, tiho in prijazno vprašanje:

»Kaj ti je?«

Skoro bi bil mislil, da me vprašuje to kdo drugi in ne Nataša, ki je ravnokar izjavila, da so vsi moški ognusni, in je želela, da bi vsi pccerknili. A vže je nadaljevala nemirno in naglo :

»Kaj ti je? a? Ti je mraz? Ah, kak si ti! Sedi in molči... kakor čuk na palici! Bi mi bil lahko že prej povedal, da ti je mraz... Nu... lezi na zemljo... razlekni se... tudi jaz se vležem... tako! Objemi me zdaj z rokami... krepkeje... Nu, vidiš, zdaj ti bo toplo... A potem leževa s hrbti drug proti drugemu... Na kak način že prenesemo to noč... Kaj je s tabo, ali si se opil? so te zapodili iz službe? Nič ne dé!«... Tolažila me je... osrčevala me je...

Vrag me vzemi! Koliko ironije je bilo v tem za me! Pomislite! — Bil sem ravno tiste čase v resnih skrbah za osodo človeštva, razmišljal sem o reorganizaciji družabnega reda, o političnih preobratih, čital razne hudičevomodre knjige, kojih globokost misli je bila gotovo pisateljem samim nedosežna — na vse načine sem se trudil tiste čase napraviti iz sebe »veliko, aktivno moč.« In mene je grela s svojim telesom kupljiva ženska, nesrečno, ubito in prognano bitje, ki ni imelo nobenega mesta v življenju in nobene vrednosti, in ki mi ni padlo prej v glavo pomagati ji, predno mi je ona sama pomagala. In če bi mi tudi padlo v glavo, bi ji težko znal v resnici pomoči.

Ah, mislil bi, da se godi vse to z mano v sanjah, v nelepih, težkih sanjah...

Toda, ah! Nisem mogel tega misliti, ker so se usipale na me mrzle kaplje dežja, so se stiskale krepko k meni ženske prsi, in sem čutil na svojem obrazu njen gorki dih, čeravno pomešan z lahkim duhom po žganju... a vseeno tako oživljajoč... Veter je tulil in stokal, dež je ropotal po čolnu, valovi so pljuskali, in midva, tesno stisnjena drug k drugemu, sva vseeno trepetala od mraza. Vse to je bilo gola resnica, in prepričan sem, da ni imel nikdo tako težkih in grdih sanj, kakor je bila ta resnica.

In Nataša je govorila v enomér, govorila tako prijazno in sočutno, kakor morejo govoriti le ženske. Pod vplivom njenih besedi, naivnih in prijaznih, je nekje notri v meni zažarela iskra, in v mojem srcu se je nekaj raztalajalo...

In takrat so se iz mojih oči curkoma vlile solze, in sprale so z mojega srca mnogo zlobe, bolesti, gluposti in blata, ki so se bili nabrali v njem prav to noč... Nataša pa mi je prigovarjala:

»No, nehaj, srce moje, ne joči! Nehaj! Bog že stori, da ti pojde boljše, spet dobiš službo... in vse drugo...«

In neprenehoma me je poljubljala... dolgo, neštevilno in vroče...

To so bili prvi ženski poljubi, ki mi jih je prineslo življenje, in bili so

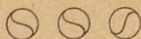
najboljši, ker so me vsi naslednji stali strašno drago, in mi niso dali v resnici ničesar.

»No, ne jokaj več, ti čudak ti! Jaz te hočem jutri preskrbeti, če ne boš imel kam iti...« slišal sem, kakor v sanjah nje tihi, prigovarjajoči šepet...

Do jutranje zore sva ležala tako v objemu...

A ko se je zdanilo, sva zlezla izpod čolna in šla v mesto. Potem sva se prijateljski poslovila, in se nisva srečala nikdar več, čeravno sem pol leta iskal po vseh beznicah po tej ljubi Nataši, ki sem preživel ž njo opisano noč nekdanj v jeseni...

Če je že umrla — kako dobro je to za njo! Naj počiva v miru! A če še živi — mir njeni duši! Naj se ji ne zbudi nikdar spoznanje njenega padca... le trpljenje bi bilo to za njo, nepotrebno in brezplodno.

Pesem o sokola.

Ogromno morje, pljuskajoče leno ob bregove, je usnulo. Nepremično leži v daljavi, oblito od modrega luninega svita. Mehko in srebrno se je zlilo tam s sinjim južnim nebom, odražajoč v svoji gladini prozračno tkan pernatih oblakov, ki stoje nepremično na mestu, ne zakrivajoč za sabo zlatih zvezd. Zdi se, da se nebo vse niže sklanja k morju, kakor bi hotelo slišati to, kar šepetajo nemirni valovi, ki zaspano ližejo bregove.

Gore obraščene z drevjem, skrivljenim in polomljenim od severnega vetra, kipijo s svojimi ostrimi vrhovi v sinjo puščavo nad njimi, zdi se, kakor da je njih suhe, surove konture omehčala topla in nežna megla južne noči.

Zamišljeno stojijo gore. Z njih so se spustile črne sence na bujne, zelenkaste grebene valov, in objele jih, kakor bi hotele ustaviti to dvigovanje, zadušiti nepokojno šepetanje in stoke

peneče se vode — vse te glasove, mo-teče tajno tišino, razlito vseokoli z mo-drim in srebrnim sijajem lune, ki se še skriva za vrhovi gôr.

»A — a la — ah — a — a kbar!«
. . . . je tiho zavzdihnil Nadir Ragim Ogli, stari krimski ovčji pastir, visok suh in moder starec, ves ožgan od ju-žnega solnca.

Ležala sva v pesku poleg ogromne skale, mračne in mrkle, ki se je bila odtrgala od rodne gore, in jo je pokri-vala senca in obraščal mah. Na ono stran, ki je bila obrnjena proti morju, so nametali valovi raznovrstno mahovje in vodne rastline, in skala, ki je bila povešena z njimi, se je zdela kakor pri-vezana na to ozko, peščeno ploščo, de-lečo gore od morja. Plamen našega ognja jo je osvitljeval od strani, ki je bila obrnjena proti gori, in po starem kamnu, vsem izgloданem in zareza-nem, so begale sence.

Kuhala sva z Raginom ribo, ki sva jo ravnokar ujela, in bila sva oba v tistem stanju, ko se ti zdi vse okoli tebe tako fantastično in polno nevidnih du-hov, ki se družijo z njimi tvoja duša, in je tvoje srce tako čisto, lahko, in ni v njem nobene druge želje, ko samo: misliti in misliti . . .

Morje se je ljubeče približevalo k bregu, in njegovi valovi so šumeli tako nežno, kakor da bi prosili, naj jim pu-

stimo ogreti se ob ognju. Včasi je to občo harmonijo pljuskanja in šepetanja zmotila visoka in šaljiva nota — in glej, eden izmed valčkov je smelo prilezal do naju.

Ragim je ležal s prsmi na pesku, glavo proti morju, in zrl zamišljen v motno daljavo.

Oprl se je ob lakti in polčžil glavo v dlani, kosmata ovčja šapka mu je zlezla na tilnik, in od morja sem je pihal svež veter na njegovo visoko čelo, ubrano v globoke gube. Modroval je, ne da bi se zmenil za to, ali ga poslušam; kakor da bi govoril z morjem:

»Človek, ki veruje v Boga, pride v nebesa. A kdo bi ne služil Bogu in proroku? Mogoče, je on v teh penah... In te srebrne pege na vodi — mogoče je on to . . . Kdo to ve?«

Temno, kipeče morje je zasvetlelo, tu pa tam so zableščale na njem lučke, ki jih je metal nemarno mesec. Uže je vsplaval izza mahovitih gorskih vrhov, in zamišljen lil svojo svetlobo na morje, tiho vzdihajoče mu nasproti, na breg in na skalo, kjer smo mi ležali.

»Ragim! . . . Povej mi pravljico« — zaprosil sem starca.

»Čemu?« vprašal je Ragim, ne da bi se ozrl na me.

»Zato! Ugajajo mi tvoje pravljice.«
»Povedal sem ti jih že vse . . . Ne znam nobene več . . .«

Hotel je, da bi ga še bolj poprosil. In storil sem tudi to.

»Želiš, da ti zapojem kako pesem?« je takoj na to dejal Ragim.

Radoveden sem bil slišati staro pesem; in z otožnim glasom, trudeč se podati lastno melodijo pesmi, je on pričel:

I.

»Visoko v gore je zlezel gad, legel tam v sivo sotesko, zvil se v klopčič in gledal na morje.

Visoko na nebu je sijalo solnce, in gore so razpaljene kipele v nebo, in spodaj ob skale so bili valovi.

A po temni soteski je peneč se grmel potok morju nasproti, in kamni so ropotali.

Ves v belih penah, mlad in močan, rezal je on goro in padal v morje s srditim bobnenjem.

In naenkrat je v to sotesko, kjer je ležal gad, pal z neba sokol z razbitimi grudmi, krvavečimi peruti . . .

S tihim krikom je pal na zemljo in bıl z grudmi v brezmočnem gnevu ob trdi kamen.

Gad se je prestrašil, zmuznil urno proč, a kmalu je zapazil, da bo živela ptica le dve — tri minute.

Prilezel je bliže k razbiti ptici in zašepetal ji prav v oči:

»Kaj, umiraš?»

»Da, umiram!« — odvrnil je sokol, in globoko vzdihnil.

»Slavno je moje življenje! Jaz vem, kaj je sreča! . . . Hrabro sem se boril! . . . Videl sem nebo . . . Ti ga ne vidiš tako blizu! . . . O, revež ti!«

»Nebó — praviš? To je pust kraj . . . kako bi zlezel tja? Meni je tukaj dobro . . . toplo in vlažno!«

Takó je odgovoril gad svobodni ptici, in smejal se v svoji duši njenim fantazijam.

In tako je pomislil: »leti ali lezi, konec je samo eden; vse leže v zemljo in vse ostane prah«

In smeli sokol je naenkrat vstrepetal, dvignil se nekoliko na noge in pogledal po soteski.

Skoz sivi kamen je curljala voda, ozračje temne soteske je bilo dušeče, in smrdelo je po gnjilobi.

In kriknil je sokol, v žalosti in v bolečinah, in zbral vse svoje sile:

»O da bi mogel še enkrat dvigniti se v nebo! Vraga bi privil na svoje ranjene prsi . . . in napil bi se on moje krvi! . . . O blaženost boja!«

In gad si je mislil: »Mogoče je na nebu na vse zadnje prijetno živeti, ko on tako vzdihuje!« . . .

In rekel je svobodni ptici: »Premakni se na kraj soteske in vrzi se navzdol.

Mogoče te vzdignejo peruti in oživiš še nekoliko v svojem elementu.«

Vstrepetal je sokol, ponosno je zakriknil, in se pomaknil proti brezdnu, drsaje s kremplji po mokrem kamnu.

Šel je, razmahnil krila, in zavzdihnil globoko; oči so mu zableščale in — zdrsnil je navzdol.

In kakor kamen, kotaleč se po skalah, padal je naglo, in lomile so se mu peruti in trgalo se mu je perje.

Valovi potoka so ga objeli, izmili mu kri, ovili ga v pene in odhiteli v morje.

In valovi morja so z divjim rjo-venjem butali ob skale . . . A trupla ptice ni bilo videti v prostranem morju.

II.

Ležeč v soteski je gad dolgo razmišljal o smrti ptice in o hrepenjenju do neba.

In glej, zazrl se je v ono daljavo, ki večno sanjajo o nji sreče željne oči.

»Kaj je videl mrtvi sokol v ti pu-
stinji brez dna in kraja? In zakaj ta-
kile, ki so poginili vsi, kakor sokol,
vznemirjajo svojo dušo s hrepenenjem
po poletu in po višavah? Kaj vidi-
jo tam? Tudi jaz bi gotovo videl vse to,
če bi zletel proti nebu, čeprav le za
malo časa.«

Dejal je — in storil. Zvil se je v klopčič, švignil v zrak in bliščeč se v solncu je bil podoben ozkemu traku.

Kdor je rojen, da lazi — ne more zletati! Pozabil je on to, in pal na kamen, a ni se ubil, in se je zasmel . . .

»Glej, v čem leži čar teh poletov! V padanju! Smešne ptice! Ne poznajo zemlje in hrepenijo visoko v nebo — išoč življenja v vroči pustinji. A tam je sama praznота. Mnogo luči je tam, a ni ne hrane, ne opore živemu telesu. Čemu ta ponos? Čemu to očitaje? Samo zato, da prikrijejo ž njimi svoje blazne želje in svojo nezmožnost do dela? Smešne ptice! . . . Ne premotijo me več njih besede. Jaz sam vse vem! Videl sem — nebo! . . . Vzletel sem proti njemu, izmeril je, padel sem in se nisem pobil, in vse bolj verujem sedaj vase. Naj le živé v slepoti, ki ne umejo ljubiti zemlje. Jaz pa poznam resnico in ne verujem več njih vabljivim besedam. Zemlja je bila ustvarjena za nas — na nji hočem tudi živeti.«

In zvil se je v klopčič na kamnu, sam na-se ponosen.

Bliščalo se je vse morje v žarečem svitu, in valovi so divje butali ob bregove.

V njih levjem rjoventju je grmela pesem o ponosni ptici, tresle so se skale od njih udarov, in treslo se je nebo od grozne pesni :

»Blaznosti hrabrih pojemo mi slavo!« Blaznost hrabrih — glej, modrost življenja! O smeli sokol! V boju z vragi ti je iztekla kri . . . A pride čas in kaplje tvoje rdeče krvi zažarijo ko iskre v mraku življenja, in zažgejo mnogo smelih src z blaznim hrepene-
njem do luči in svobode!

Umrl si! . . . A v pesni smelih in silnih boš ti vedno kakor živ pomnik, kakor klic ponosnim, k luči in svobodi!

Blaznosti hrabrih pojemo pesem!

Molči opolna gladina morja, tiho pojoč pljuskajo valčki po pesku, in jaz gledam molče v prostrano daljavo. Po vodi je vse več srebrnatih peg, ki jih mečejo lunini žarki . . . Naš kotliček tiho vskipewa.

Eden izmed valčkov je priskakljal igrajoče na breg, in izzivalno šumljaje je zlezel do Ragimove glave.

»Kam hočeš? . . . Marš! — mahnil je po njem Ragim z roko, in on se je pokorno spet obrnil proti morju.

Ne zdi se mi ni najmanjše smešno in čudno to postopanje Ragimovo, ki vidi v valovih poosebljene duhove. Vse okoli naju gleda tako čudno-živo, mehko in prijazno. Morje je tako mirno-pokojno, in čutiš, da je v njega svežem dihu, poljubljajočem gore, ki se niso še ohla-

dile od dnevnega znoja, mnogo krepke, zadržane sile. Zdi se, da je po temnomodrem nebu z zlatimi črkami zvezd napisano nekaj svečanega in slavnega, očarjujočega dušo in vznemirjujočega jo s sladkim pričakovanjem takega odkritja.

Vse sniva, a zdi se, da vendar vse napeto in pazno posluša, in da zdaj pa zdaj vstrepeta vse in zazveni v ubrani harmoniji neizrečeno sladkih glasov. Ti glasovi bodo pripovedovali duši o tajnah vsemirja, razžarijo jo in ugasnejo potem kakor vešča; dušo pa povedejo s sabo visoko gor v temnomodro brezdno, kjer ji v divni godbi odkritja zazvenijo nasproti trepetajoče zvezde. —

Makar Čudra.

Od morja sem je pihal vlažen in mrzel veter, noseč čez stepo otožno melodijo valov, pljuskajočih ob breg, in šelest grmičevja, rastočega ob produ. Včasih so njegovi sunki prinašali s sabo prezeble, rumene in zvite liste, in jih metali na ogenj; ko so zagoreli, je zatrepetala megla jesenske noči, ki je ležala okoli, umaknila se je boječe, in odkrila za trenotek na levi — brezkraino stepo, na desni — brezkončno morje, in prav meni nasproti ogromno postavo Makarja Čudre, starega cigana, ki je stražil konje svojega tabora, ležečega kakih petdeset korakov od naju.

Ne zanimajoč se ni najmanj za to, da je mrzel veter odpiral njegov čekmen*), odkrival mu kosmate, železne prsi in brez usmiljenja bil po njih, ležal je na pol, v divni, svobodni in mogočni pozi, obrnjen z obrazom proti meni,

*) Kazaška suknja

vlekel premišljeno iz svoje dolge pipe, in pihal iz ust in nosa goste oblake dima. Nepremično strmeč z očmi čez mojo glavo nekam v mrtvo, molčečo temo stepe, razgovarjal se je z mano nepretrgoma, in se ni niti zganil, da bi se zabranil proti onim rezkim sunkom vetra.

»Ti torej potuješ okoli? Lepo je to! Častno usodo si si izbral, sokol! Tako je treba živeti: hodi okoli in glej, in ko si se nagledal, leži in umri — to je vse!

— Življenje? Drugi ljudje?« — nadaljeval je, preslišavši skeptično moj odgovor na njegov »tako je treba živeti« —. Eh! kaj pa to tebe briga? Ali ti sam nisi življenje? Drugi ljudje živijo brez tebe, in bodo živeli brez tebe. Misliš mogoče, da si komu potreben? Ti nisi ne kruh in ne palica, in zato te ne potrebuje nikdo.

— Učiti se in učiti, praviš ti? A se moreš ti naučiti, delati ljudi srečne? Ne, ne moreš tega. Ko boš imel sive lase, potem govori, da je treba učiti. Čemu učiti? Vsakdo ve, česa mu je potreba. Pametni pograbijo, kar je, neumni ne dobijo ničesar, in tako se vsak sam uči...

— Smešni so tisti tvoji ljudje. Zarili so se vsi na en kup in se davijo drug drugega, a poglej, koliko prostora je na zemlji« — in pri tem je pokazal

z roko daleč okoli po stepi. »In vedno delajo! Čemu? Za koga? Nikdo tega ne ve. Vidiš, kako orje kdo, in si misliš: s pôtom iztoči svoje moči v zemljo, in potem leže sam v njo, in zgnije. Nič ne ostane od njega, ničesar ne vidi od svojega polja, in kakor se je rodil, tako umrje — kot tepec.

— Se je mari zato rodil, da bi grebel zemljo in umrl, predno si je sam sebi izgrebel grob? Vé on, kaj je svoboda? Ume to širino stepe? Se mu veseli srce pri šepetanju stepnega valovja? Eh! Suženj je, odkar se je rodil, in vse življenje ostane suženj, to je vse! Kaj mu ostane storiti? Nič drugo, ko obesiti se, če ima kaj soli v glavi.

— A jaz, glej, sem v osemindesetih letih videl že toliko, da če bi hotel napisati vse to, bi ne zadostovalo tisoč takih torb, kakor jih imaš ti. Povej no, v kakih krajih nisem bil. Ne mogel bi imenovati nobenega. Ti niti ne poznaš dežel, koder sem jaz hodil. Tako je treba živeti: potovati in potovati, to je vse. In ne stoj dolgo na enem mestu — čemu tudi! Glej, kakor bežita večno noč in dan, podeč se drug za drugim okoli zemlje, tako beži tudi ti pred mislimi o življenju — da se ga ne naveličaš. A če razmišljaš o življenju — se ga naveličaš; tako je vedno. In tudi meni se je godilo tako. Da, tako se mi je godilo, sokol!

— Čepel sem v ječi, v Galiciji. Čemu živim na svetu? pomislil sem večkrat iz dolgega časa — dolgočasno je v ječi, sokol, o, tako dolgočasno! — in žalost je objela moje srce, ko sem pogledal iz okna ven na polje, objela je je, in stisnila kakor s kleščami. Kdo more povedati čemu živi? Nikdo ne more tega, sokol! In zato tudi ni treba se po tem spraševati. Živi, to je vse. Hodi okoli in ogleduj svet, in nikdar te ne obide žalost. Malo je manjkalo, da se nisem takrat s pasom obesil. Da, tako je!

— He! Govoril sem nekdaj s človekom. Bil je to strog mož, eden vaših, Rus. Ne smeš živeti tako, kakor ti sam hočeš, — pravil mi je — ampak tako, kakor ukazuje božja beseda. Bogu se pokôri, in On ti da vse, česar ga boš prosil. A on sam je bil ves raztrgan in zakrpan. Rekel sem mu, naj si izprosi novo obleko od Boga. Razsrdil se je in me zalovil in oštel. A malo prej mi je pridigal, da moramo odpuščati ljudem in jih ljubiti. Bi mi bil pač odpustil, če so moje besede razžalile njegovo milost! Tudi tak učitelj! Učijo, naj se postimo, a sami žrejo desetkrat na dan. Pljunil je v ogenj, umolknil in znova nabasal pipo. Veter je pel tožno in tiho, v temi so rezgetali konji in iz tabora se je razlegala nežna in strastna pesem — dumka. Pela jo je lepa Nonka, Makar-

jeva hči. Poznal sem glas, ki je prihajal iz njenih polnih prsi, vedno je bil tako čudno nezadovoljen in zapovedujoč, naj je pela kako pesem ali rekla samo »zdravstvuj«. Na njenem zagorelem, motnem obrazu je zamrl ponos carice, a v njenih temnorujavih očeh, ki so bile kakor prevlečene s senco, je bliščalo spoznanje neodoljivosti lastne lepote, in preziranja vsega tega, kar ni ona sama.

Makar mi je ponudil pipo.

»Povleci! Ne poje lepo, deklè? To pa to! Bi hotel, da bi te taka ljubila? Ne? Prav! Tako je prav — ne veruj dekletom in drži se proč od njih. Poljubljeni žensko, je sicer boljše in prijetnejše, ko kaditi iz moje pipe, a če si jo poljubil, je umrla tudi prostost tvojega srca. Priveže te ona k sebi z vrvjo, ki je ne vidiš, in je ne moreš raztrgati, in daš ji tako vso svojo dušo. V resnici! Varuj se žensk! Vedno lažejo, te kače. Ljubim te čez vse na svetu, pravi ti; a daj, zabodi jo samo z iglico, in raztrže ti srcé. Jaz vem to! Ah, kako dobro vem to! No, sokol, hočeš, da ti eno povem? A zapomni si jo, in če si jo zapomniš, boš vse svoje življenje prost kot ptica.

»Živel je na svetu Zobar, mlad cigan, Lojko Zobar. Vsa Ogerska, Češka in Slavonija, in vse, kar leži okoli morja, ga je poznalo — drzen dečko je bil to! Ni bilo v teh krajih vasi, da ne

bi kakih pet ali deset ljudi se zaklelo pri Bogu, da ubijejo Lojko; a on je bil vseeno živ, in če mu je ugajal konj, in bi tega konja stražil cel regiment vojakov — Zobar bi na njem odjahal. Eh! Se je bal on koga kedaj? In če bi prišel k njemu sam satan z vsem svojim spremstvom, bi se vrgel z nožem nanj, ali pa bi se pošteno ž njim poruval; in brez dvoma bi jih tem peklenščekom dal par gorkih po nosu!

Vsi tabori so ga poznali, ali vsaj čuli so o njem. Samo konje je ljubil, nič drugega, a tudi teh ne dolgo — pojezdil je in potem prodal, denar pa je vzel, kdor je hotel. Poznal ni nobene sebičnosti — če bi hotel njegovo srce, iztrgal bi ti je bil iz prsi in ti dal, samo da bi to bilo tebi dobro. Vidiš, tak je bil, sokol!

Mi smo takrat taborili po Bukovini — od tega je že 10 let. Spominjam se — bila je pomladna noč, in sedeli smo, jaz, vojak Danilo, ki se je bojeval pod Košutom, stari Nur, in vsi drugi, in Rada, Danilova hči.

Poznaš mojo Nonko? Kakor kraljica je! A Rade vendar ni mogoče primerjati z njo — preveč časti bi bilo to za Nonko! O Radi ni mogoče z besedami povedati ničesar. Morda bi kdo njeno krasoto zaigral na goslih, a moral bi poznati te gosli, ko svojo lastno dušo.

»Mnogo mladih src je pokončala ona, ah, jako mnogo! Ob Moravi nekje jo je videl star, bradat velikaš, in, ko jo je zagledal, je osupnil. Sedel je na konju in je gledal, in se tresel ko šiba. Lep je bil, kakor vrag o praznikih; njegov župan*) je bil ves obšit z zlatom, ob boku mu je visela sablja, in če je konj zateptal z nogo, se je zabliščala kakor blisek. Po celi sablji so bili dragoceni kamni, in modri žamet na šapki se je zdel kakor košček neba — moččen velikaš je bil stari! Gledal je in gledal, in rekel Radi: »He! Poljubi me, in dam ti mošnjo zlatà!« A ona se je obrnila stran in molčala. »Oprosti, če sem te razžalil, ozri se name in bodi prijazna« — znižal je takoj svojo ošabnost stari magnat, in vrgel ji je pred noge mošnjo — veliko mošnjo, prijatelj! A ona jo je kakor nehoté sunila z nogo v blato... tako je storila.

»Šmentano deklè!« — zavzdihnil je in švignil konja — samo oblak prahu je ostal po njem.

A drugi dan se je zopet prikazal. »Kdo je nje oče?« je grmel po taboru. Danilo je stopil ven. »Prodaj mi svojo hčer, in zahtevaj zanjo kar hočeš?« A Danilo mu je odvrnil: »Samo gospoda prodaja vse, od svojih svinj pa do svoje vesti, jaz pa sem se bojeval s Ko-

*) vrhna suknja.

šutom in ne trgujem z ničemur.« Zarjovel je uni in prijel je že za sabljo, a nekdo izmed nas je vtaknil konju v uho zažgano gobo, da je zdirjal s svojim gospodarjem. Podrli smo šotore in šli dalje. Dva dni smo že hodili, a glej — bil je že zopet za nami! »He, vi!« rekel je »Pred Bogom in pred vami je moja vest čista, dajte mi dekle za ženo: vse razdelim z vami, moje bogastvo je veliko!« Obraz mu je gorel od razburjenja, kakor bilka v vetru se je tresel v sedlu. Zamislili smo se.

»No, dete moje, govori!« zamrmral je Danilo.

»Če bi orlica šla proste volje k vranu v gnezdo, kaj bi bila potem?« vprašala nas je Rada.

Zasmejal se je Danilo in mi vsi ž njim.

»Bravo, dete! Si slišal, gospodine? Stvar ne gre! Poišči si golobico — prej se ti uda.« In šli smo dalje.

A oni velikaš je prijel šapko, vrigel jo na tla in zdirjal, zdirjal tako, da se je tresla zemlja. Vidiš, sokol, kaka je bila Rada!

»Da! Glej, sedeli smo tako enkrat po noči in poslušali — godba se je razlivala čez stepo. Divna godba! Kri nam je vžgala v žilah, in nas nekam klicala in vabila. Bilo nam je, ko da je ta godba zbudila v nas vseh neko neznano hrepenenje, ali umreti, ali pa živeti in

zavladati ves svet — taka je bila godba, sokol!

Vedno bliže je prihajala. In glej, iz teme se je pojavil konj, in na njem je sedel nekdo in sviral jahaje proti nam. Pred ognjem se je ustavil, prenehal svirati, in smehljaje je zrl na nas.

»Ej, Zobar, ti tu?« — zaklical je veselo Danilo. To je torej Lojko Zobar!

Brke so mu visele do ramen in se mešale s črnimi lasmi, oči so mu gorele, ko svetle zvezde, a njegov nasmeh — solncu je bil podoben, pri Bogu! Kakor bi ga skovali, skovali iz enega kosa železa s konjem vred. Stal je ves kakor oblit s krvjo v plamenu gorečega ognja, in zobje so se mu bleščali, ko se je zasmel. Strela me udari, če ga nisem že takrat ljubil, kakor sebe, še predno je govoril z mano, ali samo zapazil, da živim tukaj jaz na tem božjem svetu.

Vidiš, sokol, kaki ljudje so na svetu! Pogleda ti v oči in ti ukrade dušo, in nič te ni tega sram, še ponosen si. Pri takem človeku postaneš tudi ti takoj boljši. Malo takih ljudij je, tovariš! No, saj je tudi prav, da jih je malo. Če bi bilo mnogo dobrega na svetu, bi je niti ne šteli več za dobro. Tako je! A čuj dalje!

Rada mu pravi: »Lepo znaš svirati, Lojko! kdo ti je napravil tako lepe, zveneče gosli?«

On se je zasmel: »Jaz sam sem jih napravil! A ne iz lesa; napravil sem jih iz grudi mladega dekleta, ki sem ga iskreno ljubil, in strune sem si zvil iz njegovega srca. Še vedno lažejo nekoliko gosli, a jaz znam vladati lok s svojimi rokami.«

Znano ti je, da je dobro ženskam takoj omegliti oči, da ti ne vžgejo srca, temveč le one koprnijo po tebi; tako je storil tudi Lojko. A ni se mu posrečilo. Rada se je obrnila stran in zevaje dejala: »In ljudje so govorili celo, da je Zobar tako pameten in spreten — kaka laž!« In s tem se je odstranila.

»Ej, ti lepo deklè, kako ostre zobé imaš!« — dejal je Lojko z žarečimi očmi, in zlezel s konja. »Zdravstvujte, bratci! Tu me imate sedaj!«

»Dobrodošli gost!« odvrnil mu je Danilo. Poljubili smo se, pogovarjali in legli spat. Krepko smo spali. Drugo jutro smo opazili, da ima Zobar obvezano glavo. Od kod to? Eh, konj ga je spečega udaril s kopitom!

E, e, e! Razumeli smo, kdo je ta konj, in se namuzali, in tudi Danilo se je smehljaj. Ni bil li Lojko vreden Rade? No, tega se ne more reči! Naj bo dekle še tako lepo, njena duša je ozka in majhna, in če ji tudi zlato obesiš za kito, vseeno ti ne postane boljša, kakor je. To je vedno tako!

Dolgo smo stali v onem kraju, go-
dilo se nam je dobro in tudi Zobar je
bil z nami. To ti je bil fant! Moder je
bil, ko kak starec, in vse je znal, znal
je ruski in ogrski čitati in pisati. Če je
kedaj govoril, se mi je zdelo, da bi ga
lahko večno tako poslušal in ne šel
nikdar spat! A sviral ti je — strela me
ubij, če je znal kdo na svetu tako svi-
rati, kakor Zobar. Potegnil je z lokom
po strunah — in srce ti je vstrepetalo, po-
tegnil je še enkrat — in umrlo ti je, a
on je igral dalje in se smehljaj. In jo-
kati in smejati, vse ob enem, se ti je
hotelo, ko si poslušal njegove pesmi.
Kakor da je kdo pod lokom bridko zdi-
hoval, prosil pomoči in rezal ti prsi z
nožem. Štepa je pripovedovala nebu
pravlјice, tihe, žalostne pravlјice. Pla-
kalo je dekle in se poslavlјalo od svo-
jega ljubega! Korajžni fant je klical de-
kleta v stepo na sestanek. In potem
naenkrat — hej! in kakor vihar je za-
šumela vesela in svobodna pesen; zdelo
se je, da hoče solnce zaplesati po nebu.
Tako je bilo, sokol!

Vsaka žilica tvojega telesa je raz-
umela to pesem, in postal si ves nje
suženj. Če bi tedaj zaklical Lojko: »K
nožem, tovariši!« — planili bi mi vsi z
nožmi nanj, ki bi ga nam bil pokazal.
Vse je lahko on storil s človekom, in
vsi smo ga ljubili, iskreno ljubili, samo
Rada se ni zmenila za fanta; in to bi

ne bilo še tako hudo, a celo posmehovala se je nad njim. Globoko je ranila Zobarjevo srce, zelo globoko! Z zobmi je škripal Lojko in si zviljal brke, njegove oči so bile temnejše od brezdna, in samo včasih je zabliskalo v njih, da ti je postalo tesno pri srcu. Z nočjo je šel daleč v stepo, vrli Lojko, in do jutra so tam plakale njegove gosli, plakale in pokopavale Zobarjevo prostost. Mi pa smo ležali, slušali in mislili: kaj storiti? Vedeli smo: če se valita dva kamna drug na drugega, se ne smeš postaviti med nju — zmečkajo te. Taka je bila stvar.

Nekega dne smo sedeli vsi skupaj in se pogovarjali o raznih zadevah. A bilo je to preveč dolgočasno. In zato je Danilo poprosil Lojka: »Zapoj nam pesmico, Zobar, razveseli nam dušo!« Ta se je ozrl na Rado, ki je nedaleč od njega ležala in zrla proti nebu, in udaril je po strunah. In gosli so zagovorile, kakor bi bile v resnici deključje srce! In Lojko je zapel:

Hi-hop! V mojem srcu ogenj gori,
in ko vihar urnó
čez stepo široko moj konj leti,
a jaz brzdam ga s trdo rokó.

Okrenila je glavo Rada, dvignila se, in zrla smehljaje pevcu v oči. In njemu se je kakor zarja razjasnil obraz.

Hi-hop-hi! V skoku, vranec moj
zvihraj mi čez raván!
Še krije stepo megle ovoj,
a v dalji se sveti dan.

Hi-hop! Ni časa počivati,
visoko v nebó se vzpní!
A glej samó, da griva ti
ne v luni obvisi.

Ta ti je znal peti! Nikdo več ne
poje takó! Rada mu je rekla:

»Ne zletaj tako visoko, Lojko, lahko
padeš in obležiš v luži, in brke se ti
pomažejo, pazi!« Divje jo je pogledal
Lojko, a odgovoril ni ničesar — pre-
magal se je fant in pel dalje:

Hi-hop! Že beli dan je tu,
a midva v postelji
leživa še, in od sramú
lice nama žari.

»To je pesem!« dejal je Danilo.
»Nikdar še nisem slišal take pesmi; sa-
tan naj si napravi pipo iz mene, če la-
žem!« Stari Nur je migal z brkami in
skomizgal z rameni, in nam vsem je
zgenila srce smela Zobarjeva pesem,
samo Radi ni ugajala.

»Tako je nekdaj brenčala muha in
hotela posnemati orlov glas« — rekla
je, kakor bi nas z vodo oblila.

»Hočeš mogoče, Rada, da zapoje
knuta?« obrnil se je k nji Danilo. A Zobar

je vrgel šapko na tla, in dejal, ves črn od jeze :

»Stoj, Danilo ! Divjemu vrancu — železno uzdo ! Daj mi svojo hčer za ženo !«

»Prav si povedal !« nasmejal se je Danilo. »Vzemi jo, če jo moreš !«

»Dobro !« odvrnil je Lojko in se obrnil k Radi :

»Čuj, dekle, poslušaj me nekoliko, in ne vihaj tako prevzetno nosa ! Mnogo tvojih sester sem že videl, zelo mnogo. A nobena ni mojega srca tako prevzela, ko ti.

Ah Rada, zaslužnjila si mojo dušo ! In zdaj ? Kar se ima zgoditi, se zgodi in... ni takega konja, ki bi mogel na njem človek proč od sebe zbežati !... Za ženo te vzamem pred Bogom, svojo častjo, svojim očetom, in vsemi temi ljudmi. A glej, moje svobode mi ne smeš kratiti — prost sem, in hočem živeti, kakor se meni ljubi !« In pristopil je k nji, stisnil zobe, in bliskal z očmi. Pomolil ji je roko — glej, torej je Rada vendar nadela uzdo stepnemu konju, mislili smo si ! A naenkrat je on zamahnil z rokami in telebnil vznak na tla.

Ali je to čudež, ali kaj ? Kakor da bi fanta zadela krogla ! A bila je to Rada : vrgla mu je knutin jermen okoli nog, in ga potegnila k sebi — zato je pal Lojko.

Potem je spet legla, in se ni zganila, in se samo molčé smehljala. Čakali smo, kaj se zgodi, a Lojko je sedel na tleh in se tiščal z rokami za glavo, kakor da bi se bal, da mu počí. — Potem je tiho vstal, in šel v stepo, ne da bi koga pogledal. Nur mi je zašepetal: »Stopi za njim!« — In šel sem za Zaborom po stepi skoz temno noč. Tako je bilo, sokol!

Makar je otresel pepel iz pipe in jo pričel zopet basati. Zavil sem se tesneje v čekmen, in ležeč sem opazoval njegov stari obraz, ves očrnel od solnca in vetra. Strogo in resno je majal z glavo in mrmral nekaj pred se; njegovi gosti sivi brki so se tresli, in lasje so mu bili vsi razmršeni od vetra. Bil je podoben staremu hrastu, ki ga je treščnila strela, a je še vseeno krepak in močan, in ponosen svoje sile. Morje je venomer šepetalo z bregovi, in veter je nosil njegov šepet po stepi. Nonka ni pela več, in od oblakov, ki so se zbirali na nebu, je postajala jesenska noč še bolj temna.

»Počasi je hodil Lojko; glava mu je bila povešena, in roke so mu bingljale kakor mrtvemu. In ko je prišel v sotesko, kjer je tekel potok, je sedel na kamen in zastokal. Tako je zastokal, da mi je srce zakrvavelo od žalosti; a vseeno nisem stopil k njemu. Z besedami ne odpraviš gorja — kaj ne?!

Sedel je tako eno uro, sedel je dve, tri — in ni se zganil.

Nedaleč sem ležal jaz. Noč je bila svetla, mesec je zalil vso stepo s srebrom, in daleč okoli je bilo vidno vse.

Kar zagledam: od tabora sem je prihajala naglo Rada.

Zveselil sem se, zelo zveselil — mislil sem si: korajžna punica to, Rada. In glej, stopila je k njemu, a on je ni niti slišal. Položila mu je roke na ramena; Lojko se je stresel, dvignil glavo, in v trenutku je skočil na noge in prijel za nož. Joj, zabode jo — zaklical sem proti taboru, in hotel že planiti k njima, a kar zaslišim:

»Vrzi stran! Ali ti razbijem glavo!« — Pogledam: Rada je držala v rokah samokres in merila z njim na Zobarjevo čelo. Vražje deklè to! Zdaj sta oba enako močna, mislil sem si, videli bomo, kaj se zgodi.

»Čuj!« — Rada je zataknila samokres za pas in rekla Zobarju: »Nisem prišla te umoriti, temveč pomiriti se, vrzi preč nož!« Vrgel ga je, in gledal jo z mrkim pogledom. Divno je to bilo, brat! Stojita tu dva človeka in se gledata ko pes in mačka, a oba sta tako lepa in pogumna. Samo svetli mesec ju je gledal in pa jaz — nikdo drugi.

»Čuj me torej Lojko: jaz te ljubim!« — rekla je Rada. On je samo

zdrgetal z rameni, kakor bi mu bile zvezane roke in noge.

»Videla sem mnogo fantov, a ti si drznejši in lepši od vseh, na duši in na telesu. Vsakdo izmed njih bi si bil porazal brke — če bi mu jaz le mignila, vsi bi padli pred me na noge, če bi to hotela. A kaj potem? Že tako niso bili posebni junaki, a jaz bi jih bila vse obabila. Malo junaških ciganov je več na svetu, Lojko, jako malo. Nikdar nisem nobenega ljubila, Lojko, a tebe ljubim. A jaz ljubim tudi prostost! Prostost, Lojko, ljubim bolj nego tebe. A brez tebe mi ni mogoče živeti, kakor ni mogoče tebi brez mene.

Zato hočem, da bi bil moj, z dušo in telesom, čuješ?« On se je nasmehljajal.

»Čujem! Moje srce se veseli tvojih besedi! Govori torej dalje!«

»Še nekaj, Lojko! Zvijaj se, kakor hočeš, jaz te ukrotim, in moj boš. Zato ne trati zastonj časa — moji poljubi in moji objemi te čakajo v prihodnosti... vroče te bom poljubovala, Lojko! Pod mojimi poljubi pozabiš na svoje junaško življenje... in vesele pesmi, ki se radujejo nad njimi mladi cigani, ne bodo več zvenele po stepi — ne, pel boš samo zaljubljene, nežne pesmi meni, tvoji Radi... Zato ne zgublaj časa zaman — povedala sem ti to že enkrat; jutri se mi podvržeš, kakor starejšemu tovarišu. Poklekneš pred me pred celim

taborom, in poljubiš desno roko — in potem bom tvoja žena.«

»Glej, česa je zahtevalo, vražje deklè! Kaj takega ni bilo še nikdar slišati; samo v starih časih je bilo to pri Črnogorcih v navadi, pravili so stari ljudje, a pri ciganih — nikdar! Pobratimstvo z žensko! Povej, sokol, si moreš izmisliti kaj smešnejšega? Celo leto si boš ubijal glavo, a ne izmisliš si!

Lojko je skočil v stran in zakričal po celi stepi, ko da bi ga kdo zabodel v prsi. Rada je strepetala, a ni hotela tega pokazati.

»Na svidenje, torej jutri, a jutri storiš, kar sem ti velela. Si slišal, Lojko?«

»Slišal! Storim!« zastokal je Lojko in stegnil roke za njo. A ni se ozrla nanj; in on se je zazibal ko drevo, ki ga je izrul vihar, in padel na tla joka-joč in smejoč se obenem.

Tako ga je mučila fanta, prokleta Rada. Komaj sem ga spravil k sebi.

Kakemu vragu je pač to prav, da toga in trpljenje ljudi razdvaja? Kdo se raduje, ko sliši ječati razdjano od gorjá, človeško srce? Le pomisli to!...

Vrnil sem se v tabor in povedal sem vse starešinam. Premišljali so in sklenili počakati, da bodo videli, kaj pride vse iz tega. In zgodilo se je tako. Ko smo se zbrali zvečer vsi okolu ognja, prišel je tudi Lojko. Bil je v zadregi, in od pretekle noči sem strašno shuj-

šan, povetil je upale oči v tla, in ne da bi nas pogledal, je pričel:

»Stvar je taka, tovariši: pogledal sem to noč v svoje srce, in nisem našel prostora v njem stari svobodi svojega življenja, samo Rada živi tam — nikdo drugi! Glejte jo, prelepo Rado, smehlja se, kakor kraljica! Ona ljubi svojo prostost bolj ko mene, jaz pa jo ljubim bolj nego svojo prostost, in zato sem sklenil Radi pokloniti se. Tako je ona velela, da bi videli vsi, kako je njena krasota ponižala smelega Lojko Zobarja, ki se je dosedaj igral z ženskami, kakor jastreb z racami. A potem bo ona moja žena, in me bo objemala in poljubovala tako, da se mi ne bo dalo peti vam pesmi, in ne bom žaloval za svojo prostostjo! Kaj ne, Rada?« — Dvignil je oči in jo žalosten pogledal. Ona je molčala, migala strogo z glavo, in kazala z roko na svoje noge. Gledali smo, a ničesar nismo razumeli. Ušli bi daleč proč, da ne bi videli, kako pade Lojko Zobar na noge, pred žensko — in četudi je ta ženska sama Rada. Stid in usmiljenje in žalost so se mešali v naših srcih.

»No!« — zaklicala je Rada Zobarju. »Eh, ne sili se tako, že prideš do tega, še prenaješ se«... — zasmel se je on. Kakor da bi jeklo zazvenelo — tako se je zasmel.

»Tako je, tovariši! Kaj sedaj? Ne ostane drugo, kakor poskusiti, če ima Rada v resnici tako trdo srce, kakor mi ga je pokazala. Poskusiti hočem — oprostite mi, tovariši!«

Mi nismo niti slutili, kaj hoče Zobar, in že je ležala Rada na tleh, in v njenih prsih je tičal do ročaja krivi Zobarjev nož. Stali smo vsi kakor okameneli.

A Rada je izdrila nož, vrgla ga je stran, pritisnila šop svojih črnih las na rano, in nasmehnivši se je spregovorila glasno in razločno: »Zbogom, Lojko! Vedela sem, da storiš to!«... In potem je izdihnila.

Razumeš to žensko, sokol?! Proklet naj bom na vse večne čase, če ni bila vražja ženska to!

»O! Sedaj poklekнем pred te, ponosna kraljica!« zakričal je čez stepo Lojko, vrgel se na tla in pritisnil svoja usta na noge mrtve Rade, in ležal tako, kakor mrtev. Sneli smo šapke z glave in molčali.

Kaj praviš k temu, sokol? Hm-hm! Nur je spregovoril prvi: »treba ga je zvezati!« A nobena roka bi se ne dvignila, da bi zvezala Lojko Zobarja, in tudi Nur je vedel to. Zamahnil je z roko in šel preč. Danilo pa je pobral nož, ki ga je vrgla stran Rada. Dolgo ga je gledal, zvijajoč svoje sive brke; na njem je še rudečila gorka Radina

kri, in bil je tako kriv in oster. In potem je stopil Danilo k Zobarju in sunil mu je nož v hrbet, prav nasproti srca. Kajti on je bil Radin oče, stari vojak Danilo!

»Prav si storil!« — zaklical je Lojko in se obrnil k Danilu. In potem je šel tudi on za svojo Rado.

Pred našimi očmi je ležala Rada, in s šopom las je pritiskala svoje roke k prsim; njene odprte oči so gledale v modro nebo, a pri nogah ji je ležal drzni Lojko Zobar. Čez obraz so se ji zlili lasje in zato ni bilo videti obraza. Stali smo vtopljeni v misli. Brki so se tresli staremu Danilu, in njegove goste obrvi so se ježile. Gledal je v nebo in molčal, a Nur, ta sivi starec, se je spustil z obrazom na zemljo in se zjokal tako, da so se mu neprestano stresala stara ramena.

Bilo je za kaj jokati, sokol! Da, da! Če hodiš, potem hodi svojo pot in ne obračaj se v stran. Naravnost hodi! Mogoče da ne segniješ zastonj. To je vse, sokol!«

Makar je umolknil, svojo pipo je spravil v mošnjo in zakril prsi s čekmenom. Kropil je dež, veter je postajal močnejši in morje je šumelo votlo in srdito. Drug za drugim so prihajali k ugašujočemu ognju konji, zrlí na nas s svojimi velikimi, umnimi očmi, in stali

nepremično, kakor bi nas obdajal velik obroč.

»Hop, hop, ehoj!« — laskal se jim je Makar in plosknivši z roko po vratu svojega vranca-ljubljenca, dejal je obrnjen k meni.«

»Čas je že spati!« — in zavel je glavo v čekmen, stegnil se kakor je bil dolg in širok po zemlji in umolknil. Meni se ni hotelo spati. Gledal sem v temo stepe, in pred mojimi očmi je plaval v duhu kraljevsko lepa in ponosna postava Rade. S šopom črnih las je pritiskala svojo roko na prsno rano, in skozi njene rujave, tenke prste je curljala kaplja za kapljo kri, in padala na zemljo ko ognjenordeče zvezdice.

A za njo, ob njenih nogah, je plaval hrabri dečko, Lojko Zobar; njegov obraz so oblivale štrene gostih, črnih las, in izpod njih so kapljale neprenehoma mrzle, debele solze...

Dež je naraščal, in morje je pelo mračno in svečano himno ponosnemu in lepemu ciganskemu paru — Lojku Zobarju in Radi, hčeri, starega vojaka Danila. —

A ona dva sta krožila v nočni temi tiho in molčeče, in nikdar ni mogel lepi pevec Lojko doseči ponosne Rade...

Boles.

Moj znanec mi je pripovedoval nekdanj sledeče:

Ko sem bil v Moskvi še študent, stanoval sem slučajno skupaj z eno izmed »tistih«... razumeš? Bila je Poljakinja in zvali so jo Tereza: visoka, močna brunetka, s črnimi, gostimi obrvmi in velikim, grobim, kakor z nožem razsekanim obrazom. Bilo me je kar groza pred njenimi živalsko se blestečimi črnimi očmi, njenim nizkim basom in manirami voznika, pred vso to orjaško in mišičasto postavo tržne babe... Stanoval sem v podstrešju, in njena vrata so stala mojim nasproti. Nikdar nisem odprl svojih vrat, če sem vedel, da je ona doma. A to se je zgodilo redkokdaj. Včasih sem se srečal z njo na stopnicah, ali na dvorišču, in nasmehljavala se mi je tedaj s smehom, ki se mi je zdel lokav in ciničen. Nemalokrat sem jo videl pijano, z izbuljenimi očmi, raztrgano in zoprno se režajočo... O takih prilikah me je pozdravljala:

»Zdravstvujte, gospod študent!« — in zasmejala se je neumno, in s tem še povečala mojo antipatijo do nje. Poiskal bi si bil drugo stanovanje, da bi se rešil tega srečavanja.... A imel sem tako prijazno sobico z lepim razgledom, ulica je bila tiha — in potrpel sem.

Bilo je neko jutro, ko sem ležal še v postelji in iskal po vzroku, da ne bi šel k predavanju — kar so se odprla vrata, in ona zoprna Tereza se je oglasila na pragu s svojim nizkim basom:

»Zdravstvujte, gospod študent!«
»Kaj želite?« jo vprašam. Pogledam — vsa v zadregi in proseča je stala pred mano. Nekaj nenavadnega je bilo na nji.

»Glejte, gospod, rada bi Vas nekaj prosila... Gotovo mi storite to!«

Ležim, molčim in mislim: Skušnjava! Izkušati hoče mojo čistost, nič drugega. Bodi trden, Jegor!

»Glejte, domu bi rada pisala« — pravi proseče, tiho in plaho.

»Vrag te vzemi,« mislim si, »stori ji to!« In vstal sem, sedel k mizi, vzel papir in rekel:

»Stopite sem, sedite in narekujte. Približa se, sede oprezno na stol in zre z nedolžnim pogledom na me:

»No, kam naj pišem?«

»Varšavska ulica, mesto Svjencjani, Boleslavu Kašputu.«

»Kaj naj mu pišem... Povejte!«
»Dragi moj Boles... srce moje... ljubček moj... Mati Božja naj te obvarje! Srce moje zlato, čemu nisi že tako dolgo pisal svoji hrepeneči golobici Terezi...«

Malo je manjkalo, da nisem prasn timer smeh. »Hrepeneča golobica,« dvanajst aršinov visoka, z rokami borilca in tako umazanim obrazom, kakor da bi golobica vse svoje življenje pometala dimnike, in se nikdar ne umila. Vendar sem se premagal in vprašal:

»Kdo je ta Bolest?«

»Boles, gospod študent,« — odgovorila je, nekoliko užaljena, da sem pačil ime — »Boles je moj zaročenec.«

»Zaročenec?!?«

»Čemu se gospod tako čudi? Kakor da bi jaz ne smela imeti zaročenca? Saj sem vendar še dekle!«

Ona... in pa zaročena!? »O, čemu ne! Vse se lahko zgodi... Ali je že dolgo z Vami zaročen?«

»Šesto leto...«

»Ho — ho!« mislil sem si. No, slednjič sva spisala pismo. Tako nežno in zaljubljeno, da bi bil jaz sam rad menjal z onim Bolesom, če bi korespondentinja ne bila Tereza, ampak kaka druga, bolj majhna.

»Srčna hvala za uslugo, gospod!« — rekla je Tereza in se poklonila. »Mogoče bi Vam lahko s čem ustregla?«

»Ni treba, hvala.«

»A mogoče ima gospod kake raztrgane srajce ali hlače?« Čutil sem, da mi je pri tem mastodontu že udarjala rudečica v lice, in povedal sem ji precej rezko, da ne rabim njenih uslug.

Šla je.

Prešla sta dva tedna... Mrači se že, in jaz sedim pri oknu, žvižgam, in misli vstajajo pred mano, ki si jih zastonj skušam pregnati.

Dolgočasno je, zunaj grdo vreme, in ne ljubi se mi nikamor, iz dolgega časa sem pričel analizirati sam sebe. Sicer je tudi to dovolj dolgočasno, a kaj drugega se mi ni zljubilo delati. Odpró se vrata -- hvala Bogu! nekdo prihaja...

»Gospod študent, nimate nikakega siljenega opravila?«

Tereza! Hm...

»Ne... A zakaj prašate?«

»Hotela bi prositi gospoda, da bi mi spisal še eno pismo.«

»Prosim... Bolesu?...«

»Ne, sedaj od njega...«

»Kaaj?«

»O, jaz neumnica! Nisem hotela tega reči, gospod, oprostite! Sedaj, glejte, ni za me, temveč za neko prijateljico... to se pravi, ne prijateljico, temveč... za nekega znanca... On sam ne zna pisati... in ima nevesto, ki ji je ime kakor meni, Tereza... Tako bi napisal mogoče gospod pismo tej Terezi?«

»Pogledam jo — vsa v zadregi je in zmedena, in prsti se ji tresejo... Uganil sem!

»Poslušajte me, gospodična« — pravim ji — »tu ni ne Bolesov ne Terez, in vse to ste mi le zlagali. A pri meni se Vam ne posreči; ne želim si vašega znanja... Ste li razumeli?«

Postala je nakrat nekam čudno plaha in raztresena, stopala je z eno nogo na drugo in smešno nategovala ustnice, kakor bi hotela kaj reči, in vendar ni povedala ničesar. Čakal sem, kaj še vse pride iz tega, in čutil sem, da sem se vendarle nekoliko motil, ko sem mislil, da me hoče spraviti s poti čednosti. Mora biti kaj drugega.

»Gospod študent« — pričela je, a takoj se je obrnila k durim, zamahnila z roko in ušla. Ostal sem sam z jako neprijetnim čustvom v duši — slišal sem, kako je zaloputnila duri, z ropotom... gotovo se je ujezilo, babišče... Pomislil sem, in se odločil: k nji pojdem in jo pozovem sem, in ji napišem vse, kar želi.

Stopim v njeno sobo — pri mizi sedi in z rokami oprtimi ob mizo se drži za glavo.

»Poslušajte,« ji pravim.

Vsakokrat, ko pripovedujem ta dogodek in pridem do tega mesta, se zdim sam sebi grozno neumen... Taka beda-stoča! Da-a!...

»Poslušajte,« ji pravim.

Skočila je pokoncu in hitela k meni z bleskajočimi očmi, in položivši roke na moje rame je pričela šepetati, — ali bolje rečeno — mrmrati s svojim basom.

»No, kaj je? No? Da! Bolesa ni — tudi Tereze ni! A kaj Vam to škodi? Vam se zdi težko podrsati s peresom po papirju, ne? O, vi! In še tak fant! Nikogar ni, ne Bolesa, ne Tereze, samo jaz sem! — No, torej! no?«

»Dovolite« — rekel sem ji, ves oglušen od tega klepetanja — »kaj pravite? Bolesa niti na svetu ni?«

»Ni ga! Čemu bi bil?«

»In Tereze — tudi ne?«

»Tudi Tereze ne! Jaz sem — Tereza!«

Ničesar nisem razumel! Strmel sem v njo z očmi in skušal dognati, komu od naju se je zmešalo. A ona je šla spet k mizi, premetavala tam nekaj, stopila spet k meni in rekla:

»Če Vam je bilo tako težavno pisati Bolesu, tu je Vaše pismo, vzemite je! Mi že napiše kdo drugi...

Pogledam — v moji roki je pismo na Bolesa. Pfuj!

»Poslušajte, Tereza! Kaj pomeni vse to? Zakaj naj bi Vam pisali drugi, ko vi mojega pisma niti odposlali niste?«

»Komu?«

»Bolesu!«

»Saj njega vendar še na svetu ni!«

V resnici nisem ničesar razumel! Ni preostajalo drugo, kakor oditi. Na zadnje mi je vendar pojasnila stvar.

»Torej?« vprašala je užaljena. »Ni ga, ni ga!« In vila je roke, kakor bi ne mogla razumeti tega, — da ga sploh ni na svetu.

»A jaz bi želela, da bi bil... Nisem li tudi jaz človek, ko vsi drugi. Na zadnje, jaz... jaz vem... A to nikomu ne škodi, če mu pišem...«

»Dovolite — komu?«

»No, Bolesu!«

»A njega vendar ni nikjer!«

»Ah, Ježušmarija! No, kaj potem, če ga — ni? Ni ga, a kakor da bi bil!... Jaz mu pišem, in potem je to, kakor da bi bil... A Tereza — to sem jaz; on meni odpiše, in jaz zopet njemu.«

Razumel sem.. Kakor da bi me nekaj zbolelo;... začutil sem gnus do samega sebe, in bilo me je sram... Skupaj z mano, tri korake od mene živi človek, ki nima na svetu žive duše, da bi se ji približal v ljubezni in zaupanju, in ta človek si izmišljuje prijatelja!

»Glejte, Vi ste mi napisali pismo na Bolesa, a jaz sem je dala drugemu prečitati, in ko mi je čita, poslušam in mislim, da je to Boles. In potem prosim, da bi mi napisal pismo od Bolesa na Terezo — na mene. Ko mi napišejo tako pismo in prečitajo, potem mislim,

da je to v resnici Boles... In tako lažje prenašam to življenje.

I... nu... Vrag me vzemi! Od tistega časa sem točno vsaki teden dvakrat pisal pisma na Bolesa in odgovor Bolesa — Terezi. Lepo sem pisal te odgovore. Ona jih je poslušala in se jokala, skoraj tulila s tistim svojim basom. In zato, da sem s pismi tega izmišljenega Bolesa izvabljal ji solze v oči, mi je brezplačno šivala vse luknje na nogavicah, srajcah in drugem perilu. Čez tri mesece po tem dogodku so jo spravili, ne vem radi česa, v ječo. In sedaj je ona gotovo že mrtva.

Moj znanec je otresel pepel s papiroske, zamišljeno je pogledal v nebo in končal:

»N — ja... Čimveč grenkote užije človek, tem strastneje si želi sladkosti. A mi tega ne razumemo, zaviti v našo gnjilo čednost, in zroč drug drugega skoz steklo samoljubja in uverjenja o lastni nezmotljivosti.

Dovolj neumno je to in — jako žalostno. Pravijo, padli ljudje... A kaj so to padli ljudje? Predvsem — ljudje, iz kosti, krvi, mesa in živcev, kakor mi. Dan za dnem slišimo to govoriti. In mi poslušamo... A vrag vedi, kako je vse to neprijetno! V resnici smo mi sami padli ljudje, in celo jako globoko padli... v brezno, ošabnosti in uverjenja

v prednost naših živcev in možganov pred živci in možgani teh ljudi, ki so samo manj zviti kakor mi, in se ne znajo tako delati dobre, kakor to delamo mi... A navsezadnje — dovolj o tem! Tako staro je že... da je človeka že sram, govoriti o tem.

Jemeljan Piljaj.

»Ne preostane nam drugo, kakor iti v rudokope! Sicer je to prokleta delo, a treba je vendar kaj začeti; že tako so slabi časi, da nazadnje človek še crkne od lakote.«

S temi besedami je privlekel moj tovariš Jemeljan Piljaj že v deseto svojo mošnjo tobaka iz žepa, in videč, da je ravno tako prazna, kakor je bila prazna včeraj, je vzdihnil, pljunil, legel na hrbet, in žvižgaje je pričel opazovati brezoblačno, soparno nebo. Ležala sva oba na peščeni zemlji, tri vrste od Odese, odkoder sva ravno prišla, ker nisva našla dela, in oba lačna, sva preudarjala, kam bise podala. Jemeljan se je stegnil po pesku, z glavo proti stepi obrnjen in z nogami proti morju, in valovi, pljuskajoči ob breg, so z mehkim šumljanjem umivali njegove gole in blatne noge. Mežikajoč radi solnčne svetlobe z očmi, stegoval se je zdaj kakor mačka, zdaj je zlezal spet niže k morju, da so ga oblili valovi

skoraj do ramen. To mu je ugajalo, ker ga je uspavalo v neko leno otožno razpoloženje.

Pogledal sem proti luki, kjer se je dvigal gozd jamborov, ovitih v oblake težkega, temnomodrega dima, in odkoder je plulo čez morje neubrano in zamolklo rožljanje sidrovih verig, žvižg lokomotiv, prevažajočih tovore, in živahni glasovi delavcev, ki so nakladali na ladje. Videl nisem tam ničesar, kar bi moglo oživeti naše ugašujoče upanje do zaslužka, in vstal sem in djal Jemeljanu:

»No, torej, greva v rudokope!«

Hm... pojdi le! A vprašanje je, če vzdržiš tam?« odvrnil mi je, ne da bi se ozrl name.

»Bomo videli.«

»Torej... greva?« — je ponovil Jemeljan in ni trenil z očesom.

»Seveda!«

»No! Naj bo... pojdiva! A ta prokleta Odesa — če bi jo tudi vrag vzel! — ostala bi tam, kjer je. In to se zove še luka! Da bi se pogreznila v zemljo!«

»Dovolj; vstani in hodi; s kletvami je malo pomagano.«

»Kam pa? Kopat sol?... Ah, da! Samo poglej, prijatelj, tudi če greva tja, mislim, ne bo nič iz tega.«

»No, ali nisi sprožil ti te misli, da bi šla tja?«

»Res je, jaz sem to rekel. In kakor sem rekel, tako sem rekel, in svoje besede ne vzamem nazaj. A posebno pametno to gotovo ne bo.«

»Zakaj ne?«

»Zakaj ne? Kaj misliš ti, da čakajo na naju in porečejo: Dobrodošla gospoda Jemeljan in Maksim, bodita tako dobra vzemita naš denar in polomita si malo svoje kosti!... Ne, moj ljubi, tako ne pojde! Glej, stvar je taka: sedaj sva oba — še popolna gospodarja svoje kože...

»Dobro! Naj bo. Pojdiva!«

»Čuj torej! Pred vsem morava iti h gospodu ravnatelju tega rudokopa, in reči mu z vso spoštljivostjo: Milostljivi gospod, spoštovani tat in pijavka! Glejte, prišla sva ponuditi vaši požrešnosti svoje kože; ne bi blagovolili jih malo ustrojiti za 60 kopejk na dan?«

»Ah, vstani enkrat in hodi. Do večera prideva še k ribičem; pomagala jim bova metati mreže — mogoče nama dajo kaj jesti.«

»Jesti? To je pametna beseda. Nekaj nam že dajo; ribiči so dobri ljudje. Naprej torej, naprej... No, in vendar, prijatelj moj, zaslužila ne bova ničesar, ker imava že cel teden smolo.«

Vstal je, ves moker, pretegnil se, in segel z rokami v žepe svojih hlač, sešitih iz dveh žakljev za moko, brskal

tam, in ko jih je privlekel ven prazne, jih je ogledoval s komičnim smehljajem.

»Prazno!... Četrty dan je že, kar iščem in vedno je — prazno! To ni šala, ljubi moj!«

Hodila sva ob bregu in sva le redkokedaj spregovorila kako besedo. Noge so se pogrezale v mehkiem pesku, pomešanem s školjkami, ki so melodično zvenele ob udarcih mehkih, pljuskajočih valov. Večkrat so izmetali valovi male ribice, koščke lesa, vse mokre in črne. Od morja je bril oster, svež veter, hladil nas in zdirjal dalje v stepo, kjer je vzdigaval majhne kolobare peščenega prahu.

Jemeljan, ki je bil drugače vedno vesel, je postal vidno otožen, in opazivši to, sem poskušal ga razvedriti.

»No, Jemeljan, povej kaj iz svojega življenja!«

»Povedal bi ti že kaj, prijatelj, a moj jeziček je slab, ker je želodec prazen. Želodec je pri človeku glavna reč, in če naletiš še na tako spako — ne najdeš človeka brez želodca. A če je želodec pomirjen, tudi duša živi; vsako človeško dejanje prihaja iz želodca.«

Umolknil je.

»Eh, prijatelj, če bi mi vrglo sedaj morje tisoč rubljev — lop! Takoj bi odprl krčmo; tebe bi vzel za pomagača, napravil bi si posteljo pod točem in si napeljal črevo iz soda v usta. Če bi

hotel potem piti iz studenca veselja in radosti, bi ti ukazal: Maksim, odpri pipo! — in... luk — luk — luk... bi šlo kar v grlo! Nalokaj se, Jemeljan! To bi bilo kaj, bes me lopi! A mužika, tega gospodarja zemlje — ah, jaz bi ga! Odril bi ga... slekel mu kožo in obrnil jo narobe. Prišel bi v krčmo — »Jemeljan Pavlič! Daj mi kozarček na upanje!« — »A? Kaj?... Na upanje?! Ne dajem na upanje!« — »Jemeljan Pavlič, usmili se!« — »Naj bo: če mi boš vozil, ti dam frakelj.« Hahaha! Jaz bi jih drl te trebušnike!«

»A čemu bi bil tako brezsrčen! Poglej ga, ubogega mužika, kako ga tare lakota!«

»Kaj? Lakota?... Lepo je to, prav! A — mari jaz nisem lačen? Jaz, prijatelj, sem lačen že od svojega rojstva, a v postavi ne stoji to nikjer pisano. Nja! Lačen je... zakaj? Slaba letina je! Dvomim, da bi bilo to res! V njegovi butici začne slaba letina, pa jo prenese tudi na polje, tako je! Zakaj pa v drugih državah ni slabih letin?!

Zato ker ljudje tam nimajo slame v glavi, prebrisani so — to je! Tam, prijatelj moj, ti znajo preložiti dež na drugi dan, če ga danes ne potrebujejo, in solnce lahko zakrijejo, če preveč žge. A kaj se ukrene pri nas? Nič, prijatelj moj... A to je vse samo šala! Glej, če bi jaz v resnici imel tisoč

rubljev in krčmo, to bi ne bilo več kar tako...«

Umolknil je in segel po svoji navadi v žep, privlekel ven mošnjo, obrnil jo na vse strani in jo ogledoval; potem je pljunil in jo zagnal v morje.

Voda je vgrabila umazani mošnjiček in ga nesla od brega proč; a ko si je malo ogledala ta dar, ga je nevoljna vrgla spet na breg.

»Ne maraš ga? Ga že vzameš!« — in Jemeljan je prijel mokri mošnjiček, vtaknil noter kamen, zamahnil z roko in zagnal ga daleč v morje.

Zasmejal sem se.

»No, kaj se tako režiš?... To so ti ljudje! Čita knjige, celo s sabo jih vlačijo, a ne more razumeti človeka! Ti sova očalasta ti!«

To je veljalo meni; in ker me je Jemeljan imenoval »očalosto sovo«, sem sklepal, da je jako hud na me: samo v trenutkih hude jeze in gneva do vsega človeštva si je dovolil norčevati se iz mojih očalov; drugače pa je imel ta neprostovoljni kinč v njegovih očeh toliko važnega pomena, da me je prve dni našega znanja nagovarjal samo z »Vi«, z glasom polnim spoštovanja, ne glede na to, da sva na nekem rumunskem parniku skupaj oglje nakladala, in sem bil jaz ravno tako ko on ves raztrgan, razpraskan in črn, ko satan.

Opravičil sem se pri njem, in ker sem ga hotel nekoliko pomiriti, pričel sem mu praviti o tujih državah, in skušal mu dokazati, da vsa njegova znanost o ravnanju z oblaki in solncem spada med bajke.

»Viš no!... Da, tako je, tako...« — mrmral je! a zapazil sem, da njegovo zanimanje za tuje države in življenje v njih ni bilo več tako veliko in me skoro ni poslušal, zroč pred se v daljavo.

»Vse to prav, ljubi prijatelj« — pretrgal me je in zamahnil z roko. — »A glej, kaj te hočem jaz prašati: če bi sedaj srečala človeka z denarjem, mnogim denarjem« — povdaril je in me pogledal od strani — »kaj bi ti storil, da bi si lahko privoščil potem, kar bi tvoje srce poželelo... Ali bi ga poslal v krtovo deželo?...«

Stresel sem se.

»Ne, gotovo ne,« odgovoril sem. »Nikdo nima pravice kupiti svoje sreče z življenjem družega človeka.«

»Oho! Da... Tako stoji v bukvah, a samo zaradi vesti; če pa bi temu gospodu, ki je prvi izmislil te besede, predla huda — bi gotovo pri prvi priložnosti koga zadavil, da bi si le ohranil svoje življenje. Pravica! Glej, to je pravica!« — in pri tem mi je pomolil pod nos svojo veliko, mišičasto roko. »In vsakemu človeku je taka pravica

čeprav v različnih oblikah, navodilo za življenje. To so pravice!»

Zgubančil je čelo, in zdelo se je, da so se njegove oči zgubile globoko pod dolgimi in bledimi obrvmi.

Molčal sem, ker sem vedel že iz izkušnje, da je vsako nasprotovanje zastonj, kadar je jezen.

Pobral je kos lesa, ki mu je prišel pod noge, zalučil ga v morje in vzdihnil:

»Rad bi kaj kadil...«

Ozrl sem se na desno po stepi in zagledal dva pastirja, ki sta ležala na zemlji in naju opazovala.

»Dober dan, gospoda!« — zaklical jima je Jemeljan — »imate kaj tobaka?«

Eden izmed pastirjev je obrnil glavo proti drugemu, izpljunil iz ust prežvečeno bilko, in spregovoril z lenim glasom:

»Tobaka hočejo, Mihajl!«

Mihajl je gledal v nebo, kakor da bi je prašal za dovoljenje ali sme govoriti z nami, in se je obrnil potem proti nama:

»Dober dan!« rekel je. »Kam pa gresta?«

»V rudokope!«

»Haha, kaj so vaju tam že sprejeli?«

Molčala sva, in legla zraven njiju na zemljo.

»Nikita, poberi torbo, da ti je ne izprazniijo kavke.«

Nikita se je pomenljivo nasmehljaj in pobral torbo.

Jemeljan je zaškripal z zobmi.

»Torej, tobaka bi radi?«

»Že dolgo nisva kadila« — rekel sem nekako v zadregi, ker si nisem upal povedati tega kar naravnost.

»Zakaj pa ne? Bi bila pač kadila!«

»Čuj, ti vražja čopa!*) Daj, če hočeš dati, a ne delaj se norca! Grda spaka ti! Ali si zgubil svojo dušo, ko si se potepal po stepi? Počim te po butici, da mi ne zineš več!« — zagrmel je nanj Jemeljan in je jezno preobračal oči. —

Pastirja sta se prestrašila in skočila na noge, vzela v roke dolge palice in postavila se drug zraven drugega.

»Haha, bratci! Prosim, kar naprej... no, mi smo pripravljeni.«

Te vražje čope so se hotele pretepati, o tem nisem več dvomil. Tudi Jemeljan je bil pripravljen na boj, sodeč po njegovih stisnjenih pesteh in plamtečih očeh. Ni se mi zljubilo udeležiti se tega boja, in zato sem skušal pomiriti obe stranki:

»Stojte, prijatelji; Moj tovariš se je malo razvnel — a to ne pomeni mnogo! Dajte nama tobaka, če moreta, in midva pojdeva po svoji cesti.

*) tako zmerjajo Velikorusi Maloruse. Poprej so namreč Malorusi nosili le na vrhu glave čopo las, sicer pa so glavo brili.

Mihajl je pogledal Nikito, Nikita Mihajla in oba sta se nasmejala.

»To bi bila lahko takoj povedala!«

S tem je segel Mihajl v žep svoje suknje, izvlekel iz njega veliko mošnjo, in jo pomolil meni:

»Vzemi si, kar ti je drago!« Nikita je odprl torbo in je vzel iz nje in mi ponudil velik kos kruha in kos osoljenega špeha. Vzel sem. Mihajl se je nasmejal in mi ponudil tudi tobaka. Nikita pa je zagodrnjal: »Zbogom!« In jaz sem se mu zahvalil.

Ves čmeren je legel Jemeljan na zemljo in jezno zamrmral: »Hudičeve svinje!«

Čope so se že izgubljale v stepi, s težkimi in zaspanimi koraki, tuptatam se ozirajoč na naju. Midva sva sedela na zemlji, in ne da bi se kaj brigala več za njiju, sva pričela jesti okusni, beli kruh s špehom. Jemeljan je glasno prežvekaval, da je komaj dihal, in ne vem zakaj, se dosledno umikal mojim pogledom.

Mračilo se je. V daljavi so se dvigale nad morjem sence, plule nad njim, in je zagrinjale v lahko, modrikasto tančico. In v isti daljavi, zdelo se je, da vstaja iz morja kepa rumenolisastih oblakov, obrobjenih z rožnatim zlatom, ki so še bolj zgoščali mrak in plavali proti stepi. A tam v stepi, daleč, daleč na robu, se je odprla ogromna rudeča

pahljača iz žarkov zahajajočega solnca, in se dotikala zemlje in neba, tako mehko in nežno. Valovi so butali ob breg, in morje, tu rožasto, tam temnosivo, je bilo divnolepo v svojem veličastvu.

»Zdaj zakuriva! Vrag vas vzemi, čope zarobljene!« — in pri teh besedah je Jemeljan, ki vže vidno ni maral več o čopah govoriti, nekako olahčen zavzdihnil. »Pojdeva naprej, ali hočeva tu prenočiti?«

Meni se ni hotelo več hoditi dalje, in dejal sem tedaj: »Prenočiva!«

»Prenočiva torej!« — in stegnil se je po zemlji in opazoval nebo.

Nastal je molk. Jemeljan je kadil in pljuval, jaz pa sem zrl okoli in se molče naslajal na tej divni večerni sliki. Po stepi je glasno plulo monotono šumljanje ob breg pluskajočih valov.

»Reci, kar hočeš — a česniti tako kakega petičnega človeka po butici, to bi bilo nekaj; posebno če se to tudi zna dobro izvršiti« — je nepričakovano spregovoril Jemeljan.

»Klepetulja!« sem ga zavrnil razdraženo. »Klepetulja? Jaz klepetulja? To se še zgodi, pri moji veri! Sedeminštirideset let že imam, in že dvajset let si lomim glavo s to stvarjo. Kakšno je moje življenje? Pasje življenje! Nimaš ne strehe, ne kosti, da bi jo oglodal — hujše nego pasje! Ali me ima še kdo za človeka? Ne, prijatelj, nisem človek,

manj sem nego črv ali divja zverina! Kdo me razume? A če vem, da ljudje lahko prijetno živijo, zakaj bi ne živel tudi jaz? Ha! Strela vas udari!»

V tem trenutku se je obrnil proti meni in rekel naglo: »Veš, enkrat sem bil že skoraj na tem... in malo je manjkalo; a vrag me vzemi, bil sem tepec... imel sem usmiljenje. Hočeš, da ti povem?»

Bil sem takoj zadovoljen s tem, in Jemeljan je zakuril pipo in pričel:

»Bilo je to, prijatelj moj, v Poltavi... osem let je že od tega. Služil sem pri nekem trgovcu z lesom. Eno leto je šlo še vse gladko; potem sem nakrat pričel piti, in sem zapil šestdeset rubljev, ki so bili gospodarjevi. Obso-dili so me za to in zaprli v ječo za tri mesece — vse to po postavi. Presedel sem tiste mesece in prišel ven — a kam sedaj? V mestu me poznajo, in da bi šel kam drugam, nisem imel ne denarja ne obleke. Šel sem k nekemu znancu, ki je imel krčmo, se pečal z različnimi dvomljivimi opravili, in skrival tudi razne uzmoviče, ki so nosili k njemu svoj plen. Bil je dobra dušica, pošten in prebrisan. Tudi izobražen je bil, mnogo je čital in je poznal dobro življenje. Sel sem torej k njemu in mu rekel: »Pomagaj mi kaj, Pavel Petrovič!« — »No, zakaj ne,« je odvrnil »Drug drugemu treba pomagati, saj smo vsi iz ene

kože. Sedi, pij, jej in glej.« Prebrisana glavica, ta Pavel Petrovič! Imel sem do njega veliko spoštovanje, in tudi on me je imel zelo rad. Večkrat ko je sedel čez dan za svojo mizo, je bral knjige o francoskih razbojnikih; vse njegove knjige so bile o razbojnikih; poslušal sem in poslušal... to so ti bili junaki. In kaka junaška dela so izvrševali! — a vsi so končali slabo. V začetku jim je šlo še po sreči, a na koncu knjige se je obrnilo narobe, in vse so jih polovili.

Ostal sem pri Pavlu Petroviču dva meseca; poslušal sem njegovo branje, in razgovarjala sva se o tem in onem. In videl sem — prihajali so sumljivi fantalini, in prinašali razne dragocenosti: ure, zapestnice, in druge take stvari. In kako neumno so vse to prodajali! Pavel Petrovič je plačal polovico vrednosti — pošteno je vse plačal, prijatelj! A potem so vse pri njem zapili, in ostalo jim ni ničesar. Dovolj nespartmetno, prijatelj, kaj?! In počasi so jih vse zalotili in zaprli.

Kako je prišlo do tega? Imeli so jih na sumu, da so ulomili nekje in ukradli sto rubljev! — Sto rubljev! Kakor da bi bilo človeško življenje vredno sto rubljev? — Tepec!... In rekel sem Pavlu Petroviču:

»Vse to, Pavel Petrovič, je neumno, in ne zasluži, da bi se človek v take stvari mešal.«

»Hm, kaj bi ti rekel?« dejal mi je. »Z ene strani — kura išče pač tudi zrno, a z druge — je gotovo, da leži v tem malo uvaževanja lastne osebe. Kako bi človek, ki ve ceniti svojo vrednost, mogel umazati svoje roke zaradi par rubljev?! Bog varuj! In jaz, s svojo evropsko izobrazbo, naj bi se prodal za sto rubljev?«

In pričel mi je razlagati v primerah, kako se mora zadržati človek, ki pozna svojo vrednost. Dolgo sva se o tem pogovarjala. Nazadnje sem mu rekel: že davno, Pavel Petrovič, name ravam poskusiti svojo srečo na tej poti, in glej, ti, ki si izkušen mož — pomagaj mi s svojim svetom, kako mi je začeti.

»Hm!« — zamrmral je — »to ti lahko storim! A ne bi bilo bolje, če bi delal v takih stvareh na lastno nevarnost in lastni račun, brez druge pomoči? Poglej na primer... Obajmov se pripelje ob eni uri z dvorišča, kjer ima zalogo lesa, čez Vorsklo*); a kakor ti je znano, ima on vedno mnogo denarja pri sebi, ki ga dobi od razprodaje lesa. In to je zaslužek celega tedna! Vsak dan razproda za tristo rubljev, in še več. Kaj praviš k temu?«

Pomislil sem, Obajmov — to je bil ravno tisti trgovec, ki sem služil pri njem. Prilika je bila dvakrat ugodna:

*) reka. (Opomba prevajalca).

maščevati se za njegovo postopanje z mano, in hkratu ugrabiti mastno pečenko. »Stvar si še premislim,« sem mu odgovoril. — »Kaj pak!« je menil Pavel Petrovič.

Jemeljan je umolknil, in si počasi zvival cigareto. Solnce je že skoraj zašlo, in samo majhen rudečkast trak, ki pa je z vsako minuto bolj bledel, je še obrobiljal prozorni oblak, ki je kakor utrujen nepremično stal na zatemnelem nebu. V stepi je bilo tiho in otožno, in tisto nepretrgano, prijazno pluskanje morja, je s svojim monotonim in mehkim glasom še bolj povečalo to otožnost in tišino. Od vseh strani so vstajale čudne, dolge, sive sence, ki so molčeče plavale k nam po gladki, snivajoči stepi, utrujeni od dnevne vročine. A nad morjem so se druga za drugo užigale svetle zvezdice, tako jasne in čiste, kakor da bi bile šele včeraj napravljene, v kinč temu žame-tastemu južnemu nebu.

»No, da, prijatelj, sklenil sem to izvršiti, in še tisto noč se sem skril v grmovju, v bližini Vorskle; pri sebi sem imel železen drog, ki je tehtal dvanajst funtov. Bilo je to, kolikor se spominjam, koncem oktobra. Noč — ugodna, da si boljče nisem mogel želeti: temno je bilo, kakor v rogu... In kraj — kakor ustvarjen za to. Čez reko je držal most, a na koncu so bile deske le nalahko

pribite — gotovo bo vozil tu počasi. Ležim in čakam.

V tistem trenutku, prijatelj, je bilo toliko zlobe v meni, da bi bil ubil tudi deset trgovcev. In tako priprosto sem si jaz predstavljal celo stvar: lop! — in dovolj bo!«

Jemeljan se je dvignil na noge. »No ja!... Ležal sem torej, in bil pripravljen. Samo udarim — in denar bo moj. Tako — lop! in stvar bo pri kraju!«

»Mogoče misliš ti, da ima človek prosto voljo? Motiš se, prijatelj! Povej mi, kaj boš jutri delal! Ne veš! Ne moreš povedati, ali pojdeš jutri na desno ali na levo. No torej! Ležal sem in čakal na eno, a prišlo je vse drugo. Popolnoma drugače!«

»Gledam: nekdo prihaja iz mesta... pijan menda, zapleta se... in v rokah drži palico. Mrmra pred se nerazumljive besede in joče... Slišim, kako stoče... Blizu mene je že, pogledam — ženska je! Prokleta baba! mislim si, le približaj se! Šla je naravnost proti mostu, in naenkrat začela kričati: »Zakaj, ljubi moj?!« In kako je kričala, prijatelj moj! — Vztrepetal sem. Kaj naj bi začel? — In šla je naravnost proti meni. Ležal sem in se stiskal k zemlji, in ves sem se tresel... kam je šla moja hudobija! Bila je že blizu, kmalu bi bila stopila z nogo na me. A

zopet je zavpila: »Zakaj?! Zakaj?!« In zgrudila se je na zemljo, kakor je bila dolga in široka, in pri tem se je skoraj zavalila na me. In zatulila je, prijatelj moj, tako, da ti tega ne morem niti opisati — srce se mi je trgalo, ko sem jo slišal. Vseeno sem ležal dalje, in nisem zinil besedice.

A ona je le naprej jokala. Polastila se me je žalost, in mislil sem že zbežati proč. V tem trenutku pa se je prikazal mesec izza oblakov, jasen in svetel. — Naslonil sem se na lakti in jo opazoval... In tedaj, prijatelj moj, se je podrlo vse, in vsi moji načrti so šli rakom žvižgat! Gledam — srce me je zbolelo: mlado punče je bilo, skoraj še otrok... bledega obraza, velikih oči in kodrastih las, ki so ji padali navzdol po licu. Ramena so se ji krčevito tresla, in iz oči so ji padale debele solze, druga za drugo.

Poglej, prijatelj moj, začutil sem usmiljenje in pričel pokašljévati: khe! khe! khe!

»Kdo je tu? Kdo je? Kdo je tu?« zakričala je vsa prestrašena.

Tedaj sem se dvignil pokoncu in rekel: »Jaz sem?«

»Kdo ste vi!« je prašala. In bulila je v me s plašnimi očmi, in vsa se je tresla ko šiba na vodi.

»Kdo ste vi?« je ponovila.

»Kdo sem jaz? Pred vsem, gospodična, ne bojte se me, ne storim vam

ničesar hudega. Jaz sem človek ko drugi — izmed bosjakov eden. Tako sem ji rekel. Lagal sem sicer; a naj bi ji povedal, da sem se skril, da bi ubil trgovca?! In odvrnila mi je: »Meni je to vseeno. Jaz sem prišla sem, vtopit se.« In tako resno je to rekla, da me je kar mrzlica stresla. Kaj naj bi storil?«

Ves potrta je razprla Jemeljan roke, in gledal na me s prijaznim in dobrodušnim smehljajem.

»In naenkrat, prijatelj moj, sem začel govoriti. Kaj sem govoril, ne vem; a govoril sem tako, da sem kar sam sebe poslušal; glavna reč je bila ta, da je ona tako mlada in tako lepa. A da je bila lepa, mi lahko veruješ — lepotica v pravem pomenu besede. Ah, ti, prijatelj, veruj mi! Ime ji je bilo Liza. Govoril sem ji dolgo, dolgo; a kaj sem govoril — kdo bi to vedel? Srce je govorilo. In ona je gledala in gledala na me, tako resno in nepremično, in naenkrat se je zasmehljala...« Z jokajočim glasom je zatulil Jemeljan zadnjo besedo čez široko stepo, solze so se mu vdrle iz oči, in stisnil je pesti in jih tresel grozeče po zraku...

»Ko se je nasmehljala, se mi je zdelo, da so se mi odprla nebesa, in padel sem pred njo na kolena: »gospodična, gospodična!...« samo to sem ji mogel reči. A ona, prijatelj, je prijela z rokami za mojo glavo, zrla mi je v

obraz, in smehljala se, kakor na kaki sliki; premikala je ustnice, in hotela nekaj govoriti. Nazadnje se je premagala in rekla: »Ljubi moj, vi ste pač tudi tako nesrečni, kakor jaz? kaj ne? Povejte mi, moj dragi!«

No prijatelj, tako je bilo! A to še ni vse; tudi poljubila me je na čelo... poglej, tukaj. Čuješ?! Pri moji veri! Ah ti, duša! Lepšega nisem še doživel vseh 47 let svojega življenja! To pa, to! A zakaj sem šel tja? Eh ti, življenje...«

Umolknil je in uprl glavo ob roke. Ves vznemirjen od te čudne povesti, sem zrl molčeče na morje, ki se je zibalo in bilo podobno ogromnim prsim, enakomerno in globoko dihajočim v krepkem snu.

»No, potem je ona vstala in mi rekla: Spremljajte me domu! In šla sva. Niti čutil nisem svojih nog, in ona mi je pripovedovala svojo zgodbo. Bila je edina hči svojih starišev, ki so bili trgovci — seveda negovana in vsa razvajena. Podučeval jo je neki študent, in zaljubila sta se. On je pozneje odšel preč, ona pa ga je čakala in čakala, češ, šel je končat svoje študije, in potem pride in jo poroči. Tako se je tolažila. A on ni prišel in ji je samo pisal: »Ti nisi za me.« To jo je potrla. Ko mi je tako pripovedovala, sva prispela do doma. »Tako, prijatelj moj, zbogom!«

je rekla. Jutri se odpeljem odtod. Mogoče rabite kaj denarja? Recite kar, ni treba se sramovati.« »Ne, gospodična,« dejal sem ji, »ne rabim, hvala!« »No, dragi moj, ne sramujte se, povejte, vzemite!« silila je v me.

»A četudi sem bil tako ves raztrgan, sem ji rekel: »Ne rabim, gospodična!«

Razumeš, prijatelj, nič mi ni bilo do denarja. Poslovila sva se, in rekla mi je: »Nikdar te ne zabim; tujec si mi, in vendar...« To prekleto pljuvanje, zamrmral je Jemeljan in znova zažigal cigareto.

»Odšla je; jaz pa sem sedel na klop pred vratmi, in globoka žalost me je obšla. Prišel je nočni čuvaj do mene in zarenčal: »Ti, kaj se tod potepaš? Hočeš mar kaj ukrasti?« Te besede so me globoko ranile, in udaril sem ga s pestjo po obrazu. Krik, žvižg... in odvedli so me na policijo. No, kaj to dé sem si mislil — magari za cel teden... meni je vseeno... In mej potem sem mu prismolil še eno klofuto. Čez noč sem bil zaprt, a zjutraj so me izpustili. Vrnil sem se k Pavlu Petroviču: »kod si se klatil?« me je prašal smehljaje. Pogledal sem nanj — bil je ravno isti, ko včeraj; a vseeno sem našel nekaj novega na njem. Povedal sem mu vse, kako se je godilo. Resno me je poslušal, in potem je rekel: »Vi, Jemeljan Niki-

tin, ste norec, tepec! Bodite tako dobri in izginite spred mojih oči!« Kaj praviš?! Ni imel prav? In pobral sem se. — Tako, vidiš, se mi je godilo!«

Umolknil je in stegnil se po zemlji, djal roke pod glavo, in zrl na žametno in zvezdnato nebo. Vse okoli je molčalo. Morje je šumelo vse tišje in mehkejše, in to šumenje je prihajalo k nam samo kakor šibko in pritajeno vzdihovanje.

Zgodba z zaponkami.

Bilo nas je troje tovarišev — Sjomka Karguza, jaz, in Miška, bradat velikan z velikimi, modrimi očmi, ki so bile vedno zalite od pijanosti. Stanovali smo zunaj mesta na polju, v starem, polrazrušenem poslopju, imenovanem ne vem zakaj »steklena tovarna«; mogoče zato, ker ni bilo v njegovih oknih niti enega celega stekla. Opravljali smo različna dela, in nismo bili posebno izbirčni: pometali smo dvorišča, kopali prekope, kleti, stranišča, in podirali stara poslopja in ograje. Enkrat smo celo poskusili napraviti kurnik. A ni se nam posrečilo. Sjomka, ki je opravljal vsako delo, ki se ga je enkrat lotil, z uprav pedantično natančnostjo, je izrazil dvome nad našim znanjem glede arhitekture kurnikov. In neko popoldne, ko smo ravno počivali, je pobral izročene nam žeblje, dve novi deski in sekiro našega delodajalca, in nesel vse to v krčmo. Radi tega so nas pognali z dela; ker pa nam niso mogli vzeti

ničesar, tudi niso zahtevali nikakega povračila za napravljeno škodo. Živelimo iz ust do ust, in vsi trije smo občutili naravno, in spričo takega položaja popolnoma upravičeno nezadovoljnost s svojo usodo.

Včasih se je ta nezadovoljnost pokazala v zelo ostri obliki; izzivala je v nas neko sovražno čustvo do vse naše okolice, in zavajala nas do činov, ki so bili gotovo v navskrižju s kazenskim zakonikom. No, vobče smo bili melanholično topi, skrbelo nas je edino le to, kje bi našli kaj zaslužka, in smo zelo malo reagovali na vse one vtise življenja, kjer se ni dalo nič prislužiti.

Vsi trije smo se našli v nekem prenočišču, kakih štirinajst dni pred dogodkom, ki ga hočem opisati, ker se mi zdi zanimiv.

Čez dva, tri dni smo bili že prijatelji, to se pravi — hodili smo povsod skupaj, zaupali drug drugemu svoje želje in načrte, delili po bratsko vse, kar je padlo komu izmed nas v roke, z eno besedo sklenili smo molče med sabo defenzivno in ofenzivno zvezo proti življenju, ki se je obnašalo nasproti nam skrajno sovražno.

Neutrudno smo iztikali ves dan po kaki priložnosti, da bi kaj zžagali ali podirali, kopali ali prenašali; in če se se nam je kedaj taka priložnost ponudila,

smo se začetka še s precejšnjo vnemo spravili ne delo.

A mogoče, ker je vsakdo izmed nas bil sam pri sebi uverjen, da je namenjen za vse kaj višjega, kakor pa kopati stranišča, ali jih celo čistiti — kar je še hujše, mimogredé omenjeno za one, ki tega še niso poskusili — čez kake dve uri nam delo ni več ugajalo. In Sjomka je začel potem dvomití o njegovi potrebi za življenje.

»Jamo kopljemo... a čemu? Radi pomij! A zakaj bi jih ne zlili kar takó na dvorišče? Ne sme se, viš! Smrdelo bo! Pomije bodo smrdele! Tako ti porečejo te lenobe. Vrzi na primer kislo kumaro proč — kako naj smrdi, ko je tako majhna? Leži en dan in ni je več... segnila je. Da, če bi vrgli mrtvega človeka tako na solnce, to bi v resnici smrdel, kajti človek sam je največja mrcina.« Taki in enaki izreki iz Sjomkinih ust so silno ohlajali našo gorečnost do dela... Bilo je sicer to jako ugodno za nas, če smo delali za dnino, če pa smo delali po dogovoru, je prišlo vedno tako, da smo dobili plačo vže naprej, in smo jo potem zapravili, predno smo še delo dokončali. Šli smo nato h gospodarju in ga prosili, naj nam še kaj navrže; ponajvečkrat nas je zapodil in nam zagrozil, da nas s policijo prisili končati uže plačano delo. Odgovor naš je bil, da pač ne moremo s praznim trebuhom

delati in z večjim ali manjšim povdarkom smo obstajali pri svoji zahtevi, ki smo jo v večini slučajev tudi dosegli.

Navsezadnje ni bilo to baš dostojno od nas, a donášalo nam je dobiček, in ni naša krivda, če je v življenju vse tako nerodno urejeno, da je dostojno postopanje skoraj vedno v nasprotju s postopanjem, ki kaj nese.

Taka prerekavanja z delodajalci je prevzel vedno Sjomka nase, in skazal se je v resnici jako spretnega. Prednašal je svoje dokaze z glasom človeka izmučenega od dela, in polomljenega od njegove teže. Miška pa je le gledal, molčal in mežikal s svojimi modrimi očmi, smehljajoč se neprestano dobrodušno in pomirjajoče, kakor bi hotel kaj povedati, a bi se ne mogel za to prav odločiti. Sploh je govoril zelo malo, in le v pijanosti je bil zmožen izgovoriti kaj, kar bi spominjalo na človeške besede.

»Bratci moji!« vskliknil je tedaj, smehljaje se, in usta so se mu pri tem tako nekam čudno tresla. V grlu ga je ščegetalo, in komaj je izgovoril nekaj besedi, je pričel kašljati, in z roko se je tiščal za grlo.

»N-no?« — ga je nevoljno in nestrpno priganjal Sjomka, naj nadaljuje.

»Bratci vi moji! Živimo ko psi... In še slabše... Zakaj pa? Kdo to ve? No, treba se udati v božjo voljo.

Vse se zgodi po božji volji... Kaj ne bratci? No vidite... Mogoče smo vredni tega pasjega življenja, ker smo slabi ljudje. Smo mi slabi ljudje, kaj? Seveda smo... Za to pravim: tako smo mi psi zaslužili. Ne govorim prav? Vse to je samo plačilo za naša dela. Ne preostane drugo, nego vdati se v svojo usodo... a? Je tako?»

»Kozel!« je kratko in malomarno odvrnil Sjomka na vsa ta neprijetna in globokoumna tovariševa vprašanja.

Mička pa se je stisnil, kakor da bi ga polil z vodo, plaho se je smehljajal, in molče mežikal z očmi, ki so mu bile od pijanosti kakor zasmoljene.

Enkrat pa smo imeli »svinjo«. Iskaje dela smo pohajkovali po bazarju, in trčili smo na majhno, suho starko z zgrbančenim, strogim obrazom. Glava se ji je tresla, in na njenem sovinem nosu so plesali veliki očali, težko s srebrom okovani. Neprestano jih je popravljala, in bliskala s svojimi sivimi, majhnimi očmi.

»He! Vi! Ste prosti? Iščete dela?« vprašala nas je, ko smo se vsi trije ustavili pred njo.

»Dobro!« — dejala je, potem ko ji je to Sjomka spoštljivo potrdil. »Glejte, podrli bi mi neko staro kopelj in očistili vodnjak... kaj zahtevate za to?«

»Morali bi prej videti, gospa, kaka je, to je, kako velika je vaša kopelj...«

menil je uljudno in stvarno Sjomka. »In tudi vodnjak... Razne vrste so. Včasih so zelo globoki...«

Povabila nas je, da si stvar ogledamo, in čez eno uro, smo oboroženi s sekirami in kladvi, podirali korajžno kopeljino streho. Za pet rubljev smo se zavezali podreti jo, in očistiti vodnjak. Kopelj je stala v kotu starega, zapuščenega vrta. Nedaleč od nje, v črešnjevem grmovju, je stala lopa, in s kopeljine strehe smo videli, da sedi v lopi starka, in čita pazljivo iz velike knjige, ki ji leži odprta na kolenih... Včasih se je ozrla k nam z ostrimi in opazujočimi pogledi, knjiga na njenih kolenih se je zganila, in na solncu so zabliščale nje masivne, očitvidne srebrne zaponke.

Nobeno delo ne gre tako naglo izpod rok, kakor podiranje.

Z vsemi močmi smo se napenjali v oblakih suhega, jedkega prahu. Venomer smo čihali, kašljali, usmrkovali se in si mèli oči; kopelj je pokala in se razsipala, polgnjila in stara, kakor nje gospodinja.

»No, korajžno, bratci! Z združenimi močmi!« zapovedoval je Sjomka, in tram za tramom je z glasnim truščem padal na zemljo.

»Kaka knjiga naj bo to? Tako debela —« vprašal je zamišljen Miška, oprši se ob kol in otirajoč si z dlanjo

pot z obraza. A zamazal si je pri tem obraz tako, da je bil podoben zamorcu. Potem je pljunil v dlan in zamahnil s kolom, hoteč zasaditi ga v razpoko med tramove. In ko ga je zasadil, je ravno-tako zamišljeno pristavil: »Evangelij bo — zelo debel je...«

»Kaj pa to tebe briga?« je vprašal z začudenjem Sjomka.

»Mene? Nič... Jaz poslušam rad, če kdo čita... če je kaj svetega... V naši vasi je bil vojak, Afrikan so mu pravili, in kadar je on čital psalter, je bilo, kakor da bi kdo udarjal po bobnu. Ta ti je znal čitati!«

»No in kaj potem?« je znova prasha Sjomka, zvijajoč si papirosko.

»Nič... Lepó je... Četudi ne razumeš ničesar... a vendar... take-le besede... na ulici jih ne slišiš... Ne razumeš jih, a čutiš, da so besede za srcé...«

»Ne razumeš, praviš... vidi se, da si zabit ko štor...« zasmehoval je Sjomka tovariša.

»Seveda, ti se moreš vsemu smejati!« je vzdihnil Miška.

»Kako hočem s tepci drugače govoriti? Misliš, da te bodo kaj razumeli? Izdri to gnjilo desko... o — op!«

Kopelj se je podirala; bila je že vsa v razvalinah in obdana od oblaka prahu, da so listi bližnjih dreves bili sivo pobarvani. Julijsko solnce pa je,

ne prizanašajoč našim hrbtom in plečam, neusmiljeno žgalo.

»Knjiga je okovana s srebrom« — je znova začel Miška.

Sjomka je dvignil glavo in pazljivo pogledal proti lopi.

»Videti je že tako,« je kratko pristavil.

»Potem je gotovo evangelij. —«

»No, in če je evangelij, kaj potem?«

»Nič...«

»Takega blaga so polni moji žepi. A ti, če tako rad poslušáš sveto pismo, bi šel tja, in ji rekel: čitajte mi kaj, mamica. Kje naj bi sicer kaj takega vzeli?... V cerkev ne moremo, ko smo vsi strgani in umazani... a naša duša je vendar... kakor tiče... na pravem mestu... No, skoči tja!...«

»Res?... Naj grem?«

Pojdi le!«

Miška je vrgel preč kol, popravil si srajco, zbrisal ž njo prah z obraza in skočil s kopelji.

»Te že zalovi, prismoda...« zamrmral je Sjomka, skeptično se smehljaje. Vendar je radovedno sledil postavi tovariša, ki je nekoliko sklonjen, z golimi umazanimi rokami in širokimi koraki, mahal skozi grmovje proti lopi. Neprestano se je zadeval ob grmovje, in počasi naprej stopajoč, se je tiho in krotko smehljajal. Starka je dvignila

glavo, pogledala na prihajajočega bosjaka, in ga mirno motrila z očmi.

Na steklu njenih očalov in njih srebrnem obkovu so igrali solnčni žarki.

Ni ga zalovila, kakor je prerokoval Sjomka. Radi šumenja listja nismo mogli slišati, kaj je govoril Miška z gospodinjo; kmalu pa smo videli, da se je spustil na zemljo k njenim nogam, tako, da se je njegov nos skoro dotikal odprte knjige.

Obraz mu je bil resen in miren; videli smo, kako je prhal v brado, hoteč jo očistiti praha, in kako se je neprestano pomikal zdaj tja, zdaj sem, in obsedel nazadnje v nerodni leži, s stegnjenim vratom, napeto opazujoč majhne starkine roke, ki so enakomerno listale po knjigi.

»Vidiš ga kosmatincea!... Počitek si je privoščil!... He, in mi? kaj? On bo lepo počival, a mi naj bi zanj se potili. Pojdiva še mi dva!«

Čez dve, ali tri minute sva že sedela s Sjomko poleg tovariša. Starka nama ni rekla niti besede, samo pogledala je naju pazljivo in ostro, in pričela znova listati po knjigi, kakor bi v nji kaj iskala... Sedeli smo obdani od bujnega, svežega in dehtečega grmovja, in nad nami se je prostiralo prijazno in milo nebo. Včasih je zapihal veter, in listje je zašumelo z onim tajinstvenim glasom, ki stori dušo tako mehko in dobro, in jo

napolni s čustvom miru in pokoja. Zdi se ti, kakor da ti je blizu nekaj nejasnega in neznanega, ki te očisti vse notranje umazanosti, ali ti jo vsaj za hip prikrije, da dihaš lahko spet prosto in svobodno.

»Pavel, hlapec Jezusa Krista...« je čitala starka. Njen glas je zvenel starinsko, tuintam se pretrgaval, a bil je poln pobožnosti in stroge resnobe. Pri njenih prvih besedah se je Miška takoj prekrižal, Sjomka pa se je nemirno premikal semintja, kakor bi si hotel popraviti svoj sedež. Starka ga je pomerila z očmi, a ni prenehala čitati:

»Zelo si želim videti vas, da bi vam podelil duhovnega daru in vas okrepil, to je, da bi dobil tolažbe z vami v vaši veri in moji.«

Sjomka, — pravi pagan, je široko zazehal. Njegov tovariš je očitajoče obrnil nanj svoje modre oči, sklonivši globoko svojo kuštravo glavo, ki je bila vsa polna prahu.

Starka ni prenehala s čitanjem. Vendar je s strogim pogledom se ozrla na Sjomko, in to ga je spravilo nekoliko v zadrego. Hoteč popraviti vtis svojega zehanja, se je vseknil, spreobrn timer oči, in globoko in pobožno zavzdihnil.

Par minut je bil mir. Podučljivo in monotono branje, je učinkovalo pomirjajoče.

»Ker jeza Božja pride z neba na vsako bitje in...«

»Kaj bi rad?« je nenadoma zavpila čitateljica na Sjomko.

»A...a, nič! Izvolite le čitati — jaz poslušam!« — je pojasnil on s ponižnim glasom.

»Kaj pa stikaš okoli zaponk s svojimi umazanimi prsti?« srdila se je starka.

»Iz radovednosti... ker je zelo umetno delo. Jaz se na to razumem — učil sem se ključavničarstva, zato sem potipal.«

»Slušaj« — je suho odvrnila starka. »Povej mi — o čem sem ti ravnokar čitala?«

»Zelo rad! Saj razumem pač vse...«

»No, povej torej!«

»Pridiga je bila... podučenje o pravi veri in o krivi veri... Zelo priprosto in... vse resnično. Človeka kar tako ščipa!«

Starka je žalostno zmajala z glavo, in pogledala nas vse s karajočim pogledom.

»Pogubljeni boste vsi... Zakrknjenci! Marš na delo!«

»Zdi se, da se je ujezila,« je menil Miška in se plaho nasmehljajal, kakor da bi bil on vsega tega kriv.

Sjomka pa se je popraskal za glavo, zazehal, in gledal za starko, ki se je

oddaljevala po ozki stezi vrta, in zamišljen je spregovoril :

»zaponke na bukvah so srebrne ...«
In zarežal se mu je obraz, kakor v predčustvu česa lepega in prijetnega.

Prenočili smo na vrtu poleg kopelji, ki smo jo tekom dneva popolnoma porušili. Drugi dan predpoludne smo očistili vodnjak, in sedeli smo potem vsi mokri in umazani od luže na hišnem pragu, pričakujé plačila.

Pogovarjali smo se o tem in onem, in slikali si v bližnji bodočnosti mastno kosilo in večerjo. Misliti še kaj dalje, ni imel nikdo izmed nas poželjenja ...

»No, zlodi jo vzemi, še vedno je ni te coprnice stare!« je nepotrpežljivo in polglasno zamrmral Sjomka. »Ali je crknila, ali kaj?«

»Čemu se ta vse ne roga!« je karajoče zmajal z glavo Miška. »In čemu se naprimer zdaj norčuje? Starka je skoraj cela svetnica. In on se dela norca z njo. Kak značaj naj ima tak človek...«

»Prav si povedal...« se mu je zasmeljal tovariš. »Strašilo ti prismojeno.«

Prijazno besedovanje tovarišev je pretrgala starka, ki se je pojavila na vratih. Stopila je k nam, pomolila roko z denarjem, in dejala prezirljivo :

»Tu imate ... in poberite se! Mislila sem sicer dati vam razžagati tudi deske za ogenj, a niste vredni tega.«

Ker nismo bili vredni razžagati desk — kar pa nam zdaj tudi ni bilo več treba — smo vzeli molče denar in odšli.

»Ti sova stara ti...« pričel je Sjomka, ko smo komaj prestopili vrata. »Kaj? Nismo vredni? Ti krota smrdljiva ti! No, zdaj že lahko škripaš s svojimi bukvami.«

Segnil je z roko v žep, izvlekel iz njega dva bliščeča se kosa srebra, in jih zmagovalno pokazal.

Miška je obstal, radovedno stegnil glavo, in pogledal v Sjomkino roko.

»Zaponke si odlomil?« — je vprašal začuden.

»Da, kakor vidiš... Srebrne so! Če jih človek tudi ne rabi — rubelj dobiš vedno zanje.«

»O ti! Kdaj si to storil? Spravi jih preč! Greh je na njih!«

»Saj jih tudi spravim...«

Šli smo molče po poti dalje.

»To je kakor čudež...« je mrmral sam s sabo Miška zamišljen. »Prime jih in odlomi... No, da... a knjiga je bila vendar dragocena... Starka bo gotovo huda na nas...«

»Kaj še! Pokliče nas nazaj in nam da še dobro roko,« smejal se mu je Sjomka.

»Kaj zahtevaš za nje?«

»Zadnja cena... devetdeset kopejk. Ne en groš manj... Mene samega stane

več... Vidiš... noht sem si pri tem zlomil.«

»Prodaj mi jih« je plaho zaprosil Miška.«

»Tebi? kaj boš ž njimi — bi hotel mar zaponke za manšete? kupi le, lepčkeni gumbi pridejo iz tega... kakor nalašč za tvoje tace.«

»Ne, v resnici, prodaj mi jih!« je tišje in proseče nadaljeval Miška.

»Kupi, pravim... kaj daš zanje?«

»Vzemi si... koliko pride tam na moj del?«

»En rubelj dvajset kopejk.«

»In koliko zahtevaš ti zanje?«

»En rubelj.«

»Daj, no, vtrži kaj... med prijatelji!«

»Kozel zabiti! kaj bi pa vruga ž njimi?«

»Prodaj jih, in drugo je moja stvar.« Slednjič je bila kupčija sklenjena, in zaponke so prešle za devetdeset kopejk v Miškine roke.

Postal je, in jih pričel obračati v rokah, sklonil kuštrasto glavo, naježil obrvi, in pazljivo ogledoval kosa srebra.

»Obesi jih na nos«... mu je svetoval Sjomka.

»Čemu?« je odvrnil resno Miška. »Nesem jih nazaj starki, in ji porečem: Glej starka, slučajno smo vzeli s sabotele stvarce, tukaj so... deni jih nazaj

na mesto ... k tisti knjigi ... A glej, iztrgal si jih kar s hrbtom vred ... kaj sedaj?»

»Ti vražja šleva, hočeš jih zares nesti nazaj?» se je zadrhl nanj Sjomka.

Poglej vendar ... taka knjiga mora biti cela ... trgati kose od nje, to vendar ni prav ... In starka jih bo gotovo hudo pogrešala ... Dolgo tako že ne bo več živela ... Čemu bi ji to storili? ... Počakajte me torej, bratci, samo za trenotek, takoj bom za vami ...»

In predno sva še utegnila zadržati ga, je z urnimi koraki izginil za uličnim oglom.

»Ti budalo budalasto! Šema bojazljiva!« zakričal je za njim Sjomka, ves razburjen, spoznavši hipoma položaj in njega možne posledice.

In potem, ko se je bila cela ploha sličnih priimkov vsula iz njegovih ust, se je obrnil k meni:

»Poberiva se takoj od tu! ... Še v ječo naju spravi ta človek ... Babnica je poslala po policaja, in gotovo ga ta že ima v pesteh! ... Potem hodi še kaj s tako šlevo! Za en počen groš te spravi nazadnje pod ključ! Samo podla duša more kaj takega storiti tovarišu! Ah ti moj Bog! Kaki ljudje so to!

Naprej, no, za vraga! Kaj se še obotavljaš! Hočeš čakati? No, čakaj torej; vrag vzami take uzmoviče! Sram

bi vas bilo ! Pfuj ! Ne greš še ? No, kakor ti je drago . . . »

Prekolnivši me, me je sunil Sjomka razjarjen s pestjo ob bok, in naglo odpihal.

Radoveden sem bil, kaj počne Miška z našo bivšo gospodinjo, in odpravil sem se počasi proti njeni hiši. Niti na misel mi ni prišlo, da me čaka kaka nevarnost ali neprijetnost.

Nisem se motil.

Ko sem prišel do mesta, in pokušal skozi neko razpoko v ograji, videl sem in slišal sledeče : starka je sedela na stopnicah pred hišo, v rokah je držala s hrbtom izdrte zaponke svoje biblije, in izpod očali je vprašajoče in strogo zrla v obraz Miški, ki je stal obrnjen proti meni s hrbtom.

Strog in mrzel je bil blesk njenih ostrih oči, toda v kotičkih njenih ust je bila koža zvita v mehke gube : videti je bilo, da hoče starka zakriti prijazen nasmehljaj — nasmehljaj odpuščanja.

Izza njenega hrbtna ste gledale dve ženski glavi. Edna izmed njih je bila zavita v pisano ruto, in je bila precej lepega obraza ; druga je bila razoglava, z mreno na levem očesu ; zadaj za obema je moléla postava moškega, s klinastim obrazom, sivo brado in čopom las na čelu. Neprenehoma je namežikavala z obema očesi, kakor bi govorila Miški :

»Beži, bratec, beži !«

Miška je jecljal nekaj, trudeč se stvar pojasniti:

»... tako redka knjiga. Vi — pravijo — ste kakor živali in psi. In če pomislim pri sebi: pri Bogu — moram reči, tako je!... Kar je res, je res! Lumpi smo in potepuhi... podleži. In mislim si: milostiva gospa je stara — mogoče ji je edina tolažba ta knjiga, in to je vse... In potem zaponke... bi se dobilo kaj zanje? Če so pa pri knjigi, so mnogo vredne! In dejal sem pri sebi: razveseliti hočem bogaboječo starko in nesti ji te stvari nazaj. Razun tega smo si, čast bodi Bogu, prislužili nekaj, da nam ni treba ravno stradati. Srečno! Moram iti.«

»Čakaj no!« ustavila ga je starka. »Si razumel, kar sem včeraj čitala?«

»Kako bi jaz to razumel? Poslušam — to že... a vprašanje je, kaj slišim? Mi nimamo ušes za božjo besedo! Nerazumljiva nam je... zbogom!«

»Tako—o!« je zategnila starka. »Ne, ostani še!«

Miška je bolestno vzdihnil, da je bilo čuti čez celo dvorišče, in cepetal je po medvedje na istem mestu tja in sem.

Očividno mu je bilo že mučno to pojašnjevanje.

»Hočeš, da ti še kaj prečitam?«

»Hm... tovariši me čakajo.«

»Pljuni na nje... Ti si dober dečko... naj gredo, kamor hočejo.«

»Naj bo...« je s tihim glasom privolil Miška.

»Ne pojdeš več ž njimi? Kaj?«

»Ne...«

»No, to je pametno od tebe!... Ti si res pravi otrok... a brado imaš... skoraj do pasa ti pride!... Si li oženjen?«

»Vdovec sem. Žena mi je že umrla.«

»Čemu pa piješ? Menda si velik pijanec, kaj ne?«

»Res je... pijem.«

»Čemu?«

»Čemu pijem? Iz neumnosti pijem. Neumen sem in zato pijem. Kaj mislite, da bi ugonabljal človek samega sebe, če bi bil pri pameti?« je z žalostnim glasom vprašal Miška.

»Prav praviš... No torej, spametuj se, spametuj se in poboljšaj se... hodi v cerkev... poslušaj božjo besedo... v nji je vsa modrost.«

»Res je...« je skoro zastokal Miška.

»Zdaj pa ti bom še nekaj čitala, hočeš?...«

»Izvolite.«

Starka je privlekla od nekod svojo biblijo, listala po nji, in po dvorišču se je razlegel nje tresoči glas:

... »Zato se ne moreš opravičiti, bodi kdorkoli, ki sodiš čez drugega; ker s sodbo, s katero sodiš čez drugega,

obsojaš sam sebe; ker sam delaš to, za kar obsojaš drugega.«

Miška je stresnil z glavo in se popraskal po levem ramenu.

»... Upaš mogoče, človek, da ubežiš sodbi božji?«

»Gospa«... je s solzami zaprosil Miška. »Pustite me za Boga, da odidem... Pridem raje drugikrat poslušat... a sedaj sem neznansko lačen... kar kruli mi po želodcu. Od včeraj še nismo nič jeli...«

Gospa je glasno zaloputnila knjigo.

»Poberi se! Takoj!« — je kratko in odrezano odmevalo čez dvorišče.

»Najpokornejša hvala!«

In kakor v begu se je obrnil proti vratom.

»Zakrknjene duše... Živinska srca« je sikalo za njim po dvorišču.

*

Pol ure pozneje smo sedeli ž njim v krčmi in pili čaj s kolači.

»Kakor bi me s svedrom vrtala...« je govoril Miška, prijazno se mi smehljaje s svojimi ljubkimi očmi. »Stojim tam in mislim... Ah ti moj Bog! Čemu sem sploh šel tja? Na natezalnico sem šel... Mesto, da bi mi odvzela zaponke in me odpustila — prične se še z mano razgovarjati.

To so ti tepci! Hočeš biti pošten ž njimi, a oni ti le svojo gonijo... V priprostosti svoje duše ji rečem: »glejte

gospa, tu so vaše zaponke, ne hudujte se name . . . » A ona pravi : » he, počakaj, povej mi, zakaj si jih prinesel ? » In začela je stiskati iz mene . . . Pri Bogu bil sem ves poten od njenega razgovora ! »

In spet se je nasmejal s svojim neskončno krotkim nasmehom.

Čmeren, zbadljiv in neprijazen je menil Sjomka :

» Bolje za te, če crkneš, štor nerodni ! Jutri te potem z vso tvojo modrostjo vred požrô muhe ali ščurki. »

» No, seveda ! Vedno moraš kaj reči. Izpijmo ga kozarček . . . na dobri konec ! »

In izpili smo skupaj kozarček na konec te zanimive zgodbe.

Starka Izergil.

I.

Čul sem te povesti pod Akermanom, v Besarabiji, na morskem obrežju.

Nekega večera, ko smo že končali trgati v vinogradu, je šel del Moldavancev, s katerimi sem delal tudi jaz, k bregu morja, medtem ko sva ostala s staro Izergil pod gosto senco vinških trt. Ležeča na zemlji sva molčala in gledala, kako so se tajale v globoki megli noči in v temnem zelenju listja silhuete njih, ki so se napotili k morju.

Med potjo so peli in se smejali; moški zagorelih obrazov, z bujnimi, črnimi brki, in gostimi kodri, segajočimi do pleč, v kratkih jopičih in širokih hlačah; ženske in dekleta — tudi vse zagorele, temnomodrih oči, vesele in gibke ko trta. Svileni, črni lasje so jim bili razpuščeni, in veter, topel in lehak, je igrajoč se ž njimi, žvenketal s srebrnimi denarji, ki so bili vple-

teni v laseh. Veter je prihajal v širokih, enakomernih valovih; le tuintam je narastel, kakor bi hotel premagati nekaj nevidnega, in tedaj je zabučal s silnim sunkom in razkuštral ženskam lase, da so se v fantastičnih grivah ovili njihovih glav. Zdele so se kakor prikazni iz pravljice. Vedno bolj so se oddaljevale od nas, in vedno čarobnejše jih je gledala domišljija v tej čudni noči.

Nekdo je sviral na gosli... deklica je pela z mehkim altom, in čul se je smeh. In zdelo se je, da frfotajo vsi ti glasovi, kakor girlanda raznobarvanih trakov, po zraku nad temnimi postavami, zgubljačimi se v megli.

Zrak je bil nasičen z ostrim morskim duhom in svežim puhtenjem zemlje, ki jo je skoraj do večera namakal obilen dež. Še vedno so plavali po nebu bujnopisani kosi oblakov, tu mehki kakor kolobari dima, sinji in pepelno-modri, tam ostri, kakor motnočrne, sive skale.

Med njimi so prijazno blesteli modri koščeki nebá, okrašeni z zlatimi pikami zvezd. In vse to skupaj — ti glasovi, vonji, oblaki, ljudje — vse je bilo tako čudovito lepo in otožno, kakor začetek bajne povesti. Nad vsem je bila razlita mirna in blažena harmonija: a bilo je vendar, kakor da vse to življenje pojema in umira, in bilo je le malo šuma, živega, nemirujočega

šuma, ki bi se s časom dvigal in naraščal. Kar je bilo šuma, je bil le tih in slab, tuintam se je pretrgal in ugasnil, in oddaljujoč se, se je spreminjal v otožno, žalujoče vzdihovanje...

Zrl sem vse to, in v moji duši so se rodile bajne želje: hotel bi, da bi se spremenil v prah in bi me veter raztresel vsenaokoli; hotel bi, da bi se razlil v topli reki po stepi, da bi se izlil v morje, in v opalnih meglah dihal proti nebu, hotel bi, da bi se napolnila z mano vsa ta čarobnootožna noč... Tako tesno mi je bilo pri srcu, in sam nisem vedel zakaj...

»Zakaj nisi šel ž njimi?« me je vprašala stara Izergil in pokimala z glavo.

Leta so jo bila že popolnoma potrla; nekdanj črne oči, so bile sedaj motne in so se neprestano solzile. Nje suhi glas je zvenel tako čudno in hreščal je, kakor bi govorila starka s kostmi.

»Ne maram« — sem ji odgovoril jaz.

»Oj, ste vi Rusi čudni ljudje! Saj prihajate že kot starci na svet. Mračni ste vsi ko puščavniki... Vsa naša dekleta se te bojijo... In vendar si še mlad in močan...«

Mesec je vzšel. Njegov krvavorudeči blesk se je razlival vsenaokoli, in bilo je kakor da je prišel iz nedrij te stepe, ki je v svojem življenju pogoltnila že toliko človeškega mesa, in popila toliko krvi. Zato je bila tako tolsta in rodovitna. Na nas so padale trepetajoče sence

listja in naju pokrivala oba kakor z mrežo. Po stepi pa, levo od naju, so plule sence oblakov, ki so, obliti od mesečine, postajali vedno bolj prozorni in svetli.

Včasih so priplavali do nas glasovi od morja: gosli so plakale, deklè se je smejalo, in fant je pel z mehkim baritonom. In vse se je mešalo s tihim, enakomernim pljuškom valovja.

»Glej, Larra prihaja!«

Pogledal sem proti strani, kamor je kazala starka s tresočo se roko in zakrivljenimi prsti. Plule so tam sence, in ena izmed njih, temnejša in gostejša ko druge, je plavala hitreje in nižje od njenih sester; padala je od oblaka, ki je stal nižje pri zemlji, in plaval urneje ko drugi.

»Nikogar ne vidim!« sem ji odvrnil.

»Ti si slep, še bolj nego jaz starka. Poglej le — kako beži temen čez stepo.«

»Zopet sem pogledal, a zopet nisem videl drugega, nego sence. —

»To je vendar senca! Čemu jo ti imenuješ Larra?«

»Zato, ker je to — on. Ni čuda, da je postal kakor senca! Že tisoč in tisoč let je star, solnce je izsušilo njegovo telo, kri in kosti, in veter jih je raznesel. Vidiš, kako kaznuje Bog človeka zavoľjo prevzetnosti!...«

»Povej mi, kako je bilo!« zaprosil sem starko. Zdelo se mi je takoj, da bo

to ena onih slavnih povesti, ki jih je rodila stepa.

In ona je pričela :

*
* *
*

Mnogo tisoč let je že, kar se je to zgodilo. Daleč za morjem, proti solnčnemu vshodu, je dežela, po kateri teče velika reka; v ti deželi daje vsak drevesni list in vsako steblo trave toliko sence, da se človek lahko v nji obvaruje pred pekočimi žarki solnca, ki tam tako ne-
usmiljeno žgè.

Rodovitna zemlja je bila v ti deželi. Živel je na nji krepák rod, ki se je pečal z živinorejo, in je na lovih za divjimi zvermi skušal svoje moči in svoj pogum. Po končanem lovu so se gostili, prepevali in zabavali se z devojkami, ki so bile tako lepe in ognjevite, ko solnce.

Zgodilo se je pa nekdam, da je eno izmed njih, nežno in črnolaso ko noč, baš ko so se gostili odnesel orel, ki se je spustil z neba. Možje so streljali za njim s puščicami, a te so padle na zemljo nazaj, ne da bi koga zadele. Šli so potem iskat devojk, a je niso našli nikjer. In nazadnje so pozabili na njo, kakor se pozabi na vse drugo.«

Starka je vzdihnila in umolknila. Nje škripajoči glas je zvenel tako čudno, kakor da bi šumela vsa ona pozabljena stoletja, ki so živela samo še v njenih

prsih kot temni spomini. In morje je s tihim glasom spremljaje pripovedovanje ene izmed onih starinskih povesti, ki so se mogoče zgodile na njegovih bregovih.

»Čez 20 let pa je prišla ona sama, izsušena in iznemogla, in pripelja je s sabo krasnega in krepkega fanta, kakor je bila ona sama pred dvajsetimi leti. In ko so jo prašali, kje je bila, odgovorila je, da jo je orel odnesel s sabo v gore in živel tam ž njo, kakor z ženo. Fant je njen sin, a očeta ni več; ko se je namreč postaral in oslabel, se je dvignil poslednjikrat visoko gor v nebo zvil peroti, in padel ko kamen na ostre grebene gorâ, kjer se je ubil...

Vsi so zrlí na orlovega sinu, ki se ni razločeval mnogo od njih; le njegove oči so bile hladne in ponosne, kakor one kralja vseh ptičev.

Razgovarjali so se ž njim, a on je molčal, in jim odgovarjal le, kadar se mu je zljubilo; in če je bil med starešinami, se je obnašal, kakor da bi bili njegovi tovariši. To jih je ujezilo, in rekli so mu, da ima še mleko pod zobmi, in da jih spoštujejo in ubogajo tisoč in tisoč takih kakor je on, in še toliko starši od njega. A on je drzno zroč na nje, odvrnil jim, da takega kakor je on, ne najdejo sploh nikjer; tudi če jih vsi spoštujejo — on tega noče storiti. Pri teh besedah so skočili razburjeni pokoncu in dejali:

»Zanj ni več mesta med nami! Naj gre, kamor hoče.«

On se je zasmel in odšel, kamor se mu je zahotelo — h krasni devojki, ki je neprestano zrla vanj. Stopil je k nji in jo objel. Ona pa je bila hči enega izmed starešin, ki so ga obsodili. In čeravno je bil on lep, ga je pahnila od sebe, ker se je bala očeta. Pahnila ga je, in šla proč od njega; a on jo je udaril, da se je zgrudila na tla, in je stopil z nogo na njene prsi, da je brizgnila kri proti nebu iz njenih ust. Zvila se je potem s težkim vzdihom, kakor črv, in umrla.

Vsi, ki so to videli, so obstali kakor okameneli; kajti zgodilo se je prvič, da je kdo kar pred njihovimi očmi ubil žensko. In dolgo so molčali vsi, zroč na njo, ki je ležala z odprtimi očmi in okrvavljenimi usti, prosečimi molče za maščevanje, in nanj, ki je stal zraven nje, sam proti vsem, in je z mirnim ponosom držal glavo pokoncu, kakor bi hotel kazen nad njo priklicati. Ko so prišli potem k sebi, so ga prijeli, zvezali, in pustili ga tam ležati; zdelo se jim je premalo muke in zadoščenja, če bi ga takoj ubili.«

Noč je postajala vedno bolj pozna, temna, skrivnostni in pritajeni glasovi so pluli, skozi mrak, ki se je spreminjal v vedno bolj čudne in fantastične oblike. V stepi so žalostno cvilile stepne

miši, in v trsju vinograda je trepetalo stekleno cvrčanje črička, listje je vzdihalo in šepetalo, in polna, prej krvavordeča obla meseca, je bledela, čimdalje se je oddaljevala zemlji, bledela in vedno bolj lila modrikasto meglo po stepi.

»In glej zbrali so se, da bi si izmislili kazen, vredno njegovega prestopka... Hoteli so ga razčetrčiti — a zdelo se jim je premalo; mislili so obstreliti ga s puščicami, a tudi to jim ni bilo prav; predlagali so, da bi ga sežgali, toda dim bi jim branil gledati njegove muke. Predlagali so to in ono, a niso dobili ničesar tako primernega, da bi ugajalo vsem in jih zadovoljilo. Njegova mati pa je klečala molče pred njimi, in ni našla ne solzà ne besed, da bi jih zaprosila, naj mu prizanesejo. Dolgo so se tako posvetovali, in glej, neki modri starec je po dolgem premišljevanju dejal jim:

»Vprašajmo ga, čemu je on to storil:«

In vprašali so ga za vzrok. In odgovoril jim je:

»Razvežite me! Jaz ne bom govoril zvezan z vami.«

A ko so ga razvezali, jih je prašal:

»Kaj bi radi?« Tako jih je prašal, kot da so oni njegovi hlapci...

»Slišal si, kar smo te prašali,« rekel mu je oni modri starec.

»Čemu bi vam pojasnjeval svoj prestopek?«

»Da ga bomo razumeli.

Vse eno je pač, smrt te čaka gotovo... Zato razloži nam, kaj si storil. Za nas, ki bomo še živeli, bi bilo koristno zvedeti kaj več, kakor vemo sedaj.«

»Dobro, povem vam; čeprav mogoče sam ne morem prav razumeti, kar se je zgodilo. Ubil sem jo, pač zato, ker, me je pahnila od sebe... A meni je bilo potreba nje.«

»Saj vendar ni tvoja!« so mu odvrnili.« Se poslužujete mari vi samo tega, kar je vaše? Jaz vidim, da ima vsak človek svojega samo usta, roke in noge, in vendar vlada čez živali, čez ženske in zemljo... in čez mnogo drugega...«

Odgovorili so mu na to, da za vse to, kar si človek pribori, mora plačati sam s sabo: z umom ali močjo, s svobodo ali življenjem. On pa jim je odvrnil, da ne da od sebe ničesar.

Dolgo so tako ž njim govorili, in na zadnje so uvideli iz njegovih odgovorov, da se smatra prvim na zemlji, in ne vidi razun sebe ničesar. In groza jih je stresla vse, ko so spoznali, kako osamljenost si je on izbral. Zanj ni bilo ne rodu ne matere, ne junaških činov, ne živali, ne žene; vsemu temu se je on odpovedal.

Z brega sem je donel razposajeni in veseli smeh devojke, in nekdo je pel z visokim tenorjem. Včasi so ga spremljali tudi drugi glasovi. Tropa zvokov je zaplula v zrak in se takoj spet spustila k zemlji, kakor bi jih kdo zajel in zadušil...

»Ko so ti ljudje uvideli, da mu ni mogoče priti do živega, pričeli so spet razmišljati o tem, kako bi ga kaznovali. In niso se dolgo posvetovali, kar vstane med njimi oni starec, ki se dosedaj ni vmešaval v njih razgovor, in pravi :

»Stojte ! Ta bo prava ! Strašnejše kazni ne izumite, tudi če bi se posvetovali tisoč let. Kazen je v njem samem ! Izpustite ga in prepustite samemu sebi. S tem ga še le kaznujete.«

In v tistem hipu se je zgodilo čudo : zagrmelo je z jasnega neba. Narava sama je potrdila starčeve besede. In vsi so se prekrižali in odšli. Oni mladenič pa, ki je tedaj že nosil ime Larra, to je : zavrženi, prognani — se je s krohotom smejal za njimi, ki so ga pahnili iz svoje srede. In ostal je sam in svoboden, kakor njegov oče. A njegov oče ni bil človeškega rodu, kakor on sam. In začel je živeti svobodno kakor ptica. Prihajal je v selo in odvajal živali in devojke — vse, kar se mu je zljubilo.

Streljali so nanj, a pšice niso mogle raniti njegovega telesa, obdanega

z nevidnim oklepom. Zdelo se je, kakor da je prihranjen za vse večjo kazen. Bil je lokav, zvit, močan in divji, in nikdo ga ni srečal kdaj od blizu. Samo od daleč so ga videli, in če ga je kdo zagledal, je spustil lahko nanj toliko strelov, kolikor se mu je dalo. In tako se je klatil okoli, zapuščen od ljudi, dolgo, dolgo vrsto let. A človek ne more vse življenje vedno isto delati. Ni mogoče vedno ob nasladi živeti — naveličaš se tudi te, in zahoče se ti po trpljenju... In tako se je približal enkrat tudi on ljudem, in ko so se vrgli nanj, se ni ganil z mesta, in ni mignil s prstom, da bi se branil. Eden iz množice pa je uganil njegovo namero, in je glasno zavpil:

»Ne dotaknite se ga! On išče smrti!« In vsi so se odmaknili proč. Niso hoteli ubiti ga in olajšati osodo njega, ki jim je prizadjal toliko zlá. Odmaknili so se in se mu krohotali. A on je strepetal ko šiba, ko je zaslišal ta smeh, in zgrabil z roko za prsi, kakor bi tam kaj iskal. Potem je zgrabil za kamnje in se vrgel na množico. A spet so se mu umaknili, in nijeden njegovih udarcev ni padel na njih glave; in ko je ves izmučen in omamljen z obupnim krikom zgrudil se na zemljo, so stopili v stran, in se pasli nad njegovimi bolečinami. A kmalu je vstal spet, pobral nož, ki je v boju ž njim padel nekomu iz rok, in sunil ga

v svoje prsi. Nož pa se je odkrhal, kakor da bi udaril ž njim ob kamen. In znova se je zgrudil na zemljo, in bil dolgo z glavo ob njo. A zemlja se je udajala in globila pod udarci njegove glave.

»Ne more umreti!« — so klicali veselo vsi, ki so to videli.

Potem so odšli, in ga ostavili samega. Ležal je obrnjen z obrazom proti nebu, in videl visoko gor plavati drzne orle kakor črne pike. V njegovih očeh je bilo videti toliko gorjá, da bi ž njim lahko otroval ves svet. In od tistega časa je ostal osamljen in svoboden. Po svetu blodi tja in sem in išče smrti... Poglej, sama senca ga je še, in tak ostane na veke. Ne ve za nehanje ljudi in njih zmote. Okoli blodi in išče... Življenja ni v njem, in smrt se ga noče usmiliti. Med ljudmi pa ni več mesta zanj... To ima kot kazen za svojo trdovratnost.«

Starka je vzdihnila in umolknila, in čudno zamajala z glavo, ki se ji je spustila na prsi.

Ozrl sem se na njo in videl, da jo je zaspanec premagal. In kar nenadoma se mi je globoko zasmilila. Koncem povesti je govorila s povzdignjenim, nekako grozečim glasom, a vzlic temu je zvenelo v tem glasu nekaj bojazljivega in suženjskega. Na bregu so zapeli — tako čudno je bilo to petje. Pričelo je s kontraltom, in komaj so zapeli prvi glasovi,

že je vstopil drugi glas, pričenši pesem od kraja, medtem ko je prvi bežal dalje pred njim; v istem redu je vstopil potem tretji, četrti in peti glas. In potem je ravno tako od začetka zapel zbor moških glasov.

Divno je bilo slišati to nenavadno petje. Jasno so se razločevali ženski glasovi drug od drugega; kakor da bi se glasni potočki podili čez skalovje, in skakljaje in šepetaje se izlivali v votlo valovje moških glasov; plavali so po višini, potapljali se vanjo in se spet izkopavali, zaglušili jih in spet drug za drugim zakipeli kvišku, jasni in mogočni. Tudi melodija je bila nenavadna; možki so peli brez posebnih spreminjav, in njih mogočni glasovi so zveneli gluho in zamolklo, kakor bi pripovedovali same žalostne stvari!

Glasovi žensk pa so se lovili drug za drugim, kakor bi hoteli povedati isto prej kakor moški, in v smejočih trilerjih so zveneli kakor zvončki veselo in živo.

V petju je popolnoma izginilo šumenje valov.

II.

»Si že slišal kedaj tako petje?« je vprašala Izergil, dvignila glavo in nasmejala se s svojimi brezzobimi usti.

»Nisem slišal. Nikoli še nisem slišal...« sem ji tiho odgovoril.

»O, tudi ne boš slišal nikoli. Mi ljubimo petje. In lepi ljudje smo vsi. Samo lepi ljudje morejo lepo peti — lepi ljudje, ki ljubijo življenje. Mi ljubimo življenje. Poglej, ali niso vstali zarana oni, ki pojejo tam? Od zore do mraka so delali, vzšla je luna, in sedaj pojejo. Oni, ki ne znajo živeti, bi legli spat. Ti pa, ki jim je življenje ljubo in drago — prepevajo pesmi.«

»Kaj pa zdravje?...« sem jo zavrnil. »Zdravja je vedno dovolj. Zdravje! Ali ne zapravljaš denarja, če ga imaš? Tudi zdravje je zlato. Veš, kaj sem delala, ko sem bila mlada? Tkala sem preproge od jutra do večera, in se nisem skoraj zganila z mesta. In vseeno sem bila čvrsta in živa, kakor solnčni žarek, čeprav sem morala nepremično sedeti, ko kamen. In sedela sem tako dolgo, da so me kosti bolele. Ko pa je prišla noč, sem hitela k njemu, ki sem ga ljubila.

Devet verst je bilo do njega, in nazaj seveda ravno toliko. Si moraš misliti, kako daleč je to. Tako sem romala tri mesece, ker mi je ljubezen to zapovedovala; vse noči sem v tem času prebila pri njem. In poglej zdaj, kako starost sem dočakala — dovolj je bilo zdravja! In koliko sem jaz ljubila! Koliko poljubov sem vzela in dala!...«

Pogledal sem ji v obraz. Njene črne oči so bile še vedno motne, spo-

mini jih niso mogli oživetiti. Luna je jasno osvetljevala nje zagoreli obraz, in videl sem suhe, tanke ustnice, stisnjeno in špičasto brado, na kateri so že poganjale sive kocine, in uvel nos, ki je visel upognjen navzdol, kakor sovin kljun. Lici ste kazali dve črni jami, in v eni teh je ležal šop pepelnosivih las, vijočih se izpod pisane cunje, ki je imela ovito okoli glave. Koža na obrazu, vratu in na rokah je bila tanka in vsa razrita od gub, in vsakokrat, ko se je starka zganila, se mi je zdelo, da mora počiti vsa ta suha koža in raztrgati se na kosce, in da se prikaže pred mano golo okostje z motnimi, črnimi očmi.

»Povej mi kaj o svoji ljubezni!« sem jo zaprosil.

In pričela je zopet pripovedovati s hreščečim glasom:

»Živela sem z materjo pod Falmom tik brega Birlata; bilo mi je tedaj petnajst let, ko je prispel v čolnu do naše koč. Bil je vesel fant s črnimi brki, in vitke, visoke postave. Sedel je v čolnu in zaklical v naša okna s svojim zvonkim glasom: »He, imate kaj vina in jedila?«

Stopila sem k oknu in pogledala skozi gosto vejevje jeseni: reka je bila vsa modra od lune, on pa je stal v beli srajci, prepasan s pasom, čigar konci so mu viseli ob boku, z eno nogo v v čolnu, z drugo na bregu. Zibal se je

s čolnom in pel. A ko me je uzrl, je dejal: »Glej, kaka lepotica tu stanuje! In jaz tega še vedel nisem!...« Kakor da bi poznal že vse krasotice razun mene! Dala sem mu vina in okajene svinjine. A čez štiri dni sem se mu vdala tudi jaz sama... Vse noči sva prebila v čolnu. Prišel je in zažvižgal tiho, in jaz sem kakor riba skočila skozi okno v čoln. In potem sva jadrala po reki... On je bil ribič s Pruta; ko pa je mati zvedela za vse to, in me tudi pretepla, prigovarjal mi je, da bi ušla ž njim v Dobrudž, in še dalje v izlive Donave.

Jaz pa sem se ga bila takrat že naveličala. Ni znal drugega kakor peti in poljubovati, in stvar mi je postajala za to že dolgočasna. V tistem času so tolpe huculov obiskovale naše kraje. Bili so med njimi zali fantje, vedno korajžni in veseli. Marsikatero dekle je čakalo in čakalo na svojega karpatskega junaka in mislilo slednjič, da sedi uklenjen v ječi, ali da so ga ubili v tepežu; kar vstane pred njo z dvema ali tremi tovariši. Kakor da bi padel z neba! Prinese ji dragocena darila — brez velikega truda jih je dobil — napravi gostijo v njeni hiši, in se ponaša ž njo pred svojimi tovariši. In nji je to ljubo.

Prosila sem svojo tovarišico, pri kateri je bil eden izmed huculov, da bi mi jih pokazala. Kako ji je bilo ime? Ne vem več... Vse sem že pozabila.

Kajti prešlo je že sedemdeset let od tistega časa. Seznanila je tudi mene z mladim huculom. Krasen junak je bil. Bil je ves rudeč — rudečih brk in rudečih las, ognjevit in vročekrven. Včasih je bil mehak in ljubeznjiv, a včasih je rjovel in divjal kakor zver. Enkrat me je udaril po obrazu. Kakor mačka sem mu skočila na prsi in se vsesala z zobmi v njegovo lice... Od tistega časa je ostala na njegovem licu jamica, in zdelu se mu je vedno dobro, če sem jo poljubovala...«

»Kaj pa se je zgodilo z ribičem«, pretrgal sem jo.

»Z ribičem? A, da!... Vstopil je med hucule. Začetka mi je prigovarjal in mi grozil, da me vrže v vodo, a s časom se je pomiril, pridružil se je huculom in izbral si je drugo dekle. Oba sta bila skupaj obešena — ribič in hucul. Hucula so nazivali »Kljost« radi njegovih rudečih las. Šla sem gledat, ko so jih obešali. Bilo je to v Dobrudži. Ribič je stopal bled in objokan na morišče, a hucul je kadil iz svoje pipe. Stopal je in kadil, roke v žepu, ena plat brkov mu je ležala na ramih, a druga mu je visela na prsi. Ko me je zagledal, je potegnil pipo iz ust in zaklical: »Zbogom!«... Celo leto sem po njem žalovala. Ah, da!... To se je zgodilo ž njimi, ko so hoteli vrniti se domov v Karpate. Šli so za slovo v goste k

nekemu Rumunu, in tam so jih zalotili. Samo ta dva se jim je posrečilo ujeti, nekatere so ubili, a ostali so ušli... Pozneje so Rumuna pošteno poplačali... Hišo so mu sežgali, mlin in vse žito. Nič mu ni več ostalo.«

»To si najbrže ti storila?« vprašal sem mimogredè.

»Mnogo drugih tovarišic so še imeli huculi, razun mene... In kdor jim je hotel dobro, je pomagal pri tej zadušnici...«

Petje ob bregu morja je že utihnilo, in sedaj je spremljalo pripovedovanje starke šumenje morskih valov. Zamolklo, burno šumenje se je ujemalo dobro s povestjo tega burnega življenja.

Komaj slišno je prihajalo od brega nejasno govorjenje in smeh. Vse mehkejša je postajala noč v modrem sijanju lune, ki se je razlival čez njo; nejasni glasovi njenih nevidnih stanovalcev so postajali vedno tišji. Glušilo jih je naraščajoče šumenje valov, in veter, ki je postajal vedno močnejši.

»Tudi Turka sem ljubila. V njegovem haremu sem bila, v mestu Skutari. En teden sem ostala pri njem... Umrla bi bila od dolgega časa — same ženske so bile okoli mene, nič drugega ko ženske. Osem jih je imel. Ves božji dan so jedle, spale, ali klepetale neumne čenče... Včasih so se zmerjale in kodakale kakor kokoši... Ni bil več mlad,

oni Turek. Bil je že skoro siv, a jako vpliven in bogat. Govoril je kakor kak vladar. Njegove oči so bile črne in ostre, v dušo ti je videl ž njimi.

Zelo rad je molil... Videla sem ga v Bukarešti; šel je čez trg, stopajoč kakor car, in se dostojanstveno oziral okoli. Nasmehnila sem se mu, in že isti večer so me ugrabili na ulici in privedli k njemu. V Bukarešt je prišel radi kupčije; trgoval je s sandali in palmami.

»Bi prišla k meni?« vprašal me je.

»Zakaj ne?«

»Prav torej, pojdi z mano!«

In šla sem. Bogat ti je bil ta Turek, da ni mogoče povedati. Imel je tudi sina — črnolasega, in živega fanta. Bilo mu je šestnajst let. Ž njim sem ubežala od Turka proč. Zbežala sem v Bolgarijo, v Lom — Palanko... Tam me je neka Bolgarka zabodla z nožem v prsi, ne vem ali radi svojega ženina ali radi moža. —

Zdravili so me dolgo v nekem ženskem samostanu. Stregla mi je nuna Poljakinja, in iz drugega samostana — blizu Arcer — Palanki, dobro se še spominjam — je hodil k nji brat, ki je bil tudi menih. Kakor črv se je zvijal pred mano. Ko sem okrevala, sem ušla ž njim na Poljsko.

»Dovoli!... Kaj pa se je zgodilo z onim Turkom?«

»Z onim dečkom? Umrli je revež. Ne vem, ali od domotožja ali od ljubezni. Pričel je sahnati kakor nežno drevesce, ki ga je preveč razpalilo solnce... in nazadnje je usahnil... Spominjam se, kako je ležal pred mano, bled in prozoren, kakor kos ledu, in je vseeno še gorela ljubezen v njegovem srcu... Vedno me je prosil, da bi se sklonila k njemu in ga poljubila... In poljubovala sem ga, ker sem ga ljubila... H koncu je bil že tako šibak, da se ni mogel niti dvigniti. Kakor berač, proseč milodara, me je prosil, naj ležem k njemu in ga ogrejem. In legla sem... Komaj sem to storila, je prešinilo kakor ogenj vse njegovo telo. Ko sem se enkrat tako zraven njega prebudila, je bil mrzel... mrtev... Mnogo sem pre jokala zavoljo njega. Kdo ve? Mogoče sem bila jaz kriva njegove smrti? Še za toliko sem bila starejša od njega, in bila sem krepka in zdrava... a on revež — mlado otroče!«

Vzdihnila je globoko in — prvič sem videl to pri nji — se trikrat prekrižala, šepetajoč nekaj s svojimi suhimi ustnicami.

»No« — pričel sem jaz, ko je umolknila — »šla si torej na Poljsko?«

»Da... z onim malim Poljakom. Smešno in podlo človeče je bil to. Kadar se mu je zahotelo po ženski, laskal se mi je ko kuže, in ž njegovega jezika se je cedil med; ko pa me ni rabil več,

zbadal me je z besedami, kakor da bi me bil s knuto. Hodila sva nekoč ob bregu reke, in glej, spet me je piknil s svojim hudobnim, strupenim jezikom. Uh! — Kako me je to razdražilo! Kri mi je dala v glavo, prijela sem ga za roke in kakor malega otroka — da veš, v resnici je bil majhen ta človek — sem ga dvignila nad glavo in stisnila v rebra tako močno, da je ves obledel. Potem sem zamahnila, in zagnala ga z brega v vodo. Zavpil je... tako smešno je bilo njegovo vpitje. Gledala sem ga z brega, ko je capljal tam v vodi. Na to sem zbežala proč. Nisem ga srečala nikdar več. Sploh mi je bila gledé tega sreča mila: nikdar se nisem srečala več v življenju z onimi, ki sem jih kdaj ljubila. Neprijetna srečavanja so to; kakor da bi se srečal z mrličii.«

Starka je vzdihnila in umolknila. Pred mojo dušo pa so vstale postave njih, ki jih je imela ravnokar v spominu: prvi med njimi strastni, rdeči hucul s svojimi dolgimi brki. Mirno kadeč svojo pipo gre smrti nasproti; moč in odločnost sta izraženi na njegovem obrazu.... Zdi se, kakor da hočejo njegove modre in hladne oči vsaki stvari prodreti do dna. Ob njegovi strani stopa s svojimi črnimi brki ribič s Pruta; joče, ker mu je težko umreti. Njegov obraz je ves bled od predsmrtnih muk, prej še vesele oči so zdaj

kalne, in brki, zmočeni od solz, visé klavrno od skremženih ust. Za njima se je pojavil stari, bogati Turčin, očviden fatalist in despot, in zraven njega njegov sin, blede in nežni cvet vztoka, zastrupljen od premnogih poljubov. Zadnji med njimi je bil nečimerni in priliznjeni Poljak, trd, lačen in poln sladkih besedi. Same sence so, a ona, ki so jo ljubili nekdanj, sedi sicer živa zraven mene, a vsa strta od časa, brez telesa in brez krvi, s srcem brez želj in z očmi brez ognja... tudi ona sama skoraj le še prazna senca.

Po kratkem odmoru je zopet pričela :

»Na Poljskem se mi ni dobro godilo. Ljudje so tam trdega srca in lažnjivi. Nisem razumela njih kačjega jezika. Vsi govoré kakor da bi sikali... Kaj sikajo, sam Bog zna. Za to jim je dal tudi tak kačji jezik, ker so tako lažnjivi. Blodila sem okoli in videla sem, da se pripravljajo na upor proti vam, Rusom. Na zadnje sem prišla do mesta Bohnija. Tam me je kupil žid; ni me kupil za se, temveč, da bi delal kupčijo z mano. Pobotala sem se ž njim, kajti če hočeš živeti, moraš znati tudi kaj delati. Jaz pa nisem ničesar znala, in zato sem se morala sama prodati. Bilo mi je na tem, da bi si prihranila nekaj denarja, se ž njim vrnila k svojim v Birlat in se oprostila tako vseh

spon, ki sem bila ukovana v nje in naj so bile še tako tesne. Ostala sem torej tam. Hodili so k meni bogati gospodje in prirejali gostije, ki so jih stale neizmernega denarja. Kar trgali so se zame, in h koncu so prišli vsi na boben. Posebno eden izmed njih je dolgo lazil okoli mene, in veš kaj je enkrat storil? Prišel je k meni s svojim slugo, ki je nosil neko mošnjo. Vzel je tisto mošnjo v roke, in jo spraznil nad mojo glavo. Sami zlati cekini so se vsuli na mojo glavo, in bilo je prijetno poslušati, ko so se s cvenkom usipali na pod. A vseeno sem ga zapodila bogatinca. S svojim tolstim, surovim obrazom in okroglim trebuhom je bil podoben nažokanemu žaklju, in gledal je s svojimi zalitimi očmi kakor sita svinja. Da, zapodila sem ga od sebe, čeprav mi je zatrjeval, da je prodal svoj dom in vse svoje konje in vsa svoja posestva, da bi mene z zlatom obsul. Ljubila sem namreč takrat vrlega vojščaka, ki mu je bil ves obraz križem porezan od turških sabelj. Nedolgo prej se je bil z Grki proti Turkom. To ti je bil junak!... Kaj mu mar Grki, če je on Poljak! Glej, in vendar je šel borit se ž njimi proti sovragu. Bil je težko ranjen: izgubil je eno oko in dva prsta na levi roki. Kajmu mar Grki, če je on Poljak? A glej: po junaških činih je bilo njegovo hrepenenje.

Če pa kdo po junaških činih hrepeni, najde tudi vedno priložnosti, da jih izvrši. V človeškem življenju je vedno dovolj prilike za junaštvo in slavo, in če kdo te prilike ne najde, je ali navađen lenuh in mevža, ali pa ne umè živeti. Kajti če bi ljudje umeli živeti, bi vsakdo skušal ostaviti za sabo senco svojega življenja. Tako pa jih življenje požira, in nobenega spomina ni več o njih... O, imeniten dečko ti je bil ta razrezani vojščak! Na kraj sveta bi bil šel, če je bilo treba kaj velikega storiti. Najbrže so ga vaši v času punta ubili. Čemu ste pa šli vi ubivat Ogre? No, molčiva o tem!...«

Starka mi je velela molčati, in tudi sama je umolknila in se zamislila.

»Poznala sem tudi nekega Ogra. Šel je nekega dne od mene — po zimi je bilo, in šele spomladi, ko se je stajal sneg, so ga našli na polju z razstreljeno glavo. Veruj mi — nič manj ne pogublja ljubezen ljudi, nego kuga; samo, da bi se štel... O čem sem že govorila? Ah, da, o Poljski. Da, tam je bilo moje igre konec. Z nekim šlahčičem sem se seznanila... Ne, mogla bi ti povedati, kako je bil lep. Sam vrag ga je moral takega ustvariti. Jaz pa sem bila že stara, ah tako stara. Veš, koliko let mi je bilo že? Štirideset... celih štirideset... Tudi ponosen je bil, in razvajen z nami, ženskami. Veliko

truda me je stal, zares. Mislil je, da se mu kar tako pod noge vržemo, a čakal je zastonj. Nikdar še nisem bila nikomur sužnja. Takrat sem živela v Krakovu; od žida sem se že odkupila za znatno svoto denarja. Imela sem, kar sem želela: Konje, denar in služabnike. Ko je hodil k meni ta ponosni vrag, je hotel, da se mu sama vržem v naročje. Za to sem se tudi sprla ž njim. Dolgo časa je trajala ta borba, in jaz sem že vidno slabela od dne do dne... A nazadnje sem vendar dosegla, kar sem hotela: pokleknil je pred me in me prosil... Komaj pa me je dobil, me je tudi vrgel proč. In takrat sem spoznala, da sem stara... Ah, ni bilo to prijetno zame, to spoznanje! Ljubila sem ga tega vraga, a kadar me je srečal na cesti, se mi je smejal v obraz, podlež! Izvedela sem, da se je tudi nasproti drugim norčeval iz mene. Bridko in hudo je bilo to zame. A bila sem vsaj v njegovi bližini, in sem bila vseeno srečna. Kadar pa je šel na vojsko proti vam, Rusom, se me je lotil obup. Premagovala sem se, a nisem se mogla premagati. Napravila sem se, in šla za njim. Bil je takrat v nekem gozdu zraven Varšave.

Ko sem prišla tja, sem izvedela, da so jih naši že premagali, in da leži on ujet v bližnji vasi.

Ne boš ga videla več — mislila sem sama pri sebi. In vendar sem tako hrepenela po njem. Slednjič mi je šinila misel v glavo:

Oblekla sem se v beračico, zavezala si glavo z ruto, in šepaje po bergljah sem se napravila proti vasi, kjer je on ležal. Povsod sami kozaki in vojaki... S trudom in težavo sem se prerila skozi nje. Ko sem zapazila, kje so spravljene Poljaki, sem videla takoj, da bo težavno priti do njih. In vendar se je moralo to zgoditi! V temni noči sem po vseh štirih dospela do onega mesta. Plazila sem se oprezno ob vrtni ograji, in glej: pred mano je stal vojak na straži... Od daleč pa je bilo čuti kako so Poljaki peli in glasno se pomenkovali... Peli so pesem k Materi Božji. In razločila sem dobro... Arkadjekov glas je bil tudi med njimi. In postalo mi je bridko pri srcu, ko sem pomislila, kako so prej oni lazili za mano, in zdaj se jaz sama za tem človekom plazim po zemlji kakor črv, mogoče celo smrti nasproti. Že me je zapazila straža in se obrnila proti meni. Kaj storiti? Vstala sem in ji šla nasproti. Noža žal nisem imela pri sebi; imela nisem drugega orožja, nego dve roki in jezik. In zašepnila sem mu: »Čuj!« A vojak je že nastavljal bajonet na moje grlo. Zašepetala sem znova: »Postoj, poslušaj me, če imaš še kaj srca v sebi. Ne morem ti ničesar

dati, a prosim te, kakor Boga te prosim!« Spustil je orožje, in z istotako tihim glasom velel mi: »Spravi se od tod, baba, spravi se! Kaj imaš tu iskati?« »Moj sin je tam ujet,« sem mu odvrnila. »Razumeš ti, vojak, — sin! Gotovo imaš tudi ti še mater, kaj ne? Poglej mene — tudi jaz imam takega sina, kakor si ti. Pusti, da ga obiščem; mogoče so to njegove zadnje ure. Tudi tvoja mati bi plakala, če bi te jutri ubili. In bi ne bilo tudi tebi težko umreti, ne da bi je videl, svoje matere? Tudi mojemu sinu je zdaj težko. Usmili se sebe, njega in mene — matere njegove!...«

»Kako dolgo sem mu prigovarjala! Dež je lil z neba in nas močil do kože. Veter je vil in tulil, in me bil sedaj po hrbtu sedaj po prsih. Že sem omahovala od muk pred tem kamenitim vojakom. A njegov odgovor je bil vedno: »Ne!« In vsakokrat, ko sem čula te trde in hladne besede, je še silneje vzplamenelo v meni hrepenenje videti Arkadjeka... Premerila sem vojaka od nog do glave — bil je majhne postave, suh, in je neprestano kašljal. In padla sem pred njim na tla, ovila se njegovih nog in ponovila svojo prošnjo znova z vročimi besedami; v istem trenutku pa sem mu izpodmaknila noge, da je telebnil v blato, kakor je bil dolg in širok. Bliskoma sem mu obrnila

obraz proti zemlji in pritisnila glavo v lužo, da ne bi kričal. Kričati ni mogel; samo hropel je in skušal me vreči s svojega hrbta. Z obema rokama sem potiskala njegovo glavo še globlje v lužo. Nazadnje je izdahnil... Na to sem planila k skednju, kjer so peli Poljaki. In skozi neko odprtino v steni sem zaklicala :

»Arkadjek !«

Komaj so zaslišali glas, so prenehali peti. Gotovo so že slutili, da se ima kaj zgoditi. In njegove oči so se vprle na me. »Ti je mogoče priti ven ?« — »Da, skozi pod,« je bil njegov odgovor. »Podvizaj se torej !« In čvetero njih je izlezlo izpod skednja: Arkadjek, in še trije drugi.

»Kje stoji straža ?« je vprašal Arkadjek.

»Tam leži, v blatu !«

Sklonili so se k tlom, in po vseh štirih so pričeli plaziti se naprej. Vedno glasneje je bučal veter, in dež je lil neprestano z neba. Vas smo imeli srečno že za sabo, in pot nas je vodila sedaj skozi gozd. Molčé in naglo smo stopali naprej. Arkadjek me je držal za roko, in njegova roka je bila gorka in se je tresla. Ah !... Kako srečna sem bila tako zraven njega, če tudi mi ni rekel niti ene besede. Bili so to poslednji trenotki — poslednji lepi trenotki mojega nemirnega življenja. Prišli smo iz gozda

ven na plan in se ustavili. Zahvaljevali so se mi vsi štirje. Ah, kako dolgo in koliko lepih besed so mi govorili! Poslušala sem jih, a pri tem sem zrla venomer na svojega gospoda, pričakujé kaj pač stori z mano. In glej, objel me je, in mi dolgo časa s povzdignjenim glasom nekaj govoril. Ne vem, kaj mi je vse pravil; le toliko sem razumela, da me hoče odslej večno ljubiti v zahvalo zato, da sem ga rešila... Klečal je pred mano, smehljal se in nazval me: »Moja kraljica«. Ti kača lažnjiva ti!... Dala sem mu brco, in tudi zaušnico bi mu bila prisolila, da se ni o pravem času umaknil in skočil na noge. Razjarjen in bled je stal pred mano... in tudi ostali trije so metali na me srdite poglede. Motrila sem jih vse po vrsti, in niso si upali ziniti ene besede. Velika bridkost je napolnila tedaj moje srce, in vsa utrujena in izmučena sem jim slednjič zapovedala: »Spravite se!« —

In glej jih podle, pasje duše! Vprašali so me: »Kaj hočeš vrniti se in izdati, kam gre naša pot?« Nazadnje so se poslovili, in potem sem šla tudi jaz svojo pot. Drugega dne so me vaši ujeli, a me takoj spet izpustili. Takrat sem sprevidela, da bi bil čas poiskati si gnjezdo, kjer bi se odpočila. Moje moči so bile že pri kraju, peroti oslabele in perje obledelo. Nič več odlašanja! In

šla sem v Galicijo, a odtod v Dobrudžo. Trideset let bo že, odkar tu živim. Poročila sem se z nekim Moldavancem; pred letom mi je umrl. In sedaj živim tu osamljena... Ne pač, nisem osamljena... Saj imam one tam.«

Starka je pokazala z roko proti morju, a tam je bilo vse tiho. Samo včasih je pretresel zrak kratek, zamolkel glas, ki je zamrl, ko se je komaj pojavil.

»Radi me imajo vsi. Pripovedujem jim o tem in onem. Potrebno jim je to, saj so še vsi mladi... A tudi meni je dobro med njimi. Gledam jih in si mislim: Bili so časi, ko sem bila tudi jaz taka... Samo več sile in ognja je bilo v ljudeh o mojem času; in zato so tudi živeli vse veselejše in vse lepše življenje... Da!...«

Spet je umolknila. Zrl sem nanjo neprestano in dolgo, in tudi meni je postalo pri srcu bridko in žalostno. Dre-mala je kimaje z glavo, in tiho, tiho nekaj šepetala... mogoče je bila molitev...

Z morja se je dvignil oblak, črn in težak, in pričel plaziti se proti stepi; s svojimi ostrimi obrisi je bil podoben gorskemu grebenu. Od njegovega vrha so se trgali kosi oblakov, vzpluli navzgor in gasili zvezde, drugo za drugo. Morje je šumelo; iz loz vinograda nedaleč od nas je bilo čuti šepetanje in

vzdih poljubljaajočih in ljubečih se. Globoko v stepi je lajal pes... Zrak je postal udušljiv in je dražil živce s svojim čudnim, nozdri ščegetajočim duhom. Od oblakov so padale na zemljo dolge, goste sence, plazile se po nji, izginjale in se zopet prikazovale...

Mesec je ugasnil; na njegovem mestu je ostala samo motna, opalna pega, a tudi to so včasih popolnoma zakrile sive kope oblakov. Po stepi, ki je bila že vsa črna in strašna, kakor bi pritajevala in skrivala nekaj v svojem temnem krilu, so se užigale majhne, modre lučke. Hipoma so zabliščale, zdaj tu zdaj tam, in hipoma zopet ugasnile. Kakor da bi hodili po stepi ljudje raztreseni daleč drug od drugega, in iskali kaj po nji, zažigajoč užigalnice, ki jih je sproti ugašal veter. Zelo čudni so bili ti modri ognjeni jeziki, čarujoči nove bajke in pravljice pred mojo dušo.

»Vidiš iskre?« me je vprašala Izergil.

»Tiste modre tam na stepi?« odvrnil sem in pokazal z roko v daljavo.

»Modre? Da, tiste so... Torej letajo še vedno okoli! No, no., Jaz jih ne vidim več. Oči so mi oslabele in ne vidijo več dobro.«

»Odkod so te iskre?« sem vprašal starko. Slišal sem že prej nekdanj pri-povedovati o pomenu teh isker, vendar

sem bil radoveden slišati, kaj mi pove o tem stara Izergil.

»Te iskre so od gorečega srca Dankovega. Bilo je na svetu srce, ki je vzplamtelo enkrat kakor ogenj... In glej, od njega so te iskre. Povedati ti hočem vse od konca do kraja... Stara pripovedka je to... Stara, zelo stara! Vidiš, koliko lepega je še v starih, preteklih časih. A dandanes? Ni ne ljudi, ne dejanj, ne povesti, kakor nekdej. Kaj je temu vzrok? Povej, no! Ne znaš?... Kaj pa znaš? Kaj znate vi vsi mladi? Eh!... V stare čase ozrite se — in vse uganke vam bodo rešene... Toda vi ne delate tega, in zato tudi ne umete živeti. Še vidim življenje krog sebe. Še je vidim, čeravno so motne moje oči. In vidim, da ljudje ne živijo več, ampak se samo prilagodujejo, in zgubljajo vse življenje ob tem večnem prilagodovanju. In potem tožijo še o osodi! Kaj pa je to osoda? Vsakdo je sam sebi osoda! Vsake vrste ljudi vidim, a silnih ni med njimi! Kje so?... Tudi lepih ljudi je vedno manj.«

Starka se je zamislila o tem, kam je djalo življenje silne in lepe ljudi, in zamišljena je zrla v temno stepo, kakor bi iskala v nji odgovora.

Molče sem čakal njene povesti. Bal sem se namreč, da bi je moja vprašanja ne spravila s pravega tira. Ker sem vedel, da ko se odpravlja na morje

svojih spominov, se potaplja in izgublja v modrovanjih, ki jim ni konca ne kraja. Često se je zgodilo, da je konec te ali une njene povesti popolnoma izginil pod težo takih modrovanj, ki so, sicer prosta in svobodna, ob načinu, kakor jih je stara Izergil razkladala, bila podobna čudnemu klopčiču neprestano in naglo se motajočih raznobarvnih niti.

III.

In pričela je pripovedovati :

»Živeli so na svetu v davnem času ljudje, kje — ne vem. Vem le, da so gosti in nedostopni gozdovi obkrožali od treh strani njih taborje, medtem ko se je na četrti strani prostirala nedogledna stepa. Veseli, močni in drzni ljudje so bili to, ki niso imeli mnogih želj in potreb... A prišli so nad nje težki časi: pojavila so se od nekod tuja plemena in jih pregnala v gozdove. Tam so bila močvirja in tema, kajti gozdovi so bili stari in tako gosto zaraščeni z drevjem, da ni bilo mogoče skoz nje videti neba, in so solnčni žarki komaj mogli prebiti si pot skozi gosto vejevje do močvirja. Ko so pa padali žarki na te močvirnate vode, dvignil se je tak smrad iz njih, da so ljudje umirali drug za drugim. Žene in otroci so pričeli jokati, a možje so strmeli v žalosti in obupu.

Treba je bilo pobegniti iz tega gozda. A samo dve poti sta peljali iz njega: ena nazaj — k onemu silnemu in zlemu sovragu, druga naprej — tja kjer so stali v daljavi drevesni velikani, tesno objemajoči se s svojimi mogočnimi vejami in zajedajoči se z grčavimi koreniki v mehko močvirje.

Molčea in nepremična so stala drevesa, okamenela kakor v sivem somraku dneva; vendar se je zdelo, da so se bolj približala tem ljudem zvečer, ko so zagoreli ognji. In vsekdar, po noči in po dnevu, je te ljudi, vajene življenja na stepi, obdajala gosta, neprodirna tema, kakor da bi jih hotela zadaviti. Še strašnejše pa je bilo tedaj, ko je rjul veter skoz vrhove dreves, in je ves gozd votlo in grozeče bučal, kot da bi pel nagrobno pesem tem nesrečnežem, ki so se skrili v njem pred sovragi. Toda oni so ostali še vseeno pogumni, in šli bi tudi v boj na smrt s svojimi nekdanjimi premagovalci, če bi ne bili izbrani v sveto in veliko nalogo, ki jim je branila umreti. Kajti če bi umrli, bi bil ž njimi pokopan tudi njih vzvišeni poklic. In tako so sedeli in premišljevali vse dolge noči ob zamolkem šumenju gozda in strupenem smradu močvirja. Sence ognjev so v molčečem plesu skakale krog njih, in vsem se je zdelo, da so to zli duhovi gozda in močvirja. Sedeli so in mislili. A nobena stvar na

svetu — ne delo, ne ljubezen — ne izmuči tako človeka na duši in na telesu, kakor ga izmučijo mračne misli, sesajoče na njegovem srcu kakor kače. Od misli so slabeli in hiralili... Strah je vstal med njimi in jim ukoval krepke roke, in z grozo jih je navdalo to jokanje žensk nad trupli umrlih od smrada, in nad osodo živih, onemoglih od straha. Nemoške besede so se že širile po gozdu; v začetku plaho in tiho, a potem vedno očitneje in glasneje... Smrt jih je bila preplašila, in robstvo se jim ni zdelo več strašno in grozno; že so hoteli iti k sovražniku in se mu udati, ko se je pojavil nenadoma Danko med njimi, in jih rešil«...

Besede so ji tekale gladko in lahko, in bilo je videti, da je pripovedovala že večkrat to povest. Govorila je z nekim pojočim naglasom, in njen škrtajoči, zamolkli glas je izraževal jasno šumenje onega gozda, ki so umirali v njem od strupenega zraka nesrečni in prognani ljudje...

»Mlad in lep fant je bil Danko. Samo v lepih ljudeh je pogum in junštvo. In rekel je svojim tovarišem:

»S samimi mislimi ne spravimo s pota enega kamna. Kdor ničesar ne stori, tudi ničesar ne doseže. Čemu tratiti sile ob žalosti in brezupu? Vstanite! Pojdimo skozi gozd — nekje ga

že more biti konec; vse na svetu ima konec! Na noge torej, naprej!...«

Ozrli so se nanj, in ko so videli bleščati se njegove oči od poguma in živega ognja, so spoznali, da mu ni enakega med njimi. In dejali so:

»Bodi naš vodnik!« In bil je njih vodnik.

Starka je umolknila in se ozrla v stepo, kjer se je vedno bolj zgoščala tema. Iskre gorečega srca Dankovega so trepetale v daljavi, in bile so podobne zračnim cvetom, razcvetelim samo za trenotek.

Danko jim je bil vodnik. Vsi so šli za njim, ker so verovali vanj. Težka je bila pot! Tema jih je obdajala, ob vsakem koraku jim je zijalo nasproti nenasitno in gnjilo žrelo močvirja, in drevje jim je zidovom enako zastavljalo pot. Kakor kače so se pletle krog njih dolge veje, in korenike so rile in se stegovala vsenaokoli; vsak korak so morali plačati ti ljudje s potom in krvjo. Dolgo so tako hodili... Vedno gostejši je postajal gozd, in vedno bolj so jim pešale moči. In začeli so glasno godrnjati čez Danka, češ, da jih je, sam še mlad in neizkušen, zapeljal. On pa je le stopal dalje, čvrst in pogumen.

A prihrula je nekega dne nevihta čez gozd, in drevje je zabučalo zamolklo in strašno. In postalo je tako temno v gozdu, kakor da so se obenem zbrale

v njem vse noči, kar jih je bilo na zemlji od stvarjenja sveta sem.

Med gromom in treskom so se plazili naprej ti majhni ljudje, med nebotičnimi drevesi, ki so se majala, škripala in tulila v srditem gnjevu, medtem ko so bliski, švigajoči nad vrhovi gozda, osvetljevali ga za hip s svojim sinjim, hladnim ognjem, in ravnotako naglo izginjali, kakor so se pokazali. In nepopisna groza jih je obšla vse. Kajti zdelo se jim je, da drevesa, ki so jih ožarjali bliski s svojim mrzlim bleiskom, postajajo živa, in da prostirajo za njimi ubežniki svoje skrivljene, dolge roke, in jim, spletajoč jih v gosto mrežo, skušajo zabraniti pot. Izza temnega vejevja pa so zrle na nje z grozečimi očmi mračne in grozne pošasti. Težka pot je bila to, in tako jih je izmučila, da jim je že upadal pogum. A bilo jih je sram priznati si svojo strahopetnost, in tako so v zlobnem gnevu valili krivdo na Danka, ki je stopal pred njimi in jih vodil. In pričeli so mu očitati in obrekovati ga v svoji slepoti. Ustavili so se, in med veličastnim bučanjem gozda, sredi trepetajoče, utrujene in zlobne teme, so pričeli soditi Danka:

— Čuj, ti ničvredni človek! Zapeljal si nas in prevaral, in to nam plačaš s smrtjo! —

In blisk in grom sta potrdila njih besede. — Veleli ste mi, naj bom vam vodnik, in storil sem, kakor ste mi ukazali! — je kriknil Danko in postavil se neustrašeno pred nje. — Čutil sem dovolj poguma v sebi, peljati vas iz tega gozda ven, in vas rešiti. A vi? Kaj ste storili vi? Pač ste šli na pot, niste pa znali ohraniti si dovolj poguma za trud in trpljenje. Šli ste, kakor hodi čreda ovac. —

Te besede so jih še bolj razjarile. — Ubijmo ga! ubijmo ga! — so kričali vse vprek.

Gozd pa je tulil in rjovel, ponavljal njih krik in vik, in žareči bliski so rezali temo. Danko je zrl molče na nje, ki je radi njih prevzel toliko truda in muke na se, in zdeli so se mu podobni divjim zverem.

Nič plemenitega in človeškega ni bilo na njih obrazih, in zastonj je bilo pričakovati od njih usmiljenja. In tedaj je tudi v njegovem srcu vskipel srd do teh ljudi, a se je kmalu polegel, ker je bilo usmiljenje do njih močnejše. Ljubil je te ljudi, in menil je, da se gotovo pogubijo brez njega. V njegovem srcu je vzplamtelo z žarkim ognjem hrepenenje biti jim rešnik in pripeljati jih na pravo pot, in v njegovih očeh je zabliščalo, kakor odsvit tega mogočnega plamena. Ko so pa videli, kako so se mu zasvetile in zagorele oči, so mislili,

da so to znamenja srda in jeze, in da se pripravlja ž njimi na boj; in postavili so se in čakali kakor divji volkovi, in silili bliže njega, da bi ga lažje zajeli in ubili. On pa je spoznal njih nakano, in ker ga je obšla žalost ob tem spoznanju, je še bolj vzplamtelo v njegovem srcu.

Gozd pa je venomer tulil svojo mračno melodijo, grom je bobnel, in dež je lil brez prestanka.

— Kako naj pomagam tem ljudem?! — je kriknil Danko, in njegov glas je prekričal bobnenje groma.

In nenadoma in sunkoma je razparal si prsi s svojimi rokami, izdrl iz njih srce, in dvignil je visoko nad glavo.

Bliščalo se je jasnejše od solnca, in ves gozd je obmolknil razsvetljen od te baklje brezmejne ljubezni; tema je strepetala in zbežala plaha globoko v gozd in se skrila v jamah strupenega močvirja. Osupli in brez uma so obstali ljudje, kakor okameneli.

— Naprej! — je kriknil Danko, stopil zopet na svoje prejšnje mesto in držal visoko goreče srce, razsvetljujoč ž njim temno pot.

In šli so za njim z radovednostjo in presenečenim začudenjem. In znova je zašumel gozd, začudeno so se zamajali vrhovi dreves, a njih šum so zaglušili koraki bežečih.

Korakali so vsi pogumno in naglo ; neumljivi čudež gorečega srca jih je tiral in vlačil za sabo. Tudi zdaj so padali utrujeni in onemogli, a padali so brez tožba in brez solz. Danko je šel pred njimi, in njegovo srce je žarelo in se bliščalo !...

In glej, nenadoma je izginil gozd, kakor da bi se raztopil ; ležal je za njimi ogromen in nem, in razlilo se je čez nje celo morje solnčne luči in čistega vzduha, izmitega od dežja. Nevihta je bila tam za njimi, nad gozdom, tu pa je sijalo solnce in dihala stepa, žarela je trava v tisočerih biserih in kakor zlató je bliščala reka... Na večer je šlo, in od žarkov zahajajočega solnea je bila reka vsa rdeča, kakor kri, brizgajoča v gorečih curkih iz raztrganih Dankovih grudi.

Pogledal je pred se v daljavo čez prostrano stepo umirajoči junak — z veselimi očmi je zrl na svobodno zemljo, in se blaženo nasmehljajal. Potem je padel vznak — in izdahn timer.

Tiho so zašumela strmeča drevesa, ki so stala za njimi, in trave, omočene od Dankove krvi, so zašepetale v tajnem trepetu.

Ljudje pa, ki so jim bila srca vsa vzradoščena in polna veselega upanja, niso zapazili njegove smrti, in niso videli, da še vedno gori in se sveti Dankovo smelo srce. Samo eden je opazil

to, in je oprezno in previdno stopil z nogo na nje... In glej, razpršilo se je v tisočero isker in ugasnilo...

Odtod so one modre iskre po stepi, pojavljajoče se pred nevihto.«

*
* *
*

Ko je končala starka svojo divno povest, je zakraljevala tišina po vsi širni stepi, kakor da je tudi njo porazila sila junaškega Danka, ki je za druge žrtvoval svoje srce, in ni zahteval ničesar v povračilo. Starka je slo-nela s hrbtom ob oprtnjaku in dremala. Zrl sem na njo; koliko lepih povesti in spominov mora biti še v njeni duši! In mislil sem potem zopet na goreče srce Dankovo in na bujno človeško do-mišljijo, rodečo toliko lepih in veličastnih povesti, mislil sem na stare čase, dobo junakov in slavnih činov, in na seda-njost, tako revno na silnih ljudeh in velikih dogodkih, in vendar tako polno hladnih, vse zasmehujočih dvomov — na to usmiljenja vredno sedanjost ma-lih in revnih ljudi z mrtvorojenimi srci.

Potegnil je veter in razgalil s ca-pami pokrite koščene grudi starke Izer-gil, dremajoče v globokem, težkem snu. Pokril sem jo spet, in legel zraven nje. V stepi je bilo temno in tiho, in čez nebo so polzeli oblaki, počasi in leno... Morje pa je šumelo zamolklo in turobno.

Izvod.

Po vaški cesti, sred belih, glinastih koč, stopa med divjim vriščem čudna procesija.

Tolpa ljudstva podobna ogromnemu valu, se gnete in vali s počasnimi koraki, pred njo pa stopica malo kljuse, smešno, grapavo kljuse, z globoko k zemlji spuščeno glavo. Vsakokrat, ko privzdigne eno sprednjih nog, stresne nekam čudno z glavo, kakor da bi se hotelo zariti s svojim mršavim gobcem v cestni prah; ko pa prestavlja zadnjo nogo, se celo njegovo truplo spušča k zemlji, in zdi se, da se mora vsak čas zvrniti na tla.

K sprednjemu koncu telege je privezana z vrvjo za roke majhna, docela naga ženska, skoraj še deklica. Tako nekam čudno stopa — po strani; glavo, z gostimi, razmršenimi, temnoplavimi lasmi nosi pokonci, nekoliko nazaj upognjeno, s široko odprtimi očmi pa zre nekam v daljavo s topim, brezmiselnim pogledom, ki ni v njem nič človeškega... Vse njeno telo je pokrito z modrimi,

okroglimi in podolgovatimi pegami, njene lepe, prožne in deviške prsi so razsekane, in iz njih se cedi kri... V rdečem pasu se vije po životu dol do kolena leve noge, kjer se izgublja pod sivo skorjo cestnega prahu. Zdi se, kakor da bi izrezali iz telesa te ženske ozek, dolg pas kože, in da jo je moral kdo po životu biti s polenom — tako je ves otekel in poln strašnih lis.

Noge te ženske so tanke in majhne, in se komaj še premikajo po prahu; njeno sključeno telo se ziblje zdaj tja zdaj sem, in čudno je, da se mora še držati na teh nožicah, ki so kakor vse njeno ostalo telo, polne lis, da se ne zgrudi na zemljo, in z zvezanimi rokami pusti vleči za telego po prašni in razbeljeni cesti...

Na telegi pa stoji visok mužik v beli srajci, s črno, kosmato čapko na glavi, izpod katere mu visi čez čelo štrena živorudečih las; v eni roki drži vajeti, v drugi — knuto in udriha ž njo metodično, zdaj po hrbtu kljusetovem, zdaj po životu revne ženske, ki je uže tako razmesarjena, da ni več podobna človeku. Mužikove oči so zalite s krvjo in se bleščijo od zlobne maščevalnosti. Njih zelena barva se vjema izborna z rdečo barvo las. Do laktov zasučeni srajčni rokavi odkrivajo krepke, mišičaste roke, gosto zaraščene z rdečimi kocinami; njegova odprta usta se

svetijo od ostrih, belih zob, in tuintam se oglasi mužik s hripavim glasom:

»N-nu... copernica! He! N-nu! Aha!... Tu imaš še eno! Ni-li prav tako, bratci?«...

Za telego in za žensko, privezano k nji, pa se vali tolpa, kriči, tuli, žvižga, se smeje, vriska,... draži in podpihuje... Otroci dirjajo od vseh strani... Včasih steče kdo izmed njih pred voz in zakriči ženski v obraz cinično besedo... In tedaj praskne tolpa v glasen smeh in krohot, preglašajoč vse druge glasove in tanki žvižg knute, švigajoče po zraku. Obrazi žensk so razburjeni, in oči se jim lesketajo od zadovoljstva... Moški pa mečejo odurne in umazane besede njemu, ki stoji na telegi. Mužik se obrača za njimi, krohotaje se s široko odprtimi usti. Knuta zažvižga ženski po životu... Tanka in dolga se je ovila njenih ramen in se zamotala pod pazduho. In tedaj potegne udrihajoči mužik knuto s silo k sebi; ženska zavpije s cvilečim vskrikom in se zgrudi vznak v cestni prah... Iz tolpe planijo nekateri k nji in sklonivši se nad njo, jo zakrijejo s svojimi telesi.

Kljuse se ustavi, a za trenotek povleče spet, in vsa razmesarjena se premika ženska kakor prej za telego. In revno kljuse, počasi stopicaje, stresa neprenehoma svojo mršavo glavo, kakor da bi hotelo reči:

»Kaka podlost biti žival! K vsaki lumpariji te lahko porabijo.«

Nebo pa, to južno nebo, je čisto in brezoblačno, in z njega lije letno solnce radodarno svoje žgoče žarke...

* * *

Nisem napisal alegorične zgodbe preganjanja in trpinčenja pravičnega — ne, z obžalovanjem moram povedati, da to ni alegorija. Temu pravijo — izvod; resnična slika je, običaj je — in videl sem to leta 1891. dne 15. julija v vasi Kandibovka v herzonski guberniji.

Čelkaš.

Od praha, dvigajočega se po luki, je motno in zatemnelo modro južno nebo; žarko solnce zre medlo na zelenkastu morje, kakor skozi tanko, sivo tančico. Ne more se odražati v vodi, ki jo ne prestando sekajo udarci vesel, parobrodni vijaki, ostri kljuni turških feljug in drugih jadernic, rezajočih na vse strani tesno luko, v kateri so ukovani med granit svobodni valovi morja; potlačeni od ogromnih tovorov, plezajočih po njih hrbtih, bijejo ob boke jadernic, ob obalo, bijejo in hrumijo razpenjeni od udarcev, in vsi umazani od raznega blata.

Žvenket sidrovih verig, ropot pri sklopljenju vagonov, dovažajočih tovore, metalčni cvenk železnih plošč, padajočih od nekod na kamniti tlak, gluho udarjanje lesa, drdranje teleg izvoščikov, žvižg parobrodov, zdaj rezki in prodirajoči, zdaj gluho tuleči kriki težakov, matrozov in carinarskih vojakov — vsi ti glasovi se zlivajo v ogljušljivo sim-

fonijo trudapolnega dneva, in nemirno trepetajoči stojijo na nebu nad luko, kakor bi se bali vsplavati više in izginiti v njem. A k njim se dvigujejo z zemlje vedno novi in novi valovi — zdaj zamolkli in krohotajoči, pretresajo surovo vse naokoli, zdaj rezki in grmeči rijejo skoz prašni in soparni vzduh.

Granit, železo, les, kamniti tlak luke, ladje in ljudje — v vsem tem diha z mogočnimi zvoki besno-strastno himna Merkuriju. A glasovi ljudij, komaj slišni v nji, so slabi in smešni. In tudi ljudje sami, provzročitelji tega šuma, so smešni in pomilovanja vredni, njih postave, prašne, raztrgane, gibčne, upognjene pod težo tovorov, ki tlačijo njih hrbte, begajo urno zdaj tja zdaj sem v meglah prahu, v morju vročine in zvokov, in tako so oni nični in majhni v primeri z obkrožajočimi jih železnimi orjaki, nakopičenimi tovari, grmečimi vagoni in z vsem tem, kar so oni sami ustvarili. Kar so sami ustvarili, jih je zaslužnjilo in jim vzelo vso njih osebnost.

Pod parom stoječi težki, orjaški parobrodi, so zdaj žvižgali, zdaj sikali, in spet kakor bi globoko vzdihali, in v vsakem glasu, ki so ga dajali od sebe, je bila opazati porogljiva nota ironičnega preziranja do teh sivih, zaprašenih človeških postav, ki so plazili po njih palubah in polnili jim globoke trebuhé s proizvodi svojega robskega

dela. Do solz smešne so bile dolge procesije težakov, nosečih na plečah tisoče pudov žita v železna trupla ladij, da bi zaslužili nekoliko funtov istega žita za svoj želodec. Raztrgani, potni, od utrujenosti, šuma in vročine otopeli ljudje, čisti, mogočni, v vsi svoji lepoti in brezbriznosti na solncu se lesketajoči stroji, ustvarjeni od teh ljudi — stroji, ki jih koncem koncev niso spravili v gibanje s parom, ampak z mišicami in krvjo njihovih stvariteljev... v tej vzporedbi je bila cela pesem ostre in hladne ironije.

Šum — je davil, prah, dražeč nosnice — je slepil oči, vročina — je pekla teló, da je bilo mrtvo, in vsenaokoli se je zdelo kakor napeto, dozorelo, da izgublja potrpljenje in je pripravljeno raznesti se v kaki veličastni katastrofi, v eksploziji, po kateri bo v po nji osveženem vzduhu, lahko in svobodno dihati; na zemlji bo zakraljevala tišina, ta prašni šum, oglušujoč in razdražujoč in vodeč človeka do mučeče besnosti, bo izginil, in v mestu, na morju in na nebu bo postalo tiho, jasno in svetlo... A to se je samo zdelo. To se je zdelo zato, ker človek ni nehal še upati na boljše, in želja, čutiti se svobodnim, ni še umrla v njem...

Razlegalo se je dvanajst umerjenih in zvonkih udarcev zvona. Ko je zamrl poslednji glas, je ona divja glasba

dela utihnila skoraj za polovico. Čez kratek čas se je spremenila v zamolkel, nezadovoljen ropot. Zdaj je bilo bolje slišati glasove ljudi in pljuskanje morja. Bil je že poldan.

I.

Ko so težaki končali svoje delo in so se razkropili po celi luki v glasnih gručah, nakupovaje si pri branjevkah raznih jestvin, in so potem sedali po tleh po senčnatih kotih, kjer so zaužili svoje kosilo, se je pojavil med njimi Griška Čelkaš, star, preganjan lisjak, dobro znan vsem ljudem v luki kot nepoboljšljiv pijanec in zvit, drzen tat. Bil je bos, v starih raztrganih platnenih hlačah, brez pokrivala, in v umazani srajci iz katuna z raztrganim ovratnikom, ki je odkrival njegove gibčne, suhe in oglate kosti, odete v rujavo kožo. Po razkuštranih, črnih in osivelih laseh, in po celem, ostrem, roparskem obrazu je bilo poznati, da je ravnokar vstal. Na enem koncu njegovih temnorujavih brkov je tičala slamnata bilka, druga bilka pa se je zapičila v ščetine levega, obritega lica, a za uho si je zataknil majhno, ravnokar odtrgano lipovo vejico. Dolg, koščen, nekoliko sklonjen, je korakal počasi po kamnitem tlaku, nosljaje s svojim grbavim, ropar-

skim nosom, in metal okoli sebe ostre poglede, mežikaje s svojimi hladnimi, sivimi očmi, kakor da bi iskal koga med težaki. Njegovi temnorujavi, gosti in dolgi brki so neprestano vstrepetavali, kakor pri mački, in roke, sklenjene za hrbtom, so trle druga drugo, ple-taje se nervozno z dolgimi, krivi-mi, sprijemljivimi prsti. Celo tukaj, sredi sto in sto takih, kakor on, raz-trganih in divjih bosjaških postav, o-brnil je takoj nase pozornost zavoljo svoje podobnosti s stepnim jastrebom, svoje roparske mršavosti, in one k do-ločenemu cilju umerjene hoje, navidez lahke in mirne, a na znotraj razburjene in opazujoče, kakor polet roparske ptice, na katero je spominjal.

Ko je došel do ene izmed gruč bosjakov-težakov, ki so se bili razpo-ložili v senci pod kopo košar z ogljem, je stopil predenj žilav, mlad fant ne-umnega, rudečepegastega obraza in opraskanega vratu, ki so ga gctovo še pred nedolгим časom pošteno nabili. Stopal je vštric Čelkaša, in dejal polu-glasno :

»Na floti je zmanjkalo na dveh mestih manufakturno blago. Iščejo jih. Čuješ, Griška ?«

»In ?« je vprašal Čelkaš in ga mirno meril s svojimi očmi.

»Kaj — in ? Iščejo pravim. Nič drugega.«

»Mar so mene prosili, naj jim pomagam?«

In Čelkaš je z ostrim nasmehom obrnil svoj pogled tja, kjer se je dvigalo skladišče Dobrovoljnega brodovja.

»Pojdi k vragu!«

Tovariš se je okrenil nazaj.

»Ej, počakaj no! Kdo te je tako našemil? Viš, kako so pokvarili izvesek... Nisi videl tu Miške?«

»Že davno ga nisem videl« je zaklical oni, in šel k svojim tovarišem.

Čelkaš je stopal dalje, pozdravlja se z vsemi, kakor dobro poznana oseba. Toda on, sicer vedno vesel in rezek, je bil danes očividno slabe volje, in je odgovarjal na stavljena mu vprašanja kratko in ostro.

Od nekod izza kupa tovorov se je pojavil carinarski stražar, temnozelena, zaprašen in vojaško vzravnana. Zastavil je Čelkašu pot, stopil predenj v izzivajoči pozi in prijemši z levo roko za držaj svojega meča, je skušal z desno zgrabiti Čelkaša za vrat.

»Stoj! Kam greš?«

Čelkaš je stopil korak nazaj, pogledal je na stražnika in se suho zasmejal.

Rdeči, dobrodušno-lokavi obraz uradnikov se je trudil dobiti strog in važen izraz; zato se je napihnul, postal okrogel, bakren, dvigal je obrvi, bulil oči in bil neskončno smešen.

»Rečeno ti je, da ne smeš priti v luk, sicer ti rebra polomim! A tu si zopet!« je strašno vpil nad njim stražar.

»Zdravstvuj, Semjonič! Že dolgo se nisva videla,« ga je mirno pozdravil Čelkaš, pomolivši mu svojo roko.

»Da bi te nikdar več ne videl! Poberi se, poberi se!«

A Semjonič je vendar stisnil dano mu roko.

»Povej mi vendar,« je nadaljeval Čelkaš, ne da bi izpustil iz svojih trdih prstov Semjoničeve roke, ampak jo je še prijateljski-familijarno stresal — »nisi videl Miške?«

»Kakega Miške? Ne poznam nobenega Miške! Spravi se odtod, bratec! Sicer, če te vidi skladiščni stražar, ti bo huda pela!«

»Onega rdečega, ki sem prejšnjikrat ž njim delal na »Kostromi«, je obstajal pri svojem Čelkaš.

»S katerim skupaj kradeš, tako govori! spravili so ga v bolnišnico, tvojega Miško, nogo mu je zmesaril železni bajonet. Pojdi, brate, dokler ti še z lepa to pravim, pojdi, sicer te primem za vrat!«

»Aha, vidiš ti! Pa govoriš — ne poznam Miške... Poznaš ga, vidiš. A čemu se tako jeziš, Semjonič?«...

»Čuj Miška, ne razdraži me in pojdi! Stražar je pričel jeziti se, in ogledovaje se po strani, je trudil se

izvleči svojo roko iz krepke Čelkašove roke. Čelkaš pa je zrl mirno nanj izpod svojih gostih obrvi, smehljajal se v brke, in ne da bi ga spustil iz rok, je nadaljeval:

»Ne goni me preč s tako silo. Ko se dovolj nagovorim s tabo, že pojdem. Povej mi, kako ti je kaj?... Žena, otroci — so vsi zdravi?« In zlobno bliskajoč s svojimi očmi, je pokazal zobe v porogljivem nasmehu, in dostavil: »name-nil sem se k tebi v obisk, a nikdar nimam dovolj časa — vedno ga pijem.«

»No,... no... pusti to! Ne šali se z mano trska koščena....«

»Čemu? Tudi tu je za naju za vedno dovolj dobrega blaga. Pri Bogu, dovolj ga je, Semjonič! Je li res, da si na dveh mestih izmaknil manufakturno blago? Pazi, Semjonič, bodi bolj oprezen, da te ne zalotijo!«

Ves razburjen spričo te Čelkaševe nesramnosti, se je Semjonič kar tresel po celém telesu, pljuval je in se trudil, da bi kaj rekel. Čelkaš je spustil njegove roke, in odkorakal mirno z dolgimi koraki nazaj proti vratom luke. Stražar se je z besnimi psovkami spustil za njim.

Čelkaš je postajal vedno veselejši; tiho si je žvižgal skoz zobe, in držeč roke v hlačnih žepih, je stopal s počasnimi koraki svobodnega človeka, sipajoč na pravo in na levo ujedljive

šale in smešnice. In plačali so mu milo za drago.

»Vidiš, Griška, kako te oblasti čuvajo!« je zaklical za njim nekdo iz trume težakov, ki so bili že pokosili in so se odpočivaje valjali po zemlji.

»Jaz sem bos — zato pa pazi, Semjonič, na me, da se ne zbodem v noge,« je bil Čelkašev odgovor.

Prišla sta do vrat. Dva vojaka sta otipala Čelkaša in ga sunila zlahka na ulico.

»Ne puščajta ga iz rok!« je zaklical Semjonič in se ustavil na dvorišču luke.

Čelkaš je prestopil cesto in sedel nasproti vratom neke krčme. Iz vhoda v luko se je privlekla ropotaje dolga vrsta natovorjenih teleg. Njim nasproti so šle prazne telege z izvoščiki, ki so na njih kar poskakovali. Luka je metala iz sebe grmeče ropotanje in jedek prah.

V tej besni gneči se je polastil Čelkaša od razburjenega prizora s Semjoničem, prijeten občutek. Smehljal se mu je nasproti soliden zaslužek, ki ni zahteval sicer mnogo truda, a še precejšnje spretnosti. Vedel je, da ima spretnosti dovolj sam, in mežikajoč z očmi, je razmišljal o tem, kako bo veselo jutri zjutraj, ko bo vse gotovo in se pojavijo v njegovem žepu bankovci... In spomnil se je na to na tovariša Miško, ki bi mu prišel nocojšnji

večer zelo prav, da si ni zlomil noge. Samega sebe se je karal, ko je pomislil, da njemu samemu brez Miške najbrže ne bo mogoče vsega opraviti. Kakšna noč bo?... Ozrl se je na nebo in dol po ulici.

Kakih šest korakov od njega je sedel na tlaku, prislonjen s hrbtom k stebru, mladenič v modri, pisani srajci, v enakih hlačah, copatah, in raztrgani rdeči čepici. Zraven njega je ležal majhen sveženj in kosa brez držaja, ovita v šop sena, ki je bilo skrbno obvezano z motvozom. Mladenič je bil širokopleč, močan, plavolas, zagorelega in od vetra raskavega obraza in velikih modrih oči, ki so zrle na Čelkaša zaupno in dobrodušno.

Čelkaš je pokazal zobe, stegnil jezik, spačil strašno svoj obraz in ga uporno motril z izbuljenimi očmi.

Mladenič, spočetka nekoliko v zadregi, je povetil oči, a takoj potem se je zakrohotal in smeja se, je zaklical: »Ah, čudak!« In ne da bi se niti dvignil od tal, se je prevalil neokretno od svojega sedeža k sedežu Čelkaša, tako, da se mu je sveženj vlekel po prahu, in je kosa z ostrino udarjala po kamnu.

»Kaj, prijatelj, pošteno si se ga nalokal!« obrnil se je k Čelkašu in ga potegnil za hlače.

»Tako je, sesavče prav imaš!« mu je smehljaje pritrdil Čelkaš. Na prvi

pogled se mu je prikupil ta zdravi, dobrodušni mladenič z otročjimi, svetlimi očmi.

»Se vračaš s košnje, kaj?«

»Da... Za eno verst smo nakosili — a prikosili smo si groš. Slaba opravila so to! Ljudi je — da bi lahko svinje ž njimi redili. Vse, kar strada, ti sili tja,... niža ceno, da ne veš kaj početi. Šestdeset kopejk so plačali v Kubani. Človek bi komaj veroval!... V prejšnjih časih pa, kakor pravijo, so plačali po tri, štiri in po pet rubljev...«

»Da, v prejšnjih časih! V prejšnjih časih so samo za to, da so si mogli tam ogledati ruskega človeka, plačali tri rublje. Pred kakimi desetimi leti sem se jaz sam na tak način preživil. Prišel si v vas in povedal si, da si Rus! Takoj so te pričeli ogledavati od vseh strani, otipavati, čuditi se — in dobil si tri rublje! Potem so te še napojili in nakrmili. In ostal si pri njih, dokler se ti je zljubilo!«

Na okroglem obrazu mladeniča, ki je poslušal Čelkaša sprva s široko odprtimi usti, se je izražalo nerazumevalno začudenje; potem pa, ko je prišel na to, da se capin laže, je mlasknil z ustnami in se zakrohotal. Čelkaš pa je obdržal resen obraz, skrivši smeh v svojih brkih.

»Čudak, govoriš, kakor da je to resnica, jaz pa poslušam in verujem... Ne, pri moji veri, prej so tam...«

»No, kaj pravim pa jaz? Saj pravim vendar tudi sam, da so tam prej...«

»Pojdi se solit!« je zamahnil mladenci z roko. »Kaj si, čevljar? Ali krojač?... Kaj si vendar?«

»Jaz?« je zavrnil Čelkaš, in dejal po kratkem premisleku:

»Ribič sem!«

»Ri-bič! Pojdi no! Ti, da loviš ribe?«

»Čemu ribe? Tukajšnji ribiči ne lové samo rib. Lovijo mnogo več utoplence, stara sidra, utonjene ladje — vse! Imajo posebne vabe za to...«

»Laži le, laži!... Mogoče si eden tistih ribičev, ki pojejo o sebi:

Mi ne mečemo mrež

Samó po bregéh

jih mečemo tudi po shrambah, kletéh.

»Si že videl take ribiče?« vprašal ga je Čelkaš, zrl z nasmehom nanj, in mislil sam pri sebi, kako je vendar ta vrli dečko neumen.

»Ne, kje naj bi jih videl! Slišal sem...«

»So ti všeč?«

»Oni? Zakaj ne?... Vrli junaki so, prosti in svobodni!...«

»A kaj je tebi prostost? Ljubiš ti prostost?«

»In še kako! Sam svoj gospodar, greš — kamor hočeš, delaš — kar hočeš. — To je življenje! Če se umeš

držati se v redu, da ne bo na tvojem vratu kamna — to je prva stvar! Potepaj se, kolikor se ti zljubi, samo na Boga misli...«

Čelkaš je prezirljivo pljunil in pretrgal svoja vprašanja, okrenivši se od fanta preč.

»Glej, tako se meni zdaj godi...« se je ta naenkrat razgrel. »Oče mi je umrl, posestvo je malo, mati stara, zemlja vsa izsesana, kaj naj začnem? Živeti je treba. A kako? Sam ne veš. Naj grem za zeta v dobro hišo? Dobro. Samo da bi hčer takoj izplačali!... Toda ta zlodej od tasta bi ji ne hotel izplačati. No, pa bom delal zanj... dolgo... leta... Vidiš, koliko dela to stane! A ko bi si prislužil poldrugo sto rubljev, bi stopil takoj na noge in bi rekel Antipu: je prav tako? poskusi! Hočeš izplačati Marfo? Ne? Tudi prav! Hvala Bogu, vse polno deklet je še v vasi poleg nje. In bil bi, razume se, docela prost, sam svoj... N-da!« Fant je vzdihnil. »Zdaj pa ne ostane drugo, nego da grem za zeta. Mislil sem si: glej, na Kuban pojdem, zaslužim tam dvesto rubljev — dovolj! Gospod si!... A vidiš ga vruga!... ni se mi posrečilo. No, pa pojdem za zeta! Med sluge... s svojim posestvom ne pridem nikamor... na noben način! Ehe-he!...«

Fant ni imel čisto nobenega veselja iti za zeta. Obraz se mu je celo

zmračil in je postal žalosten. S svojo težo se je spustil na zemljo in zdramil Čelkaša iz zamišljenosti, v katero ga je zazibal s svojim pripovedovanjem.

Čelkaš je čutil, da se mu ne zljubi več govoriti, a vendar ga je še vprašal:

»Kam si zdaj namenjen?«

»Kaj jaz vem kam? Naravnost domu!«

»No, prijatelj, meni se ne zdi to tako naravno... mogoče, da se podaš tudi na Turško.«

»Na Tu-urško!« je zategnil fant. »Kdo je že pravoslavni tja šel? Ravno kar si sam rekel...«

»Norec!« se je zjezil Čelkaš in se okrenil znova od svojega sobesednika, ne da bi v tem trenutku želel niti z besedico se obrniti spet vanj. Ta zdravi, vaški mladenič je nekaj vzbujal v njem...

Nejasno, počasi dozorevajoče, neprijetno čustvo ga je greblo nekje globoko in branilo mu, zbrati se in razmisliti o vsem, kar je bilo treba storiti to noč.

Okarani mladenič je mrmral nekaj polglasno pred se, in tu in tam pogledal po strani na bosjaka. Lica so se mu smešno napihnila, ustnice izbočile in stisnjene oči so neprenehoma in smešno pomežikavale. Gotovo ni pričakoval, da konča njegov razgovor s tem brkastim capinom tako naglo in razžaljivo.

Capin ni obračal več svoje pozornosti nanj. Sedeč na svojem sedežu je zamišljen požvižgaval in udarjal takt z golo umazano peto.

Fant mu je hotel plačati milo za drago.

»Ej, ti ribič! Se li večkrat opiješ?« je pričel; toda v tistem trenutku se je obrnil ribič k njemu in ga vprašal:

»Čuj sesavče! Hočeš nocoj delati z mano? A? Odgovori, precej!«

»Kaj delati?« ga je vprašal nezapno mladenič.

»No, kaj!... Kar ti ukažem... Ribe pojdemo loviti in ti boš veslal.«

»Naj bo... Čemu ne? Nič ne de. Delo ni prepovedano. Samo to pazi, da ne zletim kam s tabo... Tebi ni dosti zaupati... teman si...«

Čelkaš je začutil nekaj kakor užig v svojih prsih in s hladno zlobo je polglasno dejal:

»Ne blebetaj, česar ne razumeš. Sicer te česnem po butici, da se ti zjasni v nji.«

Skočil je iz spanja, pocukal z levo roko za svoje brke, desno pa je stisnil v trdo žilavo pest in oči so mu zalesketale.

Mladenič se je prestrašil. Ozrl se je naglo okolu in ponižno mežikajoč z očmi, je skočil tudi on od tal. Drug drugega sta se merila z očmi in molčala.

»No ?« ga je vprašal Čelkaš surovo. Kuhalo je v njem in tresel se je vsled žaljenj, ki jih je moral prenašati od tega mladega telička, ki ga je ves čas njunega razgovora preziral, a sedaj naenkrat sovražil, ker je imel tako čiste modre oči, zdrav zagorel obraz, in kratke, krepke roke, ker je imel bogvekje eno vas in hišo v nji, ker bo kedaj zet imovitemu mužiku, za vse njegovo prošlo in bodoče življenje ga je sovražil, a najbolj še za to, ker se je on, smrkavec, v primeri ž njim, Čelkašem, upal ljubiti prostost, ki ji ni poznal cene in ki mu ni bila potrebna.

Ni vedno prijetno videti, da človek, ki ga smatraš slabšim in nižjim od tebe, ljubi ali sovraži isto, kar ti, in postane tako tebi podoben.

Mladič je pogledal na Čelkaša in začutil v njem svojega gospodarja.

»Saj jaz ti ne ugovarjam« izpregovoril je. »Zadovoljen sem. Jaz iščem vendar dela. Vseeno mi je, pri kom delam, pri tebi ali pri kom drugem. Hotel sem le toliko reči, da spominjaš zelo malo na delavca... ker si tako hudo... raztrgan. No, pa jaz vem, da se to lahko vsakemu pripeti. Bože moj, koliko pijancev nisem že videl ! Eh, koliko ! Vendar ne takih, kakor si ti.«

»No, dobro dobro ! Torej si zadovoljen s tem ?« ga je že mileje vprašal Čelkaš.

»Jaz ? Ej, seveda... drage volje !
Povej ceno.«

»Cena je pri meni po delu. Kakor bo delo, to je, kakor bo lov... Petak lahko zaslužiš. Si razumel ?«

A sedaj, ko se je šlo za denar, je hotel kmet biti natančen in je zahteval isto natančnost tudi od svojega delodajalca. Mladeniču se je spet vzbudilo nezaupanje in sum.

»Iz te moke ne bo nič, brat ! Jaz hočem vrabca v roki...«

Čelkaš se je znašel v svoji vlogi.

»Ne repenči se, počakaj ! greva v krčmo !«

In šla sta po ulici drug zraven drugega. Čelkaš — z važnim obrazom gospodarja, vihaje si brke, mladenič — z izrazom, ki je kazal na to, da se podvrže, a je bil vendar poln nezaupanja in bojazni.

»Kako pa ti je ime ?« ga je vprašal Čelkaš.

»Gavril« ! je odvrnil mladenič.

Ko sta prišla v umazano in zaka-jeno krčmo, je stopil Čelkaš k bifeju in s familijarnim tonom stalnega gosta naročil butiljko vodke, ščija, pečenega mesa, čaja, in navštevši vse, kar je zahteval, je kratko zaukazal krčmarju : »Napišite vse !« na kar je krčmar molčé prikimal z glavo. Tedaj je Gavril hipoma prevzelo čustvo spoštovanja do svojega gospodarja, ki je, ne glede na

svojo zunanost tatinskega potepuha, užival toliko znanja in zaupanja.

»No, glej, sedaj se hočeva malo okrepčati in pametno razgovoriti se. Sedi ta čas, jaz moram nekam pogledat.«

Odšel je. Gavril se je ozrl naokrog, Beznica je bila pod zemljo; bila je vlažna in temna, polna udušljivega prahu, prežgane vodke, tobačnega dima, smole in še nečesa ostrega. Gavrilu nasproti, pri drugi mizi, je sedel pijanec v mornarski obleki, z rudečo brado, polno ogljenega prahu in smole. Krulil je, včasih zakolcevaje se, pesem iz raztrganih, zlomljenih besedi, ki so mu zdaj sikajoč zdaj grgrajoč silile iz grla. Očividno ni bil Rus.

Zadaj za njim sta sedeli dve Moldavanki, raztrgani, črnolasi, z zagorelimi obrazi, ki sta tudi mrmrali neko popevko s pijanimi glasovi.

Zatem so stopale iz teme še nekatere postave, vse strašno razcapane, vse polpijane, kričeče in razgrajajoče...

Gavrilu je postalo tesno samemu. Želel je, da bi se gospodar kmalu zopet vrnil. Šum v beznici se je zlival v eno samo noto, in zdelo se je, kakor da rjuje ogromna zver. Obvladala je stotine raznoličnih glasov, in sedaj se trga razdražena slepo ven iz te kamnite jame, in ne najde izhoda, ki ga hoče... Gavril je čutil, kako se je vsesalo v njegovo telo nekaj opojnega

in težkega, da se mu je vrtelo v glavi in temnilo pred očmi, ki so radovedno in plaho begale po sobi...

Čelkaš se je vrnil, in pričela sta jesti in piti, in sta se med tem razgorgjala. Pri tretji čaši je Gavril bil že pijan. Postajal je vesel, in zahotelo se mu je povedati kaj prijetnega svojemu gospodarju, ki ga je — fant kakor tiče — tako imenitno pogostil. Toda besede, ki so mu kar naplavljlale grlo, mu niso mogle z jezika, ki je nakrat postal težak.

Čelkaš je zrl nanj, in s porogljivim nasmehom mu je dejal:

»Nalokal si se ga! E-eh..... S petimi kozarci! Kako boš pa delal?«

»Tovariš!« jecljal je Gavril. »Ne boj se! Spoštujem te!... glej kako! Daj, da te poljubim!... a?«

»No, no!... Na, povleci ga še!«

Gavril je pil in prišel slednjič do tega, da se je v njegovih očeh pričelo vse gugati v enakomernem valovom podobnem valovanju. To je bilo neprijetno in zato mu je postajalo slabo. Obraz mu je dobival neumno-zadivljen izraz. Trudeč se kaj izgovoriti, mlaskal je smešno z ustnami in momljal. Čelkaš, neprestano ga motreč, kakor da bi se domislil nečesa, je sukal svoje brke in se neprenehoma smehljaj, sedaj že mrko in zlobno.

V beznici pa je grmelo od pijanega šuma. Rdečebradi mornar je spal, oprt z lakti ob mizo.

»Čuj, no, pojdiva!« je dejal Čelkaš in vstal.

Gavrila je poskusil dvigniti se, a ni mu šlo, in izustivši krepko psovko, je zasmel se z brezmiselnim smehom pijanca.

»Prijelo se ga je!« je izpregovoril Čelkaš in mu sedel znova nasproti.

Gavrila se je neprestano hohotal, s topimi očmi zroč na gospodarja. Tudi ta ga je motril pazljivo, ostro in zamišljeno. Videl je pred sabo človeka, čigar življenje je padlo v njegove volčje tace. On, Čelkaš, je čutil v sebi moč obrniti je tako ali tako. Mogel je je zlomiti, kakor igralno karto, in mogel mu je pomoči, da bi se dvignilo v krepkem, kmetiškem stanu. Naslajal se je ob tem čuvstvu, da ima oblast čez svojega druga, in razmišljal je o tem, kako ta mladenič nikdar ne izpije čaše, kakor jo je dala izpiti osoda njemu, Čelkašu... In zavidal je in obžaloval to mlado življenje, posmehoval se nad njim, in občutil je celo neko potrtoost ob misli, da pade lahko kedaj spet v take roke kakor so njegove... In vsa čuvstva so se nazadnje zlila Čelkašu v samo jedno — v čuvstvo očeta in gospodarja. Mladiča mu je bilo žal, a z druge strani mu je bil mladič potreben. Tedaj je Čelkaš prejel Gavrilu

pod pazduho, in nalahno suvaje ga od zadaj s kolenom, ga privlekel na dvorišče gostilne, kjer ga je položil na zemljo v senco naloženih drv, sam pa je sedel poleg njega in zakuril pipo. Gavrilo se je nekaj časa premetaval, momljal nekaj in zaspal.

II.

»No, ali si gotov?« je vprašal Čelkaš polglasno Gavrila, ki si je dal opraviti z vesli.

»Tako! Obroč se je zmajal — naj ga udarim enkrat z veslom?«

»Ne, ne! Ni treba ropota! Pritisni ga krepko z roko, pa bo spet na mestu.«

Oba sta si na tihem dala opraviti s čolnom, privezanim k eni izmed ladij celega brodovja jadernic, nakrcanih s hrastovimi dogami, in velikih turških feljug, ki so bile na pol razkrcane, na pol še naložene s palmami, sandali in debelimi cipresnimi hlodi.

Noč je bila temna, po nebu so se plazile debele plasti raztrganih oblakov, in morje je bilo pokojno, črno in gosto, kot maslo. Dihalo je z vlažnim, slanim vzduhom, in nežno zvenelo pljuskajoč ob hrbte ladij in ob bregove, in nalahno zibajoč Čelkašev čoln. V daljnem prostanstvu od obali so se dvigala z morja

temna trupla ladij, segajoča do neba s svojimi špičastimi jambori z raznobarvnimi svetilkami na vršičih. Morje je odražalo luč svetilk in je bilo kakor posejano z nebrojnimi rumenimi pegami. Divno so trepetale na njegovih žametnih, mehkih in motnotemnih prsih, ki so dihale enakomerno in mogočno. Morje je spalo zdravo in krepko spanje delavca, izmučenega od dnevnega dela.

»Pojdiva,« je rekel Gavrilu spuštivši vesla v vodo.

»Da!« Čelkaš je z močnim udarcem vesla sunil čoln v prostor med ladjami, čoln je švignil naglo po gladki površini, in voda je pod udarci vesel zagorela z modrim, fosfornim svitom. Dolgi trak tega svita je mehko se bleščeč vil se za čolnovim krmilom.

»No, kaj je z glavo? Te boli kaj?« je prijazno vprašal Čelkaš.

»Strašno!... brenči kakor železen pisker... Namočim jo takoj v vodo.«

»Čemu? Nà, glej, pomoči si raje od znotraj, mogoče da prideš prej k sebi«, in pomolil je Gavrilu steklenico!

»Oj, oj! Bog blagoslovi!« Čulo se je grgotanje.

»He, ti! Dobro, kaj? Dovolj!« ga je ustavil Čelkaš.

Čoln se je znova premaknil, brezšumno in lahko ploveč sredi brodovja... Kakor bi trenil, se je izvil iz krdela ladij, in morje — brezkončno, mogočno,

in bleščeče — se je razgrnilo pred njima, prehajajoče v sinjo daljino, kjer so iz njegovih vodá kipele k nebu gore oblakov — lilastosivih, z žoltimi kosmatimi robovi ob krajih, zelenkastih, kakor morska voda, in onih dolgočasnih svinčenobarvnih oblakov, ki mečejo od sebe tako žalostne, težke, um in dušo tlačéče sence. Plazili so se počasi drug za drugim, in prelivajoči se zdaj, zdaj spet prehitevajoči drug drugega, so mešali svoje barve in oblike, požirali sami sebe in se znova porajali v novih obrisih, veličastni in mračni... In bilo je nekaj osodepolnega v tem mrtvem kretanju brezdušnih mas. Zdelo se je, da jih je tam, na kraju morja brezkončno mnogo; in da bodo na vekomaj tako ravno-dušno se spenjale na nebo, kakor da bi si bili postavili glupi in zlobni cilj, da mu ne dovolé nikdar več bliščati nad sanjajočim morjem z milijoni svojih zlatih očij raznobojnih zvezd, živih in sanjavo sijočih, vzbujajočih visoke misli v ljudeh, ki jim je drag njih čisti blesk.

»Ali je lepo morje?« je vprašal Čelkaš.

»Lepo, zares! Samo strah je človeka na njem« — je odvrnil Gavril enakomerno in krepko udarjajoč z vesli po vodi. Voda je komaj slišno zvenela in pljuskala pod udarci dolgih vesel, pljuskala je in venomer bliščala s toplim, modrim fosforovim svitom.

»Strah te je? Tepec!...« je porogljivo zamrmral Čelkaš.

On, tat in cinik, je ljubil morje. Njegova prekipevajoča, nervozna nрав, željna vtisov, se ni nikdar nasitila z opazovanjem te temne širine, brezkrayne, svobodne in mogočne. In žalilo ga je, čuti tak odgovor na njegovo vprašanje o lepoti tega, kar je on tako ljubil. Sedeč pri krmilu je rezal z lopato vodo in zrl mirno pred se, poln hrepenenja pluti dolgo in daleč po tej žametasti gladini.

Na morju se je vzbujalo v njem vedno široko in toplo čuvstvo, ki je prevzelo vso njegovo dušo in jo nekoliko očistilo od gnusobe življenja. Cenil je in ljubil je to, da se vidi boljšega tu sredi vode in zraka, kjer misli o življenju in življenje samo, izgublja — prve — na ostrosti, drugo — na vrednosti. V nočeh se nad morjem dviga nalahno mehki šum njegovega zaspalnega dihanja; ti nepojmljivi glasovi vlivajo človeku v dušo mir, in nežno kroteč njegove zle nagone, vzbujajo v njem mogočne misli...

»Kje je pa ribarsko orodje?« je nenadoma vprašal Gavril, nemirno ogledovaje se po čolnu.

Čelkaš je strepetal.

»Orodje? Tu je pri meni!«

»Kako orodje pa je to?« se je znova z nezaupnim glasom osmelil Gavril.

»Kako?... Mreža in...«

Toda Čelkašu se je zastidilo lagati pred tem fantičem s tem, da je skrival svojo pravo namero, in bilo mu je žal teh besedi in čuvstev, ki jih je uničil ta mladenič s svojim vprašanjem. Razjezil se je. Njemu znano ostro žganje v prsih in v grlu, ga je pretreslo, in odločno in trdo je dejal Gavrilu:

»Ti glej, če sediš, potem sédi! A ne vtikaj svojega nosu v tuje stvari. Najel sem te, da mi veslaš, torej veslaj. Če pa mi še kaj zamigneš s svojim jezikom, ti bo slaba pela. Si razumel?«

Za trenotek se je čoln stresel in obstal. Vesla so ostala v vodi, ki se je penila od njih, in Gavril je nemirno premetaval se po klopi.

»Veslaj!«

Ostra kletev je pretresla zrak. Gavril je zamahnil z vesli. Čoln je, kakor da bi se bil preplašil, zbežal z naglimi, nervoznimi sunki, s šumom rezajoč vodo.

»Bolj enakomerno!«

Čelkaš je vstal od krmila, ne da bi spustil vesla iz rok, in je zasadil svoje hladne oči v blede obraz Gavrilov, ki so se mu tresle ustnice. Skrivil se je, in sklonivši se naprej, je bil podoben mački, ki je pripravljena na skok. Bilo je čuti srdito škripanje zob in kakor pokanje kosti.

»Kdo kliče?« se je razlegnil z morja surov klic.

»No, vrag, veslaj vendar!... tiše z vesli!... Ubijem te, pes!... No, torej, veslaj!... Eden, dva! No! Zini mi samo eno!... Raztržem te!...« sikal je Čelkaš.

»Mati božja... devica...« je šepetal Gavril, tresoč se in ves izmučen od strahu in napora.

Čoln se je popolnoma okrenil in splul nazaj v luk, kjer so se luči svetilk topile v raznobojnih gručah, in je bilo videti jambore.

»Ej, kdo tako rjove?« se je začulo znova. Glas je bil sedaj daljši, nego prvikrat. Čelkaš se je umiril.

»Ti sam, prijatelj, rjoveš!« odvrnil je v smeri klicev, in se obrnil zatem h Gavrilu, ki je še venomer šepetal svojo molitev: »No, brat, tvoja sreča je! Če bi se ti — vragi pognali za nami — bi te bilo konec. Čuješ? Samo en trenotek.. pa bi bil pri ribah!..«

Zdaj, ko je govoril Čelkaš mirno in skoro dobrodušno, ga je Gavril, še vedno trepetajoč od strahu, zaprosil:

»Čuj, pusti me, da grem! Za Krista te prosim, pusti me! Izkrcaj me kjerkoli! Oh, oh, oh! Zgu-ubljen sem za vedno!... No, spomni se Boga in pusti me proč! Kaj sem jaz tebi? Ne morem tega!... Nisem vaje takih del... Prvikrat... Za Boga! Zgubljen sem! Kaj si napravil z mano, brat? A? Ne vidiš

greha?... Glej, dušo si pogubil! No, lepa opravila...«

»Kaka opravila« — ga je surovo vprašal Čelkaš. »A? No, kaka opravila?«

Zabaval ga je mladeničev strah, in naslajal se je nad Gavrilovo bojaznijo in nad tem, da je on, Čelkaš, tako grozen človek.

»Temna opravila, brat... Pusti me, za Boga!... Čemu naj ti bom jaz?... A?... Dragi!«

»No, molči! Če bi te ne rabil, bi te ne pobral. Si razumel? — No torej, molči!«

»Za Boga!« je ihteč zavzdihnil Gavril.

»No, no! Ne zini mi!« ga je pretrgal Čelkaš. Toda Gavril se zdaj ni mogel več zdržati, in tiho jecajoč je plakal, usmrkaval se, premetaval se po klopi, a vendar je veslal krepko in obupno. Čoln je letel ko strela. Spet so jima vstala na potu temna telesa ladij, in čoln se je izgubil med njimi, vrteč se kakor vrtalka v ozkih pasovih vode med brodovi.

»Ej, ti! Čuj! Če te bo vprašal kdo o čem, molči, če ti je drago življenje! Si razumel?«

»Gorje mi!« je vzdahnil brezupno Gavril v odgovor na surovo zapoved in je gorko pristavil: »Moja osoda je zapečatená!«

»Ne javkaj!« mu je odločno zašepetal Čelkaš.

Gavril je ob tem šepetu zgubil vsako zmožnost mišljenja, in omrtvel je, ves prevzet od mrzlega predčuvstva nečesa strašnega. Mehanično je spustil vesla v vodo, vrgel se nazaj, izvlekel vesla in jih spet izpustil, in ves čas je pri tem uporno zrl na svoje opanke.

Zaspani šum valov je zvenel žalostno in je bil grozen. Evo luke... Za njenim granitnim zidom so se slišali glasovi ljudi, pljusk vode, petje in tanki žvižgi.

»Stoj!« je zašepetal Čelkaš. »Pusti vesla! Upri se z rokami ob steno! Tiše, vrag!«

Prijemši se z rokami za opolzli kamen, je vodil Gavril čoln vštric stene. Čoln se je premikal brez šuma, drsajoč s hrbtom ob sluz, s katero je bilo porastlo kamenje.

»Stoj!... Daj vesla! Daj jih sem! Kje je pa tvoj potni list? V torbi? Daj sem torbo! No, daj hitreje, prijatelj, da mi ne utečeš... Sedaj mi ne uideš! Brez vesel bi mogel sicer še ubežati, a brez potnega lista se bojiš. Čakaj! Glej, samo da mi zineš — pa boš na dnu morja!...«

In prijemši se za nekaj z rokami, je Čelkaš bliskoma dvignil se v zrak in izginil za zidom.

Gavril je vstrepetal... Vse to se je zgodilo tako naglo. Cutil je, kako se je valila ž njega in polzela ta prokleta tesnoba in strah, ki ga je navdajal v družbi tega kosmatega, zlega tatu... Zdaj je prilika ubežati!... In svobodno je vzdahnil in zazrl se naokolo. Levo od njega se je dvigalo črno teló brez jambora, kakor ogromen grob, brezljuden in pust... Vsaki udarec valov ob njegov bok je rodil v njem gluh, zamolkel odmev, podoben težkemu vzdihu. Na desni se je vlekel nad vodo sivi kameniti zid mola, kakor mrzla in težka kača. Tudi v ozadju je bilo videti črna ogrodja, spredaj pa, v odprtini med zidom in bokom onega groba, je bilo videti morje, molčeče in pustó, in nad njim črne oblake. Počasi so se dvigali, ogromni in težki, sipajoči iz svoje teme strah, in pripravljeni, da zadavijo človeka s svojo težino. Vse je bilo hladno, temno in zlokobno. Gavrila se je potočil strah. Ta strah je bil hujši od onega, s kojim ga je navdajal Čelkaš; objel je njegove prsi s krepkim objemom, stisnil ga v bojazljivo kepo, in prikoval ga na čolnovo klop...

Vse okrog pa je molčalo. Ni bilo glasu razen vzdihovanja morja. Oblaki so polzeli po nebu ravnotako počasi in dolgočasno, ko prej, a vedno več se jih je dvigalo iz morja, in če si gledal na nebo, se ti je zdelo, da je tudi ono

morje, samo da je to razburkano, vrženo nad drugo, sanjavo, pokojno in gladko. Oblaki so bili podobni valovom, plovečim nizdol na zemljo s svojimi kodrastimi, sivimi grebeni, in na prepade, iz katerih je veter trgal te valove, in na komaj se porajajoče valove, ki niso še bili pokriti od zelenih pen besnečega gneva. Gavril je dušila ta mračna tišina in lepota, in želel si je, da bi čimpreje zagledal svojega gospodarja. A če se ne vrne več?... Čas je potekal počasi, počasneje nego so se vlečili oblaki po nebu... In tišina je postajala vedno bolj zločesta... Tu se je začulo za zidom mola pljusk, šumenje in nekaj, ki je bilo podobno šepetanju. Gavrilu se je zdelo, da mora vsak čas umreti...

»Hej! Ali spiš? Drži!... Oprezno!« razlegel se je zamolkli Čelkašev glas.

Z zida se je spustilo nekaj kubičnega in težkega. Gavril je je vzel v čoln. Še eno tako je sledilo. Za tem se je iztegnila preko zida dolga postava Čelkaševa, od nekod so se pojavila vesla, h Gavrilovim nogam je padla njegova torbica, in težko sopeči Čelkaš je sedel h krmilu.

Gavril je zroč na njega radostno in ponižno smehljal se.

»Si kaj truden?« ga je vprašal. »Naravno, da ni brez tega, tele! No pa, veslaj krepko! Upri se z vso silo!... Lep zaslužek si napravil si, prijatelj!

Polovica dela je gotova. Samo da uide-
demo zdaj še očem onih vragov, in po-
tem — dobiš svoje denarce in pojdeš k
svoji Maški. Saj imaš vendar kako Mašo?
Kaj ne, fante?»

»N... nimam!« Gavril se je vpiral
z vso svojo silo, prsi so se mu nape-
njale kakor meh, in roke kakor jeklena
peresa. Voda pod čolnom je grgoljala,
in modri pas za krmilom je postajal
vedno širji. Gavrila je kmalu oblil znoj,
vendar je veslal dalje z vso silo. Pro-
živši dvakrat v ti noči tak strah, se je
bal zdaj, da bi ga ne doživel še v
tretje, in želel si je še samo eno: kon-
čati čim preje to prokleto delo, dospeti
na kopno, in bežati od tega človeka,
dokler ga še nazadnje ne umori ali pri-
pravi v temnico. Sklenil je, da ne iz-
pregovori več ž njim besede, da mu ne
bo ugovarjal, in bo storil vse to, kar on
ukaže, in če bi se mu posrečilo na le-
pem se razstati ž njim, da bo jutri dal
za molitve v čast Nikolaju Čudodel-
niku... Iz njegovih grudi komaj da ni
prikipela vroča priprošnja... A zdržal
se je, sopihal je kakor stroj in molčal,
metaje izpod oči poglede na Čelkaša.

Oni pa, suh, dolg, nagnjen naprej
in podoben ptici, ki je pripravljena, da
bi kam zletela, je zrl v temo pred čol-
nom s svojimi jastrebovimi očmi, in mi-
gajoč s svojim roparskim, grbastim no-
som, držal je z eno roko krčevito za

držaj krmila, z drugo pa si je gladil brke, ki so podrhtavali od smeha in mu neprestano izkrivljali tanka ustna. Čelkaš je bil zadovoljen s svojim uspehom, s sabo in s tem mladeničem, kojega je spravil v tak strah in izpremenil v popolnega sužnja. Gledal je, kako se je mučil Gavril, in zasmilil se mu je, in hotel ga je obodriti:

»Ej« — izpregovoril je, tiho se smeja. »Si se prekleto bal kaj? A?«

»N... nič!« je vzdahnil Gavril in se izkašljajal.

»No, zdaj se ti ni treba tako upirat z vesli. Zdaj smo na konju. Samo še eno mesto imamo pred sabo... Odpočij se...«

Gavril je pokorno prenehal veslati, s srajčnim rokavom si je otrl pot z obraza in iznova spustil vesla v vodo.

»No, veslaj tiše. Da voda česa ne izšepeče. Še mimo jednih vrate moramo. Tiše, tiše... Ker veš, brate, tu so ti resni ljudje... Vsak čas ti lahko zapokajo s puško. In dobiš tako grčo na čelo, da niti ne zapiskneš.«

Čoln se je plazil zdaj po vodi skoro popolnoma brezglasno. Samo z vesel so kapale še modre kaplje, in ko so padale v morje, se je na mestu, kjer so padle, prikazala nedolgo potem modra pega. Noč je postajala vedno bolj temna in molčeča. Nebo ni bilo zdaj več podobno vzburkanemu morju —

oblaki so se razpršili po njem in je pokrili enakomerno s težkim in nepremičnim zastorom, ki se je spustil nizko nad vodo. A morje je postajalo vedno bolj pokojno in črno in je močneje dihlo z vlažnim, slanim dihom, in se ni zdelo več tako široko kot prej.

»Eh, da bi le deževalo!« je zašepetal Čelkaš. »Potem bi se peljali kakor za zastorom.«

Iz leve in iz desne od čolna so se dvigala iz črne vode poslopja — ladje, nepremične, mračne in ravno tako črne. Na eni izmed njih je plapolala luč, nekdo je hodil s svetilko. Morje, gladeče njih boke, je zvučalo proseče in zamolklo, a one so mu odgovarjale z jekom, votlim in hladnim, kakor da bi se prepirale med sabo, ne hoteč popustiti mu ničesar.

»Kordon!« je komaj slišno zašepetal Čelkaš.

Od trenutka, ko je velel Gavrilu, naj vesla tiše, je prevzela Gavrila znova ostra, pričakujoča napetost. Ves se je sklonil naprej, v temo, in zdelo se mu je, da raste — kosti in žile so se natezale v njem v topi boli, glava, napolnjena od ene misli, ga je bolela, koža na hrbtu je drgetala in v noge so se mu vdirale majhne, ostre in mrzle igle. Oči so ga bolele od napetega buljenja v temo, iz katere je pričakoval, da zdaj-

pazdaj vstane kdo in zagrmí na nju :
»Stoj, tatovi!«

Zdaj pa, ko je Čelkaš zašepetal :
»kordoni!« se je Gavrila stresel : ostra, žgoča misel je šinila skoz njega, šinila je in zadela ob njegove napete živce — hotel je zakričati, poklicati si ljudi na pomoč... Že je odprl usta, dvignil se nekoliko s klopi, napihnil prsa, vdihnil v nje mnogo zraku in odprl usta... toda naenkrat, poražen od groze, ki ga je udarila kakor šiba, je zaprl oči in se zgrudil s klopi.

Pred čolnom, daleč na obzorju, se je dvignil iz črne vode morja ogromen, ognjenomoder meč, razsekal je temo noči, zdrsnil s svojo ostrino po oblakih na nebu in legel na grudi morja, ko širok, moder pas. Legel je — in v pasu njegovega svita so izplavalí iz mraka dotlej nevidni brodovi, črni in molčeči, oviti v gosto nočno meglo. Zdelo se je, da so bili dolgo časa na dnu morja, kamor jih je pogrezníla mogočna sila burje, in so se dvignili kdaj od tam na povelje ognjenega meča, ki ga je rodilo morje — dvignili so se, da pogledajo na morje in na vse, kar je vrh vode... Njih vrvi so se ovijale jambo-rov in so se zdele podobne sprijemljivim vodnim rastlinam, ki so se dvignile iz dna skupno s temi črnimi orjaki, omotanimi v njih mrežo. In zopet se je dvignil kvišku oni čudni modri meč,

dvignil se je in s svojim bleskom znova razsekal noč, in znova legel, toda v drugi smeri. In zopet so se tam, kjer je legel, dvignila iz mraka trupla ladij, ki jih ni bilo videti, dokler se on ni pojavil.

Čelkaševa ladjica se je ustavila in se neodločno majala na vodi. Gavril je ležal na dnu, zakrivajoč si z rokami obraz, a Čelkaš ga je suval z nogo in sikal besno, toda tiho :

»Tepec, to je carinarska križarka... To je električna svetilka!... Vstani, klada! Glej, vsak čas vržejo na nas luč!... Sebe in mene spraviš v pogubo, vrag! No!...«

In nazadnje, ko je eden izmed udarcev črevlja, močnejši od drugih, padel na Gavrilova pleča, skočil je ta na noge, boječ se še vedno odpreti oči, sedel je na klop in tipajoče prijemši za vesla, je pomaknil čoln naprej.

»Tiše! Ubijem te! No, tiše!... Kakor norec, vrag te poberi! Koga si se zbal? No? Bedak!... Svetilka z zrcalom — to je vse. Tiše z vesli!... Šema budalasta!... Zrcalo obrnejo tako in tako in razsvetlijo morje, da vidijo — ali ne plovejo kje taki ljudje, kakor midva. Za kontrabanti iščejo sled. Na nas ne zadenejo — odpluli so daleč preč. Ne boj se, fant, ne zadenejo na nas. Zdaj smo mi...« Čelkaš se je zmagovestno

ozrl okrog. — »Končano, zunaj smo!... Fu-u!... N-nu! Srečen ti, tepec zabiti!...«

Gavril je molčal, veslal, in težko sopeč je po strani zrl tja, kjer se je dvigal in spuščal oni ognjeni meč. Nikakor ni mogel verovati Čelkašu, da je to samo svetilka. Hladno, modro sijanje, ki je razsekavalo temo in ki se je v njem bliščalo morje s srebrnim bleskom, je imelo v sebi nekaj neobjasnjivega, in Gavril je padel zopet v hipnozo tesnobne bojazni. Veslal je kakor stroj vesstisnjen, kakor da bi pričakoval od zgoraj udarec, in nič, nobene želje ni bilo več v njem — vse je bilo prazno in brez življenja. Razburjenja te noči so izpila nazadnje iz njega vse, kar je bilo človeškega.

A Čelkaš je iznova slavil svojo zmago: popolen uspeh!... Njegovi živci, vajeni pretresenja, so se že upokojili. Brki so mu sladkostrastno trepetali, in oči so mu žarele od pohlepne ognja. Počutil se je izvrstno, žvižgal si je skož zobe, in dihač globoko v se vlažni vzduh morja, se je ogledaval okrog in se dobrodušno smehljal, kadar so njegove oči obstale na Gavrilu.

Veter je zavel in razburkal morje, ki je mahoma zaigralo v čistem valovanju. Oblaki so postali nekam tanjši in prozornejši, a bilo je obloženo z njimi celo nebo. Ne glede na to, da je veter, čeprav lehak, svobodno vel nad

morjem, se oblaki niso zganili, in bilo je, kakor da so se zamislili v mračne, žalostne misli.

»No, ti, bratec, zdrami se! Čas je že! Glej, kak si — kakor da bi ti iztisnili iz kože vso dušo in bi ostal samo žakelj kosti. Tovariš moj mili!... Konec je zdaj vsemu. Ej!...«

Gavrilu je bilo vseeno prijetno slišati človeški glas, četudi je govoril to Čelkaš.

»Čujem« je tiho odvrnil on.

»Tako, tako! Mehkužnež.... No torej, sedi h krmilu, jaz vzamem pa vesla v roke, utrudil si se dovolj, pojdi!«

Gavril je mehanično premenil mesto. Ko je Čelkaš menjaje z njim mesto, pogledal mu v obraz in opazil, da se ziblje na tresočih se nogah, se mu je fant še bolj zasmilil. Potipal ga je po plečah.

»No, no, ne boj se! Zato imaš zdaj lep zaslužek. Jaz te hočem bogato obdariti, brat! Hočeš četvrtinko papirja? A?«

»Ne potrebujem ničesar. Samo na bregu bi bil rad.«

Čelkaš je mahnil z roko, pljunil in pričel veslati, metaje daleč za sabo vesla s svojimi dolgimi rokami.

Morje se je prebudilo. Igralo je z majhnimi valčki, rodeč jih in okraševajoč jih z grebenčastimi penami, porivajoč drug na drugega in razbivajoč

jih v droben prah. Kadar so razpadle pene, so šepetale in vzdihovale — in vse okrog je bilo napolnjeno od muzikalnega šuma in pljuskanja. Tema je bila kakor živa.

»No, povej mi...« je pričel Čelkaš — »ko prideš domu, se oženiš, pričneš kopati zemljo, sejati žito, žena ti bo rodila otroke, živeža pa bo primanjkovalo; in celo svoje življenje se boš tako trapil... No, kaj praviš? Ali se to izplača?«

»Ali se to izplača!« je plaho in trepetaje odvrnil Gavril — »kaj je na tem?...«

Ponekod je veter raztrgal oblake, in iz odprtih so gledali modri koščeki neba, z eno, dvema zvezdama na njih. Odražujoč se na igrajočem morju, skakale so te zvezde po valovih, in so zdaj ugašale, zdaj iznova zabliščale.

»Drži na desno!« je zapovedal Čelkaš. »Skoro smo na mestu. N—da!... Končali smo. Imenitno opravilo! Vidiš zdaj, kaj?... Ena noč — in pol tisoč je moj! A? Kaj praviš k temu?«

»Poltisoč!?!« — je maloverno zategnil Gavril, a v trenutku se je prestrašil in vprašal, naglo udarivši z nogo ob zavoje v čolnu: »Kake stvari pa so to?«

»To so — čipke. Dragoceno blago. Če prodam vse to, kakor je cena, do-

bim tudi tisoč za nje. No, jaz ne bom toliko zahteval... Prebrisan, kaj?»

»N-da-a?» — je zategnil Gavril z vprašujočim glasom. »Če bi jaz tako!« — vzdahnil je, spomnivši se hipoma svoje rojstne vasi, svojega revnega gospodarstva, svoje stiske, svoje matere in vsega onega daljnega, domačega, radi česar je on šel na delo, in radi česar se je tako izmučil to noč. Objel ga je val spominov o njegovi rodni vasi, prostirajoči se po strmini hriba navzdol k mali reki, skriti v lesu brez, vrb, jerebik in črems... Ti spomini so vdahnili vanj nekaj toplega in ga nekoliko obodrilili... »Ah, lepo bi to bilo!«... je žalostno zavzdihnil

»N-da!... Jaz mislim, da bi kar na mestu jo popihal z železnico domu... Ej, ali bi se zaljubile devojke v tebe doma, a-ah in še kako!... Samo izbiral bi. Hišo bi si zgradil... no za hišo bi bilo sicer premalo denarja...«

»To je res . . . za hišo bi ne zadoštovalo. Pri nas je les drag.«

»No, pa kaj za to? Staro bi popravil. Kupil bi si konja, kaj? Ali ga že imaš?»

»Konja? Imam ga, ali je zelo star... ta vrag!«

»No, torej konja. Do-obrega konja! kravo... ovce... Razno perutnino... A?»

»Ne govori!... Če bi tako bilo! Oh ti moj Bog! Potem bi se že živelo!«

»N-da, bratec, to bi že bilo življenje... Jaz se tudi nekoliko razumem na take reči. Tudi jaz sem imel некоč svoje gnezdo... Moj oče je bil med prvimi bogataši v vasi.«

Čelkaš je polagoma veslal. Čolnič se je zibal na valovih, poredno pljuska-jočih ob njegove boke, in se je še jedva gibal po temnem morju, ki je postajalo vedno bolj objestno in predrzno. Dvoje ljudi je sanjariło, zibaje se na vodi, in zrlo zamišljeno okoli sebe. Čelkaš je pričel navajati Gavрила na misli o domu, hoteč ga s tem nekoliko obodriti in umiriti. Sprva se je v svojem govoru skeptično nasmihaval v brke, a potem, ko je odgovarjal svojemu sobesedniku, opozarjajoč ga na radosti kmečkega življenja, ki se ga je sam davno že naveličal, pozabil in se ga spominjal samo sedaj — se je polagoma razgrel, in mesto, da bi izpraševal fanta o njegovem domu in njega opraviłih, pričel mu je, ne da bi sam tega se zavedal, pripovedovati :

»Poglavitno v kmečkem življenju, brat, je prostost! Sam ti si gospodar! Imaš svojo bajto — groš je mogoče vredna — ali tvoja je. Imaš svojo zemljo — in če je je tudi samo prgišče — ali tvoja je! Kralj si na svoji zemlji!... Ugled imaš in od vsakogar lahko zahtevaš, da te spoštuje... Kaj ne?« je oduševljeno končal Čelkaš.

Gavril je zrl nanj z radovednostjo in se je ravnотako razgreval. V teku tega razgovora je bil že pozabil, s kom ima opraviti, in videl je pred sabo upravitakega seljaka, kakor je bil on sam, privezanega na veke k zemlji potom mnogih pokolenj, združenega ž njo s spomini detinstva, ki se je samovoljno ločil od nje in od skrbi za njo, in je moral radi te odtujitve trpeti zasluženó kazeno.

»Tako je, brate moj, resnica je to ! Ah, še kaka resnica ! Evo, poglej na se, kaj si sedaj brez zemlje ? Aha !... Zemlja, brat, je kakor mati, ne zabiš je nikoli.«

Čelkaš se je zdramil iz svojih prejšnjih misli... Čutil je oni razdražujoči ogenj v prsih, ki se je pojavljal vsakokrat, ko se je zadel kdo ob njegovo samoljubje — samoljubje brezbriznega skitalca — in osobito oni, ki ni imel veljave v njegovih očeh.

»Kaj kvasiš !...« mu je rekel srdito. »Ti si misliš morda, da sem govoril vse to resno... Drži bolj na široko svoj žep !...«

»Kak čudak si veendar,« je znova prestrašil se Gavril. »Ali sem mogoče govoril o tebi ? Brez dvoma takih kakor ti je mnogo ! Ah, koliko nesrečnih ljudi je na svetu !... Klatežev !...«

»Sedi k veslom, tulenj !« je zapovedal na kratko Čelkaš, zadržavši v

sebi celo ploho grdiš psovka, ki so mu silile v grlo.

Spet sta premenila svoji mesti, in ko je Čelkaš zlezel preko zavojev h krmilu, je začutil živo željo suniti Gavrilu, da bi padel v vodo.

Kratki razgovor je umolknil, a zdaj je od Gavrilovega molčanja dahnilo na Čelkaša nekaj kakor po domačem selu... Spomnil se je prošlosti, pozabivši ravnati čoln, ki so ga okrenili valovi in pognali nekam po morju. Zdelo se je, da so valovi čutili, da je ta čoln izgubil smer, in metaje ga vedno bolj visoko, so se nalahko poigravali z njim, svetlikajoč se pod vesli s svojim nežnim, modrim bleskom. Pred Čelkašem pa so se podile naglo slike iz preteklosti, daljne preteklosti, oddaljene od sedanjosti z visokim zidom enajstletnega bosjaškega življenja. Videl se je sebe kot otroka, svoje rodno selo, svojo mater, rdečelično, okroglo žensko dobrih, sivih oči, očeta — rdečegradega orjaka z mrkim obrazom; videl je sebe kot ženina, in videl je svojo ženo, črnooko Anfizo z dolgimi lasmi, polno, blago in veselo... videl se je spet kot zalega gardnega vojaka; znova potem očeta, sivega in sklonjenega od dela, in mater, zgrbljeno in upognjeno k tlom; videl je tudi sliko svojega povratka v selo, ko se je vračal iz službe, videl je tudi to, kako se je ponašal pred celim selom oče s svo-

jim Grigorijem, brkastim, zdravim vojakom, in zalim, brhkim fantom... Spomin, ta bič nesrečnih, oživlja celo kamenje prošlosti, in v strup, ki si ga nekdanj pil, vliva kaplje medu...

Čelkašu se je zdelo, da ga obveja pomirjujoči, nežni vzduh rodnega zraku, donašajočega s sabo do njegovih ušes prijazne besede matere in modro govorico pravega seljaka — očeta, vse polno pozabljenih glasov, in polno sočnega vzduha matuške-zemlje, ki se je komaj stajala, malo prej razorana, in ki jo je komaj zakrila smaragdna svila ozimine... In začutil se je osamljenega, odtrganega in zavrženega na veke iz onega kroga življenja, v kojem je vzknila ta kri, ki se pretaka sedaj po njegovih žilah.

»Ej, kam pa gremo?« je vprašal naenkrat Gavril.

»Vidiš, kam nas je vrag zapeljal!... Nič za to... Zaveslaj hitreje... kmalu smo pri kraju.«

»Ali si se zamislil?« je smehljaje se vprašal Gavril.

»Utrudil sem se... Tudi guga se preveč...«

»Guga se, to je res... Zdaj torej ne moremo priti več v past radi tega?« Gavril je sunil z nogo ob zavoje.

»Ne... Bodi miren. Oddam jih takoj in dobim denar... E — da!«

»Petsto?«

»Manj gotovo ne...«

»Ej, to ti je svotica! Če bi bila moja!... Zaigral bi si pesmico ž njimi!«

»Po kmetsko, kaj?«

»Nič drugače! Takoj bi...«

In Gavril se je spustil na krilih domišljije. Čelkaš pa je molčal. Brki so se mu zavili navzdol, desna stran, zapljuskana od valov, je bila mokra, oči so mu upadle in izgubile ves blesk. Vse roparsko v njegovi postavi se je zmehčalo, utajeno od moreče zamišljenosti, ki je gledala celo iz gub njegove zamazane srajce.

»Tudi jaz sem se pošteno utrudil... Ves sem izmučen!« je izpregovoril Gavril.

»Glej, kmalu bomo na cilju... Vidiš tam...«

Čelkaš je naglo obrnil čoln in ga naravnal k nečemu črnemu, molečemu izven vode.

Nebo se je znova pokrilo z oblaki in vtil se je dež, mehak in topel, ki je veselo pljuskal, padajoč na grebene valov.

»Stoj! Tiše!« je zapovedal Čelkaš. Čoln je butnil s kljunom ob telo neke barke.

»Spijo, ali kaj, ti vragi?« je go-drnjal Čelkaš, prijemajoč se s kavljem za neko vrv, visečo z ladje. »Spustite lestve!... Ravno zdaj mora padati ta

dež... Ni mogel prej!... Ej, vi, gobe!... Ej!...«

»Je to Čelkaš?« začulo se je odzgoraj prijazno mrmljanje.

— »No, spusti lestve!«

»Kalimera, Čelkaš!«

»Spusti lestve, vrag ti prismojeni!« se je zadrł Čelkaš.

»O, danes je prišel jezen... Elou!«

»Popni se Gavril!« okrenil se je Čelkaš k tovarišu.

V trenutku sta bila na palubi, kjer je troje temnih, bradatih postav, živahno pogovarjaje se drug z drugim v čudnem jeziku, zrlo čez ladjin rob v Čelkašev čoln. Četrți, ogrnjen v dolg plašč, je stopil k njemu in mu molče podal roko, in se ozrl potem pazljivo na Gavrila.

»Pripravi do jutra denar!« mu je kratko rekel Čelkaš. »Sedaj pa grem spat. Gavril, pojdiva! Hočeš li jesti?«

»Spal bi...« je odvrnil Gavril, in čez pet minut je že smrčal v blatnem podpalubju barke, a Čelkaš je, sedeč zraven njega, pomerjal si na noge neke čevlje in zamišljeno pljuvajoč na stran, je žvižgal zlobno in turobno skoz zobe. Potem se je vzleknil vstric Gavrila, in sklenivši roke pod glavo, je migajoč z brki zrl pozorno po palubi.

Barka se je zibala tiho na igrajoči vodi, včasih je zaškripal les z žalobnim glasom, dež se je mehko vsipal

na palubo, in valovi so pljuskali ob boke ladje... Vse to je bilo žalostno, in je zvenelo kakor pesem — uspavanka matere, ki nima nobenega upanja v srečo svojega sina...

Čelkaš je pokazavši svoje zobe, dvignil glavo, ozrl se okrog... Zašepe-tal je nekaj in se znova ulegel... Razširivši noge, je bil podoben velikim škarjam.

III.

Vzbudil se je prvi, ozrl se nemirno krog sebe, se takoj spet umiril in pogledal na še spečega Gavрила. Ta je sladko smrčal in se v snu smehljaj nečemu z vsem svojim otročjim, zdravim, zagorelim obrazom. Čelkaš je vzdahnil in zlezal kvišku po ozki vrvasti lestvici. Skozi odprtino ladje je bilo videti svinčen košček neba. Bilo je svetlo, a nekam jesensko dolgočasno in sivo vreme.

Čelkaš se je vrnil čez dve uri. Njegov obraz je bil rdeč, brki lepo kvišku zavihani, in na ustnah mu je sijal dobrodušno-vesel smehljaj.

Na sebi je imel dolge, močne škornje, jopič, kožnate hlače, in je bil podoben lovcu. Vsa njegova obleka je bila ponošena, a bila je še vedno trdna in mu je dobro pristojala, ker je delala njegovo telo širše, skrivala njegovo

suhost, in mu dajala nekako vojaško postavo.

»Ej, teliček, vstani!« sunil je z nogo Gavril.

Ta je skočil na noge, in ne spoznavši ga v svoji zaspanosti, ga je preplašen gledal s svojimi motnimi očmi. Čelkaš se je glasno zasmel.

»Viš ga, kak je!« se je nazadnje široko nasmejal Gavril. »Gospod si postal!«

»Pri nas gre to hitro, No, kako si vendar plašljiv ti! Ej-ej! Kolikokrat si se sinoči pripravljaj na smrt? A? Po-vej no!«

»Da, vidiš, presodi sam, prvič sem bil pri takem opravi! Lahko bi bil izgubil svojo dušo za celo življenje!«

»No, bi šel še enkrat, kaj?«

»Še enkrat?... Veš kaj... to je... ne vem, kako bi ti rekel? Za kako ceno?... To mislim!«

»No, recimo, za dva stotaka?«

»Dvesto rubljev, praviš? To je druga stvar... Zakaj ne?«

»Stoj, a če pogubiš dušo?«

»Da, vidiš... mogoče je tudi ne pogubim!« zasmel se je Gavril.

»Ne pogubim je, a postanem mož, kakor se tiče, za celo življenje.«

Čelkaš se je zadovoljen hohotal. »No, dobro! Dovolj je šale. Na breg pojdeva. Pripravi se!«

»Kaj mi je tega treba? Jaz sem gotov...«

In zopet sta v čolnu. Čelkaš pri krmilu, Gavril pri veslih. Nad njima nebo sivo, enakomerno prepreženo od oblakov, s čolnom pa se igra motnozeleno morje, šumno vzdigavaje ga na svojih še majhnih valovih, brizgajočih veselo ob bok čolna, svetle, slane žarke. Daleč izpred čolnovega kljuna je videti žolti pas peščenega proda, za krmilom pa se prostira v daljavo svobodno igrajoče morje, vse izrito od bežeče jate valov, okrašenih ponekod z bujnimi in belimi franžastimi penami. Tam v daljavi je videti še mnogo ladij, zibajočih se na grudih morja, daleč na levo — cel gozd jamborov in bele grudi mestnih poslopij. Od tam se razlega čez morje zamolkel, grmeč šum, ki se s pljuskom valovja spaja v lepo in mogočno pesem... Nad vsem pa je razgrnjena tanka tanjčica pepelnate megle, oddaljujoče posamezne predmete drug od drugega.

»Ej, do večera bo še pošteno zaplesalo!« pokimal je Čelkaš z glavo proti morju.

»Burja?« je vprašal Gavril, krepko rezajoč z vesli valove. Bil je že ves moker od nog do glave od teh brizgov, ki jih je veter razprševal po morju.

»Ehe!« je potrdil Čelkaš.

Gavril je vprašajoče pogledal nanj.

»No, koliko so ti dali?« je vprašal slednjič, videč, da se Čelkašu ni hotelo pričeti razgovora.

»Evo!« je odvrnil Čelkaš, prožeč Gavrilu nekaj, kar je potegnil iz žepa.

Gavril je zagledal papirje, kakor mavrica pobarvane, in vse je v njegovih očeh dobilo žarke barve mavrice.

»Eh, ti!... Jaz pa sem mislil, da si se mi nalagal!... Koliko pa je to?«

»Petstoštirideset! Imenitno!«

»Imenitno zares!...« je zašepetal Gavril, spremljaje s poželjivimi očmi teh petstoinštirideset, ki so romali spet v žep. »E-eh-na! Če bi ta denar!...« in na tihem je zavzdihnil.

»Skupaj bova popivala, pobič!« je z vzhičenjem zaklical Čelkaš. »Ej, pošteno ga bova pila... Ne bodi v skrbeh, brate, svoj del že dobiš... Štirideset ti jih dam! A? Si zadovoljen? Če hočeš, jih dobiš takoj?

»Če ti ni težko... zakaj ne? Jaz jih sprejemem.«

Gavril je ves trepetal od pričakovanja in še od nečesa ostrega, ki mu je izsesavalo grudi.

»Hahaha! Ah ti, vražja čečica! Sprejemem! Sprejmi brate, prosim te! Lepo te prosim, sprejmi! Ne vem, kam naj spravim ta kup denarja! Reši me ga, sprejmi, na!...«

Čelkaš je pomolil Gavrilu nekoliko rudečih papirjev. Ta jih je vzel s tre-

petajočo roko, vrgel vesla stran in skril papirje nekam pod pazduho, zamižavši poželjivo z očmi in vdihajoč glasno v sebe zrak, kakor bi pil nekaj žgočega. Čelkaš je s porogljivim nasmehom zrl nanj. Gavril pa je že znova prijel za vesla, in veslal je nervozno in nemirno, kakor bi se bal nečesa, in je vprl oči v tla. Njegova pleča in ušesa so vztrepetavala.

»Ali si ti pohlepen!... To ni lepo!... Sicer pa, kaj se hoče?... Kmetavzar...« je zamišljeno izpregovoril Čelkaš.

»Da, kaj se vse z denarjem lahko stori!« je vzkliknil Gavril, naenkrat ves prevzet od strastnega razburjenja. In pretrgano in naglo, kakor bi bežal za svojimi mislimi, in bi beže grabil za besedo, je pričel govoriti o življenju na deželi z denarjem in brez denarja. Čast, zadovoljnost, veselje!...

Čelkaš ga je pozorno poslušal, z resnim obrazom, in zamižal je z očmi, kakor bi nekaj mislil. Včasih se je nasmehljal z zadovoljnim nasmehom.

»Dospeli smo!« je pretrgal slednjič Čelkaš Gavrilovo govorjenje.

Val je prijel čoln in ga spretno nagnal na pesek.

»No, brat, sedaj je konec. Čoln je treba povleči kam dalje, da ga valovi ne odplavijo. Že pridemo ponj. Midva pa — z bogom! Od tu v mesto je osem verst. Ti se pač vrneš spet v mesto? A?«

Čelkašev obraz je ves žarel od dobrodušno lokavega nasmeha, in bil je kakor človek, ki si je izmislil nekaj zelo prijetnega zase in nepričakovanega za Gavrila. Sunil je z roko v žep in mečkal tam papirje.

»Ne... jaz... ne grem... jaz...« Gavril je komaj dihal, kakor da bi ga nekaj davilo. V njem je divjalo celo morje želja, besedij, čuvstev, ki so se vzajemno požirale druga drugo in ga žgale, kakor ogenj.

Čelkaš je zrl ves osupel nanj.

»Kaj te muči?« ga je vprašal.

»To je tako...« Toda Gavrilov obraz je postajal zdaj rudeč, zdaj bled, in motal se je na mestu, kakor da bi se hotel vreči na Čelkaša, ali kakor da ga prevzema druga želja, ki mu je težko izvršiti jo.

Čelkašu je postalo tesno, ko je videl tako razburjenega tega fanta. Čakal je, da se mu ta razburjenost poleže.

Gavril je pričel nekam čudno smejati se, s smehom, ki je bil podoben že stokanju. Glavo je imel povešeno, in Čelkašu ni bilo mogoče videti izraza njegovega obraza; nejasno je bilo videti samo Gavrilova ušesa, ki so zdaj rudečila, zdaj bleдела.

»No, za vraga vendar!« je zamahnil z roko Čelkaš. »Si se mari zaljubil vame, kaj? Cmeri se, kakor kaka deklina!... Ali ti je težko slovo od me-

ne? Ej, sesavče! Povej, kaj ti je? Sicer grem jaz...«

»Odideš?!« je zvonko zakriknil Gavril.

Peščena in pusta obal je vztrepetala od njegovega krika in žolti, od morskih valov naplavljeni holmci peska so se skoro zazibali. Vstrepetal je tudi Čelkaš. In naenkrat se je Gavril pobral s svojega mesta, vrgel se Čelkašu k nogam, objel jih s svojimi rokami in pritegnil jih k sebi. Čelkaš se je opotekel, sedel težko na pesek, in zaškripavši z zobmi zamahnil ostro po zraku s svojo dolgo roko, stisnjeno v pest. A ni mogel udariti, pridržan od sramožljivega in prosečega šepeta Gavrilovega.

»Golobček!... Daj meni... ta denar! Daj ga, za Kriščevo voljo!... Kaj bi ti ž njim?... Glej v eni noči... samo v eni noči... Meni pa je treba cela leta... Daj... molil bom zate! Vekomaj... v treh cerkvah... za rešitev tvoje duše!... Glej, ti ga vržeš v veter... a jaz bi ga položil v zemljo... Ah, daj mi ga! Kaj hočeš ti ž njim?... Ali ti je tako drag? Eno noč... in bogat si! Stori dobro delo! Ti si tako že pogubljen... Ni več rešitve zate... A jaz bi... ah daj mi ga!«

Čelkaš je prestrašen, začuden in zlovoljen sedel nazaj naslonjen na pesku, in opirajoč se na pesek z rokama je molčal in bulil strašno z očmi na fanta, ki je slonel z glavo na njegovih kolenih in

težko sopeč šepetal svojo prošnjo. Navsezadnje ga je pahnil stran, skočil na noge, segnil z roko v žep in vrgel v Gavrilu pisane papirje.

»Na! Žri!...« je kriknil, drhteč od razburjenja, rezkega sočutja in mržnje do tega pohlepnega roba. In ko je vrgel tja denar, se je začutil junaka.

»Jaz sam sem ti hotel več dati. Ganilo me je bilo včeraj... spomnil sem se na domače kraje... In pomislil sem: daj, pomagaj fantu. Čakal sem, kaj ti storiš, ali boš prosil — ali ne. A ti... Eh, lakomnež! Beraška duša!... Ali je vredno zavoljo denarja... toliko kriviti se? Tepec! Pohlepni vragi;... Nič ne gledajo na se... Za petak se prodaste!... A ?...«

»Golobček!... Kristus te zveličaj! Glej, koliko imam sedaj?... Tisoče!... Zdaj sem... bogat!« je cvilil Gavril v oduševljenju, ves trepetajoč in zakrival denar v njedra. »Eh ti, predragi! Vse žive dni te ne pozabim! Nikdar!... Ženi in otrokom ukažem... molite!«

Čelkaš je poslušal njegovo veselo cvilenje, gledal na žareči in od strastne pohlepnosti spačeni obraz, in čutil je, da bi on — tat, postopač, odtrgan od rodne grude — ne mogel nikoli biti tako pohlepen, nizek in brez vsacega ponosa. Nikoli ne bo tak!... In ta misel in ta občutek, napolnjujoča ga s spoznanjem svoje svobode in nadmoči, sta ga za-

državala pri Gavrilu na pustem mor-skem obrežju.

»Osrečil si me!« je kričal Gavril, in prijemši za Čelkaševe roke, jih je pritiskal na svoj obraz.

Čelkaš je molčal in po volčje ka-zal svoje zobe. Gavril pa se je še bolj razvnel:

»Veš, kaj sem mislil? Peljali smo se sem... videl sem... denar... in mislil... lopnem ga... tebe... z veslom... resk!... Denar k sebi, njega pa v morje... tebe torej... a? Kdo ga bo pač pogrešal? In če ga najdejo, ne pojdejo preiskovat — kako in kdo ga je — ubil! On pač ni taka oseba, sem si mislil, da bi se zavoljo njega kaj prahu delalo!... Ne-potreben je on na zemlji! Kdo naj se zavzame zanj?«

»Sem z denarjem!« je zarjovel Čelkaš, prijemši Gavрила za grlo.

Gavril se je iztrgal enkrat, dvakrat... dolga Čelkaševa roka se je ovila kakor kača okoli njega... resk, in srajca je šla na kose — Gavril je ležal na pesku in gledal kakor brezumen s široko raz-prtimi očmi, krilil s prsti svojih rok po zraku in udarjal z nogami. Čelkaš, izravnan, suh, lopovski, zlobno kresajoč zobe, se je smehljal z drobnim in za-jedljivim nasmehom, in njegovi brki so nervozno podrhtavali na oglatem in ostrem obrazu. Nikoli v vsem življenju

ni bil še tako hudo zadet, in nikoli ni še bil tako ogorčen.

»Ali si srečen, kaj?« je vprašal smeje Gavrila, in obrnivši mu hrbet je odšel in se odpravil proti mestu. Komaj pa je napravil dva koraka, je Gavril, prihuljen kakor mačka dvignil se na eno koleno, in široko zamahnivši po zraku je zagnal za njim okrogel kamen in zlobno zaklical:

»Pimfl!«

Čelkaš je zastokal, prijel se z rokami za tilnik, zazibal se naprej, obrnil se h Gavrilu, in padel z obrazom na pesek. Gavril je zroč na njega obstal, kakor mrtev. Tu je oni premaknil nogo, skušal dvigniti glavo in se stegnil, vstrepetavši kakor struna. Tedaj se je Gavril spustil v beg tja v daljavo, kjer je nad megleno stepo visel kuštrav, črn oblak in je vladala tema. Valovi so žuboreli, priskakovali na pesek, zlivali se ž njim in spet odbežali. Pene so sikale, in vodeni brizgi so pršali po zraku.

Pričelo je rosi. Spočetka redek dež, je postal kmalu gost in močan, lijoč z neba v tankih strujah, ki so spletle cele mreže iz vodenih nitk — mrežo, hkratu zakrivajočo daljavo stepe in daljavo morja... Gavril je izginil v nji. Dolgo ni bilo ničesar videti razun dežja in dolgega človeka, ležečega v pesku ob morju. A glej, iz peska se je znova pojavil bežeči Gavril; letel je kakor

ptič, in pribežavši do Čelkaša, je padel predenj in ga pričel obračati na zemlji. Njegova roka se je pomočila v toplo, rudečo sluz... Vstrepetal je in odstopil z brezumnim, bledim obrazom.

»Brat, vstani malo!« šepetal je med šumom dežja Čelkašu v uho.

Čelkaš se je osvestil, sunil Gavrilu od sebe, in rekel hripajoč:

»Pojdi... stran!«

»Brat! Odpusti! Sam vrag me je...« je drgetaje šepetal Gavril, poljubljač Čelkaševo roko.

»Idi... spravi se...« je hropel oni.

»Vzami greh z moje duše! Dragi moj! Odpusti!«

»Po... poberi se! Poberi se k vragu!« je naenkrat zaklical Čelkaš in sedel na pesek. Njegov obraz je bil bled, srdit, oči motne, in zapirale so se mu, kakor da bi hotel spati.

»Kaj bi rad še? Storil si... svoje delo... zdaj pojdi! Spravi se!« In hotel je suniti z nogo od gorja vsega portrega Gavrilu, a ni mogel, in znova bi se bil zvrnil, da ga ni zadržal Gavril, prijemši ga za ramena. Čelkašev obraz je bil zdaj v isti višini z obrazom Gavrilovim, oba sta bila bleda in strašna.

»Pfuj;« je pljunil Čelkaš v široko odkrite oči svojega delavca.

Ta se je mirno obrisal z rokavom in zašepetal:

»Kar hočeš, stori... Ne zinem besede. Odpusti mi, za Kriščeve rane!«

»Gnusoba!... Niti grešiti ne znaš!« je zaničljivo zaklical Čelkaš, strgal srajco izpod svojega jopiča, in molče, škripaje zdaj pa zdaj z zobmi, je pričel obvezovati si glavo. »Si vzel denar?« je sunil skoz zobe.

»Nisem ga vzel, brat! Ni mi ga treba!... Samo nesreča je ž njim!«

Čelkaš je sunil z roko v žep svojega jopiča, privlekel ven ovitek papirjev, vtaknil en papir spet v jopič, a vse ostalo je vrgel Gavrilu.

»Vzemi in idi!«

»Ne vzamem, brat!... Ne morem! Odpusti!«

»Vzemi, ti pravim!« Zarjovel je Čelkaš strašno, preobračajoč svoje oči.

»Odpusti!... Potem vzamem...« je plaho rekel Gavril in padel Čelkašu pred noge na vlažni pesek, obilno napojen od dežja.

»Lažeš, vzameš, gnusoba!« je uverjen rekel Čelkaš, in prijemši ga s silo za lase, mu je vzravnal glavo po konci in mu zabrusil denar v obraz.

»Vzemi! vzemi! Pač nisi delal za stonj. Vzemi, ne boj se! Ne sramuj se, da si malone ubil človeka! Za takimi ljudmi, kakor sem jaz, ne bo nihče ničesar preiskoval. Še hvaležni ti bojo, ko to zvejo. Na, vzemi! Nihče ne ve

za to, kar si storil, a nagrade je vse-eno vredno. No, evo!»

Gavril je videl, da se Čelkaš smeje, in postalo mu je lažje. Krepko je stisnil denar v pest.

»Brat, ti mi odpuščaš? Ti nočeš? A?» ga je vprašal jokaje.

»Dragi!» mu je v istem glasu odvrnil Čelkaš, dvigajoč se na noge in kolebajoč se. »Čemu? Ne izplača se! Danes ti meni, jutri jaz tebi...«

»Eh, brat, brat...« je zibajoč z glavo vzdahnil žalostno Gavril.

Čelkaš je stal pred njim in se čudno smehljaj, a cunjia na njegovi glavi, že nekoliko rudeča, je bila podobna turškemu fesu.

Dež je lil kakor iz škafa. Morje je zdaj zamolklo bučalo, in valovi so bili zdaj že besno in srdito ob breg.

Umolknila sta oba.

»No, zbogom!» je zaničljivo in hladno izpregovoril Čelkaš, in se odpravil na pot.

Kolebal je, noge so se mu šibile in tako čudno se je držal za glavo, kakor da bi se bal, da jo izgubi.

»Odpusti, brat!» je še enkrat zaprosil Gavril.

»No dobro!» je hladno odvrnil Čelkaš in odšel.

Šel je, kolebajoč in držeč glavo neprestano uprto ob dlan leve roke,

medtem ko je z desnico tiho vihal svoje rjave brke.

Gavril je zrl dolgo za njim, dokler ni izginil v dežju, ki je vedno gosteje lil iz oblakov v tenkih, brezkončnih strujah in zakrival stepo v neprodarno, jeklenobarvno meglo.

Potem je Gavril snel z glave svojo mokro čepico, prekrižal se, pregledal denar, ki ga je imel stisnjen v pesti, vzdihnil svobodno in globoko, spravil denar v nedrje, in s širokimi trdimi koraki se je odpravil ob bregu v nasprotni smeri, koder je bil izginil Čelkaš.

Morje je šumelo, metalo na obrežje pesek, velike in težke valove, razbijajoč jih v prah in pene. Dež je brez prestanka padal na vodo in zemljo... veter je tulil... Vse okoli je šumelo, rjavelo in gučalo... zavoljo dežja ni bilo videti ne morja ne neba.

Kmalu so dež in brizgi valov izmili rudečo pego na mestu, kjer je ležal Čelkaš, izmili Čelkaševo sled, in sled mladega fanta na obrežnem pesku...

In nič ni ostalo na pusti morski obali v spomin na majhno dramo, ki se je odigrala med dvema človekoma.

Moj sopotnik.

I.

Srečal sem se ž njim v odeski luki. Tri dni zaporedoma je vstavljala na njem moje zanimanje njegova korenasta čvrsta postava z obrazom iztočnega tipa, obraslim z lepo bradico. Neprestano je švigal pred mano: videl sem ga, kako je po cele ure stal na granitnem molu, z držajem palice v ustih in otožno razgledoval motno vodo pristana s svojimi črnimi, mandelnastimi očmi; po desetkrat na dan je šel mimo mene s korakom brezskrbnega postopača. Kdo je on?...

Pričel sem ga zasledovati.

On pa, kakor bi me nalašč hotel dražiti, je vse češče in češče pojavljal se pred mojimi očmi, in končno sem se privadil razločevati iz daljave njegovo modno, karirano, svetlo obleko in črni klobuk, njegovo leno hojo in topi, dolgočasni pogled. Bila je povsem nerazumljiva njegova prisotnost tu v luki sredi žvižga parobrodov in lokomotiv, žvenketa verig, krika delavcev, v tem

besnonervoznem vrvenju pristana, obkrožujočem človeka od vseh strani. Vse je bilo zaposleno, izmučeno, vse se je pehalo, kričalo, psovalo se v prahu, potu... Sredi naporenega meteža pa se je počasi sprehajala ta čudna postava z mrtvaško dolgočasnim obrazom, ravnodušna napram vsemu.

Konečno, že četrty dan, okolu obeda, nameril sem se nanj in sklenil, naj bo kar hoče, da se spoznam ž njim. Postavil sem se nedaleč od njega z arbuzom in kruhom in pričel jesti in opozovati ga, premišljujoč, kako bi se najprimernejše spustil ž njim v razgovor.

Stal je prislonjen h kupu čajskih sodčkov, in brezciljno ozirajoč se okoli sebe, je potrkaval s prsti po palici kakor po flavtu.

Meni, oblečenemu po bosjaško, z vrvjo težaka na plečih in zamazanemu od ogljenega prahu je bilo težko izzvati njega, škrica, na razgovor. No, v svoje začudenje sem opazil, da ne odvrne od mene svojih očí, žarečih z nekakšnim neprijetnim, poželjivim, živalskim ognjem. Zaključil sem, da je predmet mojega opazovanja lačen, in naglo ozrši se okrog, sem ga vprašal na tihem :

»Hočete jesti ?«

Strepetal je, pohlepno pokazal mladane stotino močnih, zdravih zob in se istotako oprezno ogledal.

Nikdo naju ni opazoval. Tedaj sem sunil prednj pol arbuza in kos pšeničnega kruha. Pograbil je vse to in izginil, sedši za gručo tovorov. Od časa do časa se je prikazala njegova glava s klobukom, potisnjenim na zatilnik in odkrivajočim rujavo, potno čelo. Njegov obraz se je bliščal od širokega nasmeha, in ne vem, zakaj mi je neprestano namigaval, ne da bi niti za trenotek prenehal žvečiti. Dal sem mu znamenje, naj me počaka, šel sem kupit mesa, kupil, prinesel, in mu ga dal, in se postavil poleg tovorov tako, da sem popolnoma zagradil svojega bednega škrica pred tujimi pogledi. Do tedaj je on jedel in se venomer poželjivo ogledoval, kakor bi se bal, da mu kdo ugrabi zalogo; zdaj pa je jedel bolj mirno, no vendar tako naglo in požrešno, da mi je bilo hudo gledati tega izstradanega človeka, in obrnil sem mu hrbet.

»Bog ti povrni! Bog ti povrni!« me je potresel za ramena, potem me je prijel za roko, stisnil jo, in jo istotako krepko stresal.

Čez pet minut mi je že pripovedoval, kdo da je.

Gruzin, knez Šakro Ptadze, edini sin očeta, bogatega, kitajskega vlastelina, služil je kot knjigovodja na eni izmed postaj zakavkaške železnice, in živel skupno z družino tovariša. Ta

tovariš je nenadoma izginil, odnesel s sabo denar in dragocenosti kneza Šakro, in zdaj se je odpravil za njim, da ga izsledi. Slučajno je bil izvedel, da je tovariš vzel listek do Batuma. Toda v Batumu se je pokazalo, da je tovariš odšel v Odeso. Tedaj je vzel knez Šakro od nekega Vane Ivanidze, vlasuljarja — ki je bil tudi njegov tovariš in enake starosti, a mu ni bil podoben — potni list, in se dvignil v Odeso. Tu je prijavil policiji tatvino, objavili so mu, da najdejo tatu, a čakal je dva tedna, porabil ves svoj denar, in zdaj že drugi dan ni zavžil niti mrvice.

Poslušal sem njegovo pripoved, pomešano s psovkami, zrl nanj, veroval mu in smilil se mi je mladenič. Bil je še deček — štel je dvaindvajset let, a po naivnosti bi mu jih dal lahko še manj. Često in z globoko nevoljo je omenjal tesno prijateljstvo, ki ga je vezalo s tovarišem tatom, ki mu je ukradel take stvari, za katere surovi oče Šakro brezdvomno »zakolje« sina s »kinžalom«, ako jih sin ne najde. Preudaril sem, da če ne pomorem temu fantiču, ga požrešno mesto gotovo pogoltne. Vedel sem, kako mnogokrat neznatne okoliščine popolnijo vrste bosjakov; in tu so za kneza Šakro bili dani vsi pogoji, da pače v ta sicer pošteni, a ne spoštovani stan. Zahotelo se mi je, da mu pomorem. Sveto-

val sem Šakru, naj gre k policijskemu poglavarju, in si izprosi vozni listek, toda on je vzrožil in mi izjavil, da ne gre. Čemu? Pokazalo se je, da ni plačal gospodarju, kjer je stanoval, sobe, a ko so zahtevali od njega plačila, je nekoga udaril; potem se je skrnil, in zdaj je povsem opravičeno mislil, da se mu policija ne izkaže hvaležno za neplačano najemnino in za udarec; da, pravzaprav se niti ne spominja — ali so bili jeden, dva, trije ali štiri udarci.

Položaj je postal zamotan. Sklenil sem, da bom delal, dokler ne pridelam zadostno denarja za njegovo pot do Batuma, toda oh! pokazalo se je, da bi se to ne zgodilo tako kmalu, zares ne tako kmalu, kajti izstradani Šakro je jedel za tri in še več.

V tistem času je bila vsled navala gladovalcev dnina v luki nizka, in od osemdeset kopejk zaslužka, sva jih pojedla v dveh šestdeset. Razentega sem še pred srečanjem s knezom odločil se, da pojdem v Krim, in ni se mi hotelo zato ostati za dolgo v Odesi. Predložil sem tedaj knezu Šakro, da pojde z mano peš pod temi pogoji: če mu ne najdem sopotnika do Tiflisa, ga povedem sam do tja, če pa mu ga najdem, se razideva.

Knez je pogledal na svoje škuricaste čevlje, na klobuk, na hlače, po-

gladil si jopič, pomislil, vzdahnil nekatерikrat in konečno privolil. In tako sva se odpravila peš iz Odese v Tiflis.

II.

Ko sva dospela v Herzon, sem spoznal v svojem sopotniku naivno divjega mladeniča, skrajno neizkušnega, veselega — ko je bil sit, potrtega — ko je bil lačen: kakor močna in dobrodušna zver.

Med potjo mi je pravil o Kavkazu, o življenju gurzinskih vlastelinov, njih zabavah in odnošajih nasproti seljakom. Njegova pripovedovanja so bila zanimiva, na svoj način lepa, a niso kazala pred mano govornika v baš laskavi luči. Pravil mi je na primer sledeči slučaj:

»K nekemu bogatemu knezu so prišli sosedje v goste; pili so vino, jedli čurjok,*) pečenega koštruna, kolač in pilav,**) a potem je peljal knez goste v konjušnico. Osedlali so konje. Knez si je vzel najboljšega in ga pognal po polju. Ognjevit konj je bil to! Gostje so hvalili njegovo rast in hitrost, knez je večkrat zdirjal ž njim, a nenadoma pridrvi seljak na belem konju in pre-

*) kruh brez kvasa.

**) vrsta riža.

teče kneževega konja — preteče ga in se ponosno zasmije. Sram je bilo kneza pred gosti... Namršil je surovo obrvi, pozval s kretnjo seljaka k sebi, in ko je ta prijezdil k njemu, mu je z udarcem meča odrobil glavo in s strelom iz revolverja v uho ubil konja; potem pa je naznanil svoj prestop ek oblasti. In obsodili so ga v suženjstvo.«

Šakro mi je pripovedoval to v tonu, kakor da se mu smili knez. Trudil sem se dokazati mu, da ni tu povoda za pomilovanje, toda on mi je podučljivo odgovoril:

»Knezov je malo, seljakov mnogo. Za enega seljaka se ne sme še soditi kneza. Kaj pa je en seljak? Glej« — in Šakro je pokazal na kepo zemlje. — »A knez — to je kakor zvezda!«

Prepirala sva se, in v njem se je kuhalo od jeze. Ko se je jezil, je kakazal zobe kakor volk, a obraz njegov je dobival oster izraz.

»Molči, Maksim! Ti ne poznaš kavkaškega življenja« kričal mi je.

Moji dokazi so bili brezmočni pred njegovo avtoriteto, in to, kar je bilo zame jasno, je bilo njemu — smešno. Kadar sem ga pognal v rog z dokazi o veljavnosti svojih nazorov, se ni zamišljal, ampak dejal mi je:

»Pojdi na Kavkaz, živi tam. Spoznal boš, da govorim resnico. Vsi delajo tako, znamenje — da je tako prav.

Čemu bi tebi veroval, če samo ti edini praviš — ni tako, a tisoč jih pravi — da je tako?»

Tedaj sem umolknil, vedoč, da je treba prepričevati ne z besedami, ampak z dejanji, njega, verujočega v to, da je življenje kakor je, docela zakonito in pravično. Molčal sem, on pa je z vzhičenjem, cmokaje z usti, govoril o kavkaškem življenju, polnem divje lepote, polnem ognja in originalnosti. Te povesti, če tudi so me zanimale in vzbujale mojo pozornost, so me obenem razjarjale s svojo okrutnostjo, oboževanjem bogastva in surove sile. Vprašal sem ga, ali pozna Kristusov nauk?

»Seveda!« mi je odgovoril skomizgnivši z rameni.

Ko sem ga pa pričel izpraševati, se je dokazalo, da ve samo toliko: bil je Kristus, ki je vstal proti judovskim postavam, in judje so ga razpeli zato na križ. On pa je bil Bog in zato ni umrl na križu, ampak je šel v nebo, in tedaj je dal ljudem novi zakon življenja....

»Kakov zakon?« sem ga vprašal. Pogledal me je s porogljivim nerazumevanjem in vprašal:

»Si ti kristjan? No! Tudi jaz sem kristjan. Na svetu so skoro vsi kristjani. No, čemu vse to izprašuješ? Vidiš, kako vsi živijo.... To je tudi zakon Kristusov.«

Nato sem pričel pripovedovati mu o Kristusovem življenju. Poslušal me je od kraja z zanimanjem, potem pa je to polagoma ponehavalo, in h koncu je končalo z zevanjem.

Videč, da me ne posluša njegovo srce, obrnil sem se znova k njegovemu razumu in govoril ž njim o ugodnostih vzajemne pomoči, o koristih znanja, o koristih zakonitosti, o koristih, samo o koristih.... No, moji razlogi so se razbivali v prah ob kameniti steni njegovega svetovnega naziranja.

»Kdor je močan, je sam sebi zakon! Njemu ni treba poduka, če je tudi slep, si sam najde svojo pot« — je ravnodušno odvrnil Šakro.

Umel je biti dosleden samemu sebi. To je vzbujalo v meni zanimanje do njega; a on je bil divji, okruten in čutil sem, kako je nekaterikrat v meni vsplamtela zavist nasproti Šakru.

No vseeno nisem izgubil upanja, da se najde med nama dotirna točka in podlaga, na kateri bi se oba mogla sniti in razumeti drug drugega.

Imelo sva Perekop za sabo in približevala sva se Jajli. Sanjal sem o južnem bregu Krima, knez pa, pevajoč skozi zobe svoje gruzinske pesmi, je bil čemerren. Pošel je nama že ves denar, prislužiti ni bilo nikjer ničesar. Krenila sva v Feodozijo, kjer

so v tistem času začenjala dela gradnje luke.

Knez mi je govoril, da bo tudi on delal, in da pojdeva, kadar si prisluživa kaj denarja, po morju do Batuma! V Batumu ima on mnogo znancev, in mi najde takoj mesto dvornika ali straže. Potepljal me je po plečih in govoril po pokroviteljsko, sladko mlaskajoč z jezikom :

»Napravim ti tako življenje! cce, cce! Pivo boš pil — kolikor ga boš hotel, kozličev — kolikor te bo volja! Oženiš se z Gruzinko, z debelo Gruzinko, cce, cce, cce!.... Pekla ti bo lavaš*) in rodila otroke, mnogo otrok, cce, cce!«

To »cce cce, me je skonca udivljalo, potem pa me je razdražalo in nazadnje že bolno razjarjalo. V Rusiji s takim glasom vabijo praseta, v Kavkazu pa izražajo ž njim vzhičenje, pomilovanje, zadovoljstvo, gorjé.

Šakro je že silno obrabil svojo modro obleko, in njegovi čevlji so zijali že na nekaterih mestih. Palico in klobuk sva bila prodala že v Herzonu. Mesto klobuka si je kupil on staro kapo železničnega uradnika.

Ko pa jo je djal vprvo na glavo — djal jo je zelo postrani — me je vprašal :

«Mi stoji dobro? Lepó?»

*) kolač.

III.

Prišla sva v Krim. Za sabo Simferopol, sva krenila proti Jalti.

Hodil sem v nemem oduševljenju nad krasoto prirode tega divnega kosa zemlje, povsodi oplakanega od morja. Knez je vzdihal čemerem, in ogledovaje se okolu z žalostnimi pogledi, je iskal, da bi nabasal svoj prazni želodec z nekakšnimi čudnimi jagodami. Poznavanje njih hranilnih svojstev mu ni šlo vedno uspešno na roko, in često je z jedkim humorjem dejal :

»Če se mi preobrne želodec, kako pojdem dalje ? A ? Povej, kako ?«

Možnost, da bi si kaj prislužila, se nama ni hotela pokazati, in ker nisva imela niti groša za kruh, sva se pitala z ovočjem in nadami za bodočnost. A knez Šakro mi je pričel že predbacivati lenobo in očitati, da »prodajam zijala«, kakor se je on izražal. V obče mi je postajal že neznosen, a bolj nego z vsem drugim, me je mučil s povestmi o svojem bajnoslovnem apetitu. Pokazalo se je, da je pozajutrkoval v dvajnajstih urah »malega kozliča« s tremi butilkami vina, v dveh urah pa je mogel brez posebnega napora povžiti po obedu tri krožnike nekakšne »čahahbili« ali »čihirtmi«, polno skledo pilava, cel

raženj kozličevine, »kolačev kolikor hočeš«, in še mnogo različnih kavkaških jedi, pri tem pa je pil vina — »kolikor ga je hotel«.

Po cele dneve mi je govoril o svojih gastronomičnih nagnjenjih in znanostih — govoril mi je cmokajoč, z žarečimi očmi, kažoč zobe, in škripajoč ž njimi, in je glasno vlačil vase in požiral od gladú nastajajoče sline, ki so v izobilju brizgale iz njegovih lepo-besednih ust.

Nekoč, blizu Jalte, sem se udi-njal, da izčistim sadni vrt od obrezanih stebel, vzel sem si plačo že zanaprej in za celo polovico sem kupil kruha in mesa. Ko sem prinesel kupljeno, me je poklical vrtnar, in sledil sem njegovemu pozivu, oddavši vse, kar sem nakupil Šakru, ki se je odtegnil delu pod pre-tvezo glavobola. Vrnivši se čez eno uro, sem se prepričal, da Šakro, govo-reč o svojem apetitu, ni prestopil meje resnice; od kupljenega ni ostala zame niti mrvica.

Ni bilo to postopanje kolegijalno, no molčal sem vseeno — na svojo ne-srečo, kakor se je pozneje izkazalo.

Šakro je prezrl moje molčanje in se okoristil ž njim po svoje. Od tistega časa se je pričelo nekaj povsem grdega. Jaz sem delal, on je pod raznimi pre-tvezami odtegujoč se delu jedel, spal in me gonil na delo. Bilo mi je smešno

in zelo hudo zreti nanj, zdravega fanta, kako pohlepno je gledal name, ko sem se truden po končanem delu vračal k njemu, in me je pričakoval kje v kakem senčnatem kotu; a še žalostnejše in nesramnejše je bilo videti, da me zasmehuje za to, ker delam. Smejal se je za to, ker se je bil navadil prosjačiti, in ker sem bil jaz v njegovih očeh nekakšno brezmočno strašilo. Ko je pričel nabirati miloščino, se me je spčetka sramoval, pozneje pa, ko se je bližal tatarskemu selu, se je kar pred mojimi očmi pripravljaj na beračenje. Zato se je oprl ob palico in vlačil nogo po zemlji, kakor bi ga bolela, vedoč, da skopi Tataři ne dajo ničesar zdravemu mladeniču. Skregal sem se ž njim, dokazovaje mu nevarnost takega početja... On se je smejal.

»Jaz ne znam delati«, mi je odvrnil na kratko.

Dajali so mu le malo. Tisti čas sem pričel jaz že prihranjevati. Pot je postajal od dne do dne vedno bolj težaven in moje razmerje do Šakra vedno neznosnejše. Zdaj je že nujno zahteval, da ga jaz redim.

»Ti mene vodiš? Vodi! Misliš mar, da morem jaz tako daleč iti? A? Nisem vaju tega. Še umrl bi lahko! Zakaj me ti mučiš, ubijaš? Ako umrem, kaj se zgodi vse! Mati bo jokala, oče

bo jokal, tovariši bodo jokali! Koliko solza bo to?»

Poslušal sem take reči, a se nisem jezil radi njih. Pričela se me je polasčati tedaj čudna misel, naganjajoča me, da prenesem vse to. Zgodilo se je, da je on spal, jaz pa sem sedel zraven njega in opazovaje njegov pokojni, nepremični obraz, ponavljal sem samemu sebi, kakor bi se nečesa domišljjal:

»Moj sopotnik... sopotnik moj... In v mojem spoznanju je sčasom nejasno vznikala misel, da se Šakro samo poslužuje svoje pravice, kadar tako samozavestno in smelo zahteva od mene, da mu pomagam in skrbim zanj. V tej zahtevi je bil značaj, je bila moč. On me je zaslužnjak, jaz pa sem se mu podvračal in proučeval ga, sledil vsakemu trepetu njegove fizionomije, trudeč se dognati, kje in kako se ustavi v tem procesu prisvajanja tuje osebnosti. Počutil se je izvrstno, pel je, spal in bril norce z mano, kadar se mu je zahotelo. Včasih sva se razšla za dva, tri dni na razne strani; preskrbel sem ga s kruhom in denarjem, ako sem ga imel, in mu naročil, kje naj me počaka. Kadar sva se sestala znova, je on, ki me je spremljal sicer z nezaupnostjo in s trpko zlobo, pozdravil tako veselo in svečano, in neprenehoma se smehljaje je dejal:

»Mislil sem, da si sam pobegnil in me zapustil. Ha, ha, ha!«

Dal sem mu jesti, pripovedoval mu o krasnih krajih, ki sem jih videl, in nekoč, govoreč o Bahčisaraju, sem mu hkratu govoril o Puškinu in citiral njegove stihe. Toda nanj ni napravilo to nikakega vtisa.

»E, stih! To so pesni, ne stih! Jaz sem poznal človeka, Gruzince, Mato Ležava, ta ti je pel pesni! To so bile pesni!... Ko je zapel — aj, aj, aj!... Glasno... zelo glasno je pel! Kakor da bi se mu obračali v grlu kinžali!... Zaklal je nekega krčmarja in zdaj je šel v Sibirijo!...«

Po vsakem povratku k njemu, sem vedno nižje padal v njegovem mnenju, in on ni umel skrivati tega pred mano.

Naša opravila niti oddaleč niso šla dobro. Komaj da mi je bilo mogoče zaslužiti si en ali poldrugi rubelj na teden, in samoobsebi se razume, je bilo to premalo za dva. S Šakrovim prosjačenjem nismo uštedili na hrani ničesar. Njegov želodec je bil majhno brezno, ki je pogoltavalo vse brez izbire — grozdje, melone, slanike, kruh, posušeno ovojje — in od časa do časa je bilo, kakor da se je vedno bolj povečal in zahteval vedno več žrtev.

Šakro me je začel priganjati, da bi zapustila Krim, razborito mi predočevaje, da je že jesen in pot še dolga.

Soglašal sem ž njim. Razen tega sem si že dovolj ogledal ta del Krima, in šla sva v Feodozijo v pričakovanju, da zasluživa tam kaj denarja, ki ga nisva imela nič več. Znova je trebalo hraniti se z ovočjem in nadami na bodočnost...

Bedna bodočnost! Od nebroj nad, ki jih ljudje polagajo vanjo, izgubi ona vso svojo prelest, čim postane sedanjost.

Oddaljena dvajset verst od Alušte, sva se ustavila, da prenočiva. Pregaril sem Šakra, da sva šla ob bregu, četudi je bil to daljši pot, ali meni se je hotelo nadihati se morja. Napravila sva si ogenj in legla okolu njega. Večer je bil diven. Temno zeleno morje je bilo ob skale spodaj pod nama; modro nebo je svečano molčalo nad nama, a okoli naju je že tiho šumelo aromatično grmičevje in drevje. Mesec je izšel. Od pisanih, zelenih platan so padale sence in polzele po kamenju. Nekje je pela ptica, pela je vabljivo in zvonko. Njeni srebrni tresljaji so se tajali v zraku, polnem tihega in sladkega šuma valov, in ko so se izgubili, se je slišalo nervozno cvrčanje kukca. Ogenj je gorel veselo, in njegovi plameni so bili kakor velik, plapolajoč šopek rudečih in rumenih rož. Tudi on je rodil sence in te sence so veselo skakale okoli naju kakor bi se odliko-

vale s svojo živahnostjo pred lenimi sencami meseca.

Široko obzorje morja je bilo pustó, nebo nad njim brezoblačno, in zdelo se mi je, da sem na kraju zemlje in opazujem prostranstvo — to dušo očarujočo zagonetko... Opojen od svečane lepote noči, kakor da sem se tajal v divni harmoniji barv, zvokov in dihov, plaho čuvstvo bližine nečesa velikega je napolnjevalo mojo dušo in srce je drhteče zamiralo od slasti življenja...

Naenkrat se je Šakro gromko razhohotal :

»Ha, ha, ha!... Kako glup obraz imaš! Prav kakor oven! A ha ha ha!...«

Preplašil sem se, kakor bi nena doma nad mamó zagrmel grom. A to je bilo še hujše. To je bilo smešno in bilo je tudi razžaljivo!... On, Šakro, je plakal od smeha, jaz pa sem čutil, da se moram razjokati iz drugega vzroka.

V grlu mi je tičal kamen, nisem mogel govoriti in gledal sem nanj z divjimi očmi, s čimer sem še bolj povečal njegov smeh. Valil se je po zemlji, držeč se za trebuh; jaz pa kar nisem mogel priti k sebi, tako zelo sem bil razžaljen; in oni nemnogi, kateri, na-dejam se, pojmió tako žalitev, ker so mogoče sami poskusili kaj podobnega — oni bodo znova ocenili v svoji duši njeno težino.

»Nehaj!« sem besno zakričal nanj. Preplašil se je, stresel se, a vseeno se ni mogel zdržati, navali smeha so se ga še vedno lotevali, napihaval je lica, bulil oči in naenkrat je znova prasn timer smeh. Tedaj sem vstal in šel proč od njega. Šel sem dolgo, brez misli, skoro brez zavesti, poln pekočega jada, osamljenja in razžaljenja. Objel sem celo prirodo, in molče, z vso dušo odkril se ji v ljubezni, v goreči ljubezni človeka, ki je nekoliko pesnik.... A ona se je v Šakrovem obrazu razhohotala nad mamom za moj zanos! Daleč bi zašel v sestavljanju obtožbe proti prirodi, Šakru in vseh uredbam življenja, toda za mano so se začuli nagli koraki:

»Ne jezi se!« je zmeden izpregovoril Šakro, nalahko dotaknivši se mojih pleč. — Ali si molil? Nisem vedel tega. Jaz sam ne molim...

Govoril je s plahim glasom deteta, ki je v objestnosti kaj zakrivilo, in pri vsi svoji vznrujenosti, si nisem mogel česa, da nisem gledal njegove klavrne fizionomije, smešno izpačene od nemira in straha.

»Ne bom te dražil več. Zares! Nikdar!«

In zanikaje je stresal z glavo.

»Vidim, da si miren. Delaš. Mene pa ne siliš. Mislim si — zakaj? Zato — ker je gluh, kakor oven....«

Tako me je tolažil! Tako se je opravičeval pred mano! Navsezadnje, po takih tolažbah in opravičbah mi ni ostalo družega, nego, da sem mu odpustil ne samo preteklo, ampak tudi vse prihodnje....

Čez pol ure je on krepko spal, jaz pa sem sedel zraven njega in zrl nanj. V spanju je tudi silni človek brezzaščiten in brezmočen, a Šakro je bil pomilovanja vreden. Njegove debele ustne so bile napol odprte in zajedno s privzdignjenimi obrvmi so dajale njegove mu obrazu čisto detinski izraz plahega zadivljenja. Dihal je pravilno, pokojno, a včasih se je razburjal in bleдел, govoreč s prosečim glasom in naglo cele stavke po gruzinski. Okrog naju je kraljevala ona napeta tišina, ki vedno nečesa pričakuješ od nje, in ki, če bi mogla trajati dolgo, bi spravila človeka iz uma s svojim popolnim pokojem in pomanjkanjem vsakega glasu, te žarke sence kretanja. Tihi šepet valov ni prihajal do naju — nahajala sva se v nekakšni jami, porasli z bodičevjem in podobni mahovitemu žrelu okamenele zveri. Gledal sem na Šakra in si mislil: »To je moj sopotnik.... Lahko ga ostavim tu, a ne morem mu uteči, ker njegovo ime je — legijon... To je sopotnik celega mojega življenja... on me bo spremljal do groba.

IV.

Feodozija je prevarila naša pričakovanja. Ko sva dospela tja, je bilo tam okoli štiristo ljudi, ki so kakor mi čakali na delo, in so bili ravno tako primorani zadovoljiti se z ulogo ogledovalcev zgradbe mola. Delali so Turki, Grki, Gruzinci, Smolenci, Poltavci. Pevsod — v mestu in njegovi okolici — so se potepale v gručah sive, stisnjene postave »stradajočih«, ki so jih obletavali kakor volkovi azovski in tavrijski bosjaki.

Videč, da nimava tu kaj delati, in da hočejo graditi mol brez naju, napotila sva se v Kerč.

Moj sopotnik je držal dano besedo in me ni več dražil; toda stradal je zeló; uprav po volčje je brusil zobé, ko je videl koga jesti, in z grozo me je navdajal z opisovanjem količine raznih jedi, ki bi jih mogel on požreti. Nekaj časa sem je začel govoriti tudi o ženskah. Sprva le mimogredé, z vzdihi pomilovanja, potem vedno bolj pogostoma, s poželjivimi nasmehi »iztočnjaka«; nazadnje je prišel do tega, da ni mogel pustiti mimo ni ene osebe ženskega spola, kolikor let naj je tudi imela in katere zunanosti je tudi bila, ne da bi napravil kake praktično-filozofske debele opazke radi tega ali onega njenega svojstva.

Razpravljal je o ženskah tako svobodno, s takim poznavanjem, in promatral jih je s tako čudovito pravega stališča, da sem moral venomer izpljuvati... Nekoč sem se trudil dokazati mu, da ženska — ni nič slabše bitje od njega; no, videč da se ne čuti samo užaljenega zavoljo mojih nazorov, ampak da se nemara celo razsrdi za ponižanje, ki ga je zavoljo mene moral prenašati — opustil sem svoj poskus do tega časa, ko bode on sit.

V Kerč nisva šla ob obrežju, ampak po stezi, da si na ta način prikrajšava pot; v brašnu sva imela samo še en ječmenov hlebček od treh funtov, kupljen od Tatara za poslednjo petico. Šakrovi poskusi, prositi kruha po vaseh, niso dovedli do ničesar; povsod so na kratko odvrčali: »mnogo vas je!« To je bila velika resnica; zares, strašno mnogo je bilo ljudi, iščočih koščka kruha v tem hudem letu.

Moj sopotnik ni mogel trpeti »gladovalcev« — konkurentov v nabiranju miloščine. Zaloga njegovih telesnih sil mu ne glede na težavnost pota in slabo hrano ni dovoljevala pridobiti si takega izpitega in žalostnega izgleda, ki so se ž njim mogli ponašati oni, kot z nekako dovršenostjo; če jih je le izdaleč opazil, je menil:

»Spet gredó! Ju, ju ju! Čemu potujejo? Čemu hodijo okoli? Mar je Rusija tako tesna? Ne razumem! Zares so tepci ti Rusi!«

In ko sem mu pojasnil vzroke, ki so prisilili ruski narod, da ide v Krim, in si poišče kruha, je neverjetno otrsajoč z glavo dejal:

»Ne razumem! Kako je mogoče!.. V nas v Gruziji se ne dogajajo take gluposti!«

Prišla sva v Kerč pozno zvečer in sva bila primorana prenočiti pod mostovi, vodečimi od pristana parobrodov do brega. Ni motilo naju, da se skrivava: vedela sva, da je iz Kerča, nedolgo pred najinim prihodom, bil iztiran ves nepotrební rod — bosjaški, in bala sva se, da padeva v roke policiji; ker pa je Šakro potoval s tujim potnim listom, je moglo to privedi do resnih zapletjajev v naši osod.

Valovi ožine so nas vso noč darežljivo obrizgavali, in ob zori sva izlezla izpod mosta vsa mokra in prezebla. Cel dan sva hodila po obrežju in vse, kar se je dalo zaslužiti — je bil grivjenik*), ki sem ga dobil od neke popice, ki sem ji nesel vrečo melon s trga.

Treba se je bilo zdaj spraviti čez zaliv v Taman. Ni jeden ladjar naju

*) deset kopejk.

ni hotel vzeti kot veslače na drugo obalo, kolikor sem tudi za to prosil. Vsi so bili ogorčeni na bosjake, ki so malo pred nama učinili tod mnogo junških del, naju pa so, ne brez razloga, prištevali k njih kategoriji. Proti večeru sem se ogorčen na svoje neuspehe in na ves svet odločil za drzen korak, in ko je nastopila noč, sem ga tudi izvršil.

V.

Z nočjo sva se odpravila s Šakrom do carinarske straže, okolu katere so ležale tri šalupe, privezane z verigami k obodom, zabitim v kameniti nabrežni zid. Bilo je temno, pihal je veter, šalupe so pljuskale druga ob drugo, verige so zvenele... Ni mi bilo težko razmajati obod in izriti ga iz kamna.

Pet aršinov nad nama je stopal carinarski vojak - stražnik in žvižgal skoz zobe. Kadar se je ustavil tik naju, prekinil sem svoje delo; a bilo je še odveč opreznosti. On pač ni mogel niti sanjati, da sedi nekdo do grla v vodi, v nevarnosti, da ga odplavijo valovi. Mimo tega so verige neprestano žvenketale tudi brez moje pomoči. Šakro se je bil že razleknil na dnu šalupe in mi šepetal nekaj, česar nisem mogel razložiti vsled šuma valov. Obod je v mojih

rokah... Val je zgrabil čoln in ga hkratu zagnal pet senžajev daleč ob brega. Držal sem se za verigo in plaval poleg čolna, potem sem skočil vanj. Odtrgala sva dve deski in pričvrstivši jih v kljuke mesto vesel, sva odplula.

Nad nama so letali oblaki, pod nama so se premetavali valovi, in Šakro, ki je sedel pri krmilu, je izginil zdaj izpred mojih oči, prevalivši se s krmilom vred v vodene jame, zdaj se je dvignil visoko nad mano, in kričeč, je skoro padel na me. Svetoval sem mu, da priveže svoje noge k čolnovemu stolu in ne kriči, ako noče, da ga straža ne zasliši. Nato je utihnil. Videl sem belo krpo na mestu njegovega obraza. Več čas je držal za krmilo. Nekaterikrat bi imela izmeniti vloge, a bala sva se prestopiti v čolnu z mesta na mesto. Kričal sem mu, kako da ravnaj s čolnom; precej me je razumel in uravnal je vse tako hitro, kako da je rojen mornar. Deske, ki so nadomestovale vesla, so mi malo pomagale in mi natrle samo žulje na rokah. Veter je pihal nama v krmilo, a malo sem se brigal za to, kam nas ponese, trudeč se edino, da spravim čolnov kljun povprek zaliva. To je bilo lahko izvršiti, ker je bilo videti še ognje Kerča. Valovi so se zagledovali k nama čez palubo in gnevno šumeli, pehajoč drug drugega; čim bolj naju je neslo v zaliv, tim silnejši

in glasnejši so postajali. Že se je čulo nekakšno rjojenje, divje, grozno... A čoln je letel — hitreje in hitreje, bilo je zelo težko obdržati smer. Neprestano sva se prevaljala v globoke jame in vzletala na vodene grbine, noč pa je postajala vedno bolj temna in oblaki so se spuščali niže. Luči za krmilom so izginile v mraku, in tedaj je postalo strašno. Zdelo se je, da to prostranstvo gnevne vode nima več mej. Ničesar ni bilo videti razen valov, podečih se iz teme čolnu nasproti.

Strgali so mi eno desko iz rok, sam pa sem vrgel drugo na dno čolna in se oprijel krepko z obema rokama za rob. Šakro je zavpil z divjim glasom vsakikrat, kadar je čoln poskočil navzgor. Čutil sem se nesrečnim in brezmočnim v tem mraku, obkrožen od razjarjenega elementa in oglušen od njegovega šumenja. Brez upa v srcu, prevzet zlega obupa videl sem okolu sebe strašno jednoličnost — povsod samo valove z belkastimi grivami, razsipajočimi se v slane kaplje, in oblaki nad mano, gosti in kosmati, so bili ravnotako podobni valovom.... Mislil sem samo na eno: vse, kar se poraja okrog mene, more biti neizmerno silnejše in strašnejše, in bilo mi je mučno, da se zadržuje in se noče pokazati tako kakor je. Smrt je neizbežna. Toda ta brezstrastni vse izjednjačujoči zakon

je treba s čimerkoli olepšati, ker je že tako težak in surov. Če bi imel zgoreti v ognju ali utoniti v blatnem močvirju, bi se potrudil izbrati prvo — vsekako dostojnejše....

»Nastavimo jadro?« je kriknil Šakro.

»Kje je?« sem vprašal.

»Iz mojega čekmena*)«....

»Vrzi ga sem! Ne izpusti krmila!..« Šakro se je molčé obrnil h krmilu.

»Drži?«

Vrgel mi je svoj čekmen. Polzeč se po dnu čolna, odtrgal sem od dna še jedno desko, nataknil na njo rokav močne suknje, in pritrdil jo h klopi čolna, priprl jo še z nogami in vzel takoj na to v roke drugi rokav, kar se je pripetilo nekaj nepričakovanega.... Čoln je odskočil visoko v zrak, padel potem navzdol, in začutil sem se v vodi, držeč v eni roki čekmen in prijemajoč se z drugo za konopec, nategnjen po zunanji strani čolna.... Valovi so šumeč skakali čez mojo glavo, jaz pa sem požiral slano grenko vodo. Napolnila mi je ušesa, usta, nos.... Ovivši se krepko z rokami za vrv, sem se dvigal in spuščal po vodi, butal z glavo ob čoln in vrgši čekmen na njegovo dno, sem skušal sam skočiti vanj.

*) kazaška suknja.

Po desetkratnem poskusu se mi je vendar posrečilo, osedlal sem čoln in sedaj sem uzrl Šakra, ki se je preku-caval po vodi, držeč se z obema ro-kama za isti konopec, ki sem ga bil ravnokar izgubil. Kakor je bilo videti, je ovival ta konopec ves čoln naokrog in je bil potegnjen skoz železne obroče, ki so bili pritrjeni ob čolnov hrbet!

»Živ!« sem mu zakričal.

V tistem trenutku je skočil on visoko nad vodo in se takoj potem prekopicnil na dno čolna. Objel sem ga in začu-tila sva obraz pri obrazu, drug poleg drugega. Sedel sem na čolnu kakor na konju, uprt z nogami v konopec kakor v stremena — toda to je bilo nesigurno: vsak val bi me lahko izbil iz sedla. Šakro se je oklenil z rokami mojih kolen in se tiščal z glavo v moje prsi. Ves je drgetal, in čutil sem, kako se mu tre-sejo čeljusti. Treba je bilo nekaj sto-riti. Dno je bilo opolzlo, kakor nama-zano z mahom. Velel sem Šakru, naj se spusti znova v vodo in se oprime konopca na eni strani, na drugi se obe-sim jaz. Mesto odgovora je pričel tr-kati z glavo ob moje prsi. Valovi so v divjem plesu neprestano skakali preko naju, in midva sva se jedva še držala; konopec mi je strašno rezal eno nogo. Povsod, kamor je seglo oko, so se po-rajali visoki holmi vode in šumé zopet izginjali. Ponovil sem Šakru, kar sem

mu bil že ukazal, z zapovedovalnim glasom. Še močnejše je pričel biti me s svojo glavo v prsi. Ni bilo mogoče več odlašati. Odtrgal sem od sebe njegove roke, drugo za drugo in pričel pehati ga v vodo, da bi se oprijel potem s svojimi rokami konopca. In tedaj se je zgodilo nekaj, kar me je prestrašilo bolj nego vse drugo v oni noči.

»Ti me utapljaš?« je zašepetal Šakro in mi pogledal v obraz.

To je bilo v resnici strašno! Strašno je bilo njegovo vprašanje, še strašnejši ton vprašanja, v katerem je zvenela plaha pokornost pred dejstvom, plaha prošnja usmiljenja in poslednji vzdih človeka, izgubivšega vsako upanje, da izbeži osodepolnemu koncu. A še strašnejše so bile oči na mrtvobledem mokrem obličju.

Zaklical sem mu:

»Drži se krepkeje!« in spustil sem se v vodo sam, držeč se za konopec. Udaril sem se z nogo ob nečem, in v prvem trenotku nisem mogel od bolečine ničesar razumeti. A potem sem razumel. V meni je vsplapolalo nekaj toplega, in ves omamljen sem se začutil močnega kakor nikoli . . .

»Zemlja!« sem vskliknil.

Morebiti so veliki pomorščaki, ki so odkrivali naše zemlje, zagledavši jih, zaklicali to besedo z večjim čustvom nego jaz, a dvomim, da so jo za-

klicali glasnejše od mene. Šakro je zatulil, in vrgla sva se v vodo. Toda kmalu sva se oba ohladila; voda nama je segala še do prsi, in nikjer ni bilo videti kakih zanesljivejših znakov suhega brega. Valovi so bili tu šibkeji in niso več skakali, ampak se le leno premetavali preko naju. K sreči nisem pustil čolna iz rok. Stala sva s Šakrom ob njegovih bokih in držeč se za rešilni konopec, sva oprezno stopala dalje, vlečeča s sabo čoln.

Šakro je mrmral nekaj in se smejal. Jaz sem skrbeče ogledoval se naokoli. Bila je tema. Za nama in na desno od naju je bil šum valov močnejši, pred nama in na levo tišji; šla sva na levo. Tla so bila trda, peščena in vsa v jamah; včasih nisva dosegala tal in veslala sva z nogami in eno roko, držeč se z drugo za čoln; včasih nama je bila voda samo do kolena. Na globokih mestih je Šakro vpil, jaz pa sem trepetal od strahu. In nenadoma rešitev — pred nama je zasvetil ogenj.

Šakro je zakričal na vse grlo; toda jaz sem dobro vedel, da je čoln državna last in sem ga zato takoj na to opozoril. Utihnil je, a čez nekoliko minut sem ga čul stokati. Nisem ga mogel upokojiti — na noben način.

Voda je bila vedno nižja do kolena, do gležnjev.... Že je ni bilo več! S Šakrom sva še vedno vlekla državni

čoln ; a odpovedovale so nama moči in vrgla sva ga proč. Na poti nama je bil nekak črn panj. Skočila sva čezenj — in znašla sva se v bodeči travi. To je naju bolelo, in je bilo od strani zemlje negostoljubno, a nisva obračala na to svoje pozornosti in bežala sva proti ognju. Bil je za eno verst oddaljen od naju, in veselo prasketajoč se je zdel, da se nama smeje nasproti. A tema se je strašno gnetla krog njega.

VI.

Trije veliki, kuštravi psi so skočili od nekod in se vrgli na naju. Šakro, ki je ves čas krčevito stokal, je strašno zajavkal in padel na zemljo. Švrknil sem pse z mokrim čekmenom in se sklonil, iskaje z roko kamenja ali palice. Ničesar ni bilo, samo trava je zbodla moje roke. Psi so naju skupno naskakovali. Djal sem v usta dva prsta in zažvižgal kar sem mogel. Odskočili so, in kmalu na to je bilo slišati topot in govorjenje ljudi, ki so bežali.

Čez nekoliko minut sva stala ob ognju v krogu štirih čabanov*), odetih v ovčje narobe obrnjene kožuhe. Dvoje njih je sedelo na zemlji in pušilo, spuščajoč dim v ogromnih kolobarjih ;

*) ovčji pastir.

jeden — visok mož, z gosto črno brado in visoko kazaško kučmo — je stal za nama, oprt ob palico z ogromno grčo iz korena na koncu, četrti, mlad plavalas fant je pomagal stokajočemu Šakru, da se razodene. Pet sežnjev od nas je bila zemlja na velikem prostoru pokrita s tolsto plastjo nečesa gostega, sivega in valovitega, podobnega spomladnemu že tajajočemu se snegu. Šele po dolgem in pozornem opazovanju je bilo mogoče razločiti pojedine oblike ovac, tesno se stiskajočih druga k drugi. Bilo jih je tam nekoliko tisoč, na tesno zgnečenih s snom in mrakom noči v gosto toplo in tolsto stepo pokrivačo plast.

Včasih so zameketale žalobno in boječe. Sušil sem čekmen nad ognjem in pripovedoval čobanom vse po resnici, pravil jim tudi o načinu, kako sem prišel do čolna.

»Kje pa je ta čoln? vprašal me je strogo siv starec, ne da bi odvrnil od mene svojih oči.

Povedal sem jim.

»Pojdi, Mihal, pogledi!«

Mihal, oni črnobradi, je vzel palico na rame in se odpravil k bregu.

Šakro, drgetajoč od mraza, me je zaprosil, da mu dam topli, a še vedno mokri čekmen, a starec je rekel:

»Čaj! Zavrti se preje, da se ti ugreje kri. Zavrti se okolu ognja. No!«

Šakro spočetka ni razumel; a potem pa je takoj skočil z mesta, in gol je pričel plesati nepopisno divji ples, švigajoč liki žoga čez ogenj, vrteč se na enem mestu, bijoč z nogama ob zemljo, in kričeč na vso moč, razmahovaje z rokami. Bil je to nad vse smešen prizor. Dvoje čabanov se je valilo po tleh, hohotaje se na vse grlo, starec pa je z resnim, nepremičnim obrazom trudil se udarjati z dlanmi takt plesu, a ni ga mogel uloviti; gledal je Šakrov ples, majajoč z glavo in premikajoč svoje brke, in neprestano je vsklikal z globokim basom:

»Haj - ha! Tako, tako! Haj - ha! Buc! Buc!«

Osvetljen od ognja, se je Šakro zvival liki kača, postavljaj se v najrazličnejše poze, skakal na eni nogi, udarjal takt z obema in njegovo v ognju blesteče se teló se je pokrivalo z debelimi znojnimi kapljami.

Te kaplje so se zdele v ognju ruđeče, kakor kri.

Zdaj so že vsi trije čabani udarjali z dlanmi; jaz pa sem trepetajoč od mraza, sušil se ob ognju in premišljeval, kako bi to naključje, ki sem ga doživel, napravilo srečnega takega častilca Coopera ali Jul-Verna: ugrabljenje čolna, gostoljubnost do morodcev in ples divjakov okrog ognja.

Šakro je že sedel na zemlji zamo-
tan v čekmen in je jedel ne vem kaj,
oziraje se name s svojimi črnimi očmi,
v katerih se je iskriilo nekaj, kar je
vzbujalo v meni neprijetno čuvstvo.
Njegova obleka se je sušila obešena na
palice, zapičene okoli ognja. Tudi meni
so dali jesti kruha in posoljene slanine.

Prišel je Mihal in molče je sedel
poleg starca.

»No?« ga je vprašal starec.

»Čoln sem dobil!« je na kratko
odvrnil Mihal.

»Ga ne odplavi lahko voda?«

»Ne.«

In vsi so utihnili in me pogledali.

»Kaj«, je vprašal Mihal, ne da bi
se pri tem posebej na koga obrnil —
»jih popeljemo v vas k atamanu? Ali
mogoče naravnost k carinarjem?«

Mihalu ni nihče odgovoril. Šakro
je jedel in molčal.

»K atamanu.... ali carinarskemu
uradu.... Oboje je prav«, je po dolgem
molku spregovoril starec.

»Dovoli, dedec«, sem pričel jaz.

Pa on ni obrnil name nikake po-
zornosti.

»Tako torej, Mihal! Tista stvar....
čoln je tam?«

»Seveda, tam«.

»Kaj... ali ga ne odplavi lahko voda?«

»Pusti ga torej, naj ostane tam. Zjutraj pa pojdejo ladjarji v Kerč in ga vzamejo s sabo. Zakaj bi ne vzeli s sabo praznega čolna? A? No, torej... A zdaj vi... capini... kako... kaj je s tem? Se nista oba nič bala? Ne? Te-te!... Še pol verste, in bili bi v morju. Kaj bi bili storili, da vas je vrglo v morje? A? Utonila bi kakor kamen oba... da! Utonila bi, in konec bi naju bilo. Starec je umolknil, in je pričel gledati name s porogljivim nasmehom na ustih.

»Kaj molčiš zdaj fanté?« me je vprašal.

Meni so bila že odveč njegova umovanja, ker jih nisem razumel, in sem menil, da se nama hoče rogati.

»Poslušam te!« djal sem dovolj srdito.

»No, in kaj še?« nadaljeval je starec z zanimanjem.

»No, nič več!«

»Čemu se pa razdražaš? Ali je to prav, dražiti starejšega, nego li si ti?« Utihnil sem.

»A jesti nočeš več?« je nadaljeval starec.

»Nočem«.

»No, pa ne jej. Če nočeš — pa ne jej. Pa mogoče bi na pot si vzel kaj kruha?«

Vzdrhtel sem od radosti, a se nisem izdal.

»Na pot bi vzel...« sem rekel mirno.

»Ehe!..., Tak dajte jima na pot kruha in slanine tam... Mogoče je še kaj drugega? Dajte jim tedaj še tisto?

»Mar že odidejo?« je vprašal Mihal. Ostala dva sta uprla svoje oči na starca.

»Kaj naj bi delala pri nas?«

»Hoteli smo pač z njima do atamana ali k carinarjem,« je razočaran pristavil Mihal.

Šakro se je okrenil izza ognja in radovedno pomolil glavo iz čekmena. Bil je miren.

»Kaj naj bi onadva pri atamanu? Ničesar, oprosti, nimata tam iskati. Že pojdetata lahko pozneje k njemu, če bosta hotela.

»Kaj pa s čolnom?« je trdovratno nadaljeval Mihal.

»S čolnom?« je vprašal starec.

»Kaj je s čolnom? Ali je tam?«

»Da«, je odvrnil Mihal.

»No, pa pusti ga, naj bo tam. Zjutraj pa naj ga Ivaška zvleče do pristana... tam ga vzamejo s sabo v Kerč. Več pa s čolnom nimamo opraviti.«

»Zrl sem neprestano na starega čabana in nisem mogel uloviti najmanjšega kretanja na njegovem flegmatičnem, zagorelem in ovetrenem obrazu, po katerem so skakale sence od ognja.

»Le da se ne izrodi iz tega kako zlo, včasih«... je pričel podajati se Mihal.

»Ako boš držal svoj jezik za zobmi, tudi nobenega zla ne bo, oprosti. Če jih povedemo do atamana, bo to, mislim jaz, neugodno za nas in za nje. Mi se brigajmo za naše delo, a oni naj — odidejo. Ej! Imata še daleč potovati?« je vprašal starec, čeprav sem mu bil že povedal, kako daleč.

»Do Tiflisa«.

»Dolga pot! Evo vidiš, ataman pa bi jih zadržal; če bi jih pa zadržal, kdaj prideta tja? Pusti tedaj, naj gresta z bogom, kamor je njih pot. A?«

»Kaj pa? Naj odidejo!« so pritrdili starčevi tovariši, ko je on, končavši svoj počasni govor, stisnil močno ustna in vprašajoče se ozrl na vse, gladeč s prsti svojo sivo brado.

»No, pojdita torej z bogom, fantiča« je mahnil z roko starec. »Čoln pa spravimo mi na mesto. Kaj ne?«

»Hvala ti, starec!« sem snel svojo čepico.

»Čemu pa hvala?«

»Hvala, brat, hvala!« sem vzhičen ponavljal.

»Čemu vendar ta hvala? Zares čudno! Pravim jima — pojdita z bogom, on pa meni — hvala! Mar si se bal, da te pošljem k vragu? E?«

»Kriv sem bil in zato sem se bal«, rekel sem.

»O!« in starec je privzdignil obrvi. »Čemu bi jaz spravljal človeka na drugo pot? Raje ga pošljem po oni poti, ki hodim sam po nji. Mogoče se še kedaj srečava, in takrat si postaneva znanca. Včasih je treba drug drugemu pomoči... Do svidenja...«

Snel je svojo kosmato kučmo z glave in se nama poklonil. Poklonili so se tudi njegovi tovariši. Vprašali sva jih za pot do Anape in odšla. Šakro se je smejal nečemu...

VII.

„Čemu se smeješ?“ sem ga vprašal. Bil sem vzhičen od starega čabana in njegove življenske morale, bil sem vzhičen tudi od svežega jutranjega vetra, vejočega nama v prsi nasproti, in ker se je nebo očistilo oblakov; skoro se zasniva, na jasnem nebu vzide solnce, in rodil se bo blesteč prekrasen dan....

Šakro mi je lokavo pomežiknil in se še glasneje razhohotal. Tudi jaz sem se nasmejal, ko sem slišal njegov veseli, zdravi smeh. Dve, tri ure, ki sva jih prebila ob ognju čabanov, in tečni kruh s slanino, so nama pustili od naporenega potovanja samo lahko utrujenost v kosteh; no, ta občutek ni motil najinega veselja.

„No, zakaj se pa smeješ? Mar, ker si ostal živ, kaj? Živ in povrhu še sit?“

Šakro je zanikaje zamajal z glavo, sunil me z laktom ob bok, spačil se, znova se razhohotal in spregovori nazadnje:

„Ne razumeš, zakaj se mi zdi to smešno? Ne? Takoj ti povem! Veš, kaj bi storil, da so nas povedli k temu atamanu-carinarju? Ne veš? Rekel bi glede tebe: utopiti me je hotel! In zjokal bi se. Tedaj bi se me oni usmilili in ne bi me vrgli v temnico! Razumeš?“

Spočetka sem hotel vzeti to za šalo, toda on me je znal prepričati o resnosti svoje namere. Tako temeljito in jasno me je prepričal o tem, da me je, namesto da bi se razsrdil nad tem njegovim naivnim cinizmom, napolnilo čuvstvo globokega usmiljenja do njega. Kaj drugega je mogoče občutiti proti človeku, ki ti z najvedrejšim nasmehom in najiskrenejšim glasom pripoveduje, da te je hotel ubiti? Kaj mu hočeš, če gleda na ta prestopak kakor na neko ljubo in ostroumno šalo?

Z vsem ognjem sem se spustil v to, da mu dokažem vso nenravnost njegove nakane. Zelo jednostavno mi je odgovoril, da ne morem pojmiti njegove koristi, da pozabljam, da živi on na tuj račun, in da ga za to gotovo ne bodo pohvalili.

V tistem hipu je zablisknila v meni žalostna misel...

„Počakaj“, rekel sem mu, „ali veruješ ti v to: da sem te hotel v resnici utopiti?“

„Ne!... Ko si me tlačil v vodo — sem veroval, ko si sam stopil v njo — nisem veroval!“

„Hvala Bogu! sem vskliknil. „No tudi za to hvala ti.“

„Ne, ne zahvaljуй se! Jaz se ti moram zahvaliti! Tam, ob ognju, je bilo mraz tebi in je bilo mraz meni... Čekmen je tvoj — a nisi ga obdržal za se. Posušil si ga in dal meni. Zase pa nisi imel ničesar. Glej, zato se ti moram zahvaliti! Ti si zelo blag človek — vem to. Ko prideva v Tiflis, ti bo vse poplačano. K očetu te popeljem. Porečem očetu: — Daj mu jesti in piti, mene pa zapri v hlev k svinjam! Tako vidiš, mu porečem. Pri nas boš živel, za vrtnarja boš, vino boš pil in jedel, kar boš hotel!... ah, ah, ah!... Krasno življenje boš imel; Brez vseh skrbi!... Pil, jedel boš z mano iz iste sklede“...

Svitalo se je. Daljina morja je že bleščala z rožnatim zlatom.

„Spal bi!“ je rekel Šakro. Vstavela sva se. On je legel v jamo, izrito od vetra v suhem pesku nedaleč od brega, in zamotavši se z glavo v

čekmen, je skoro zasnul. Sedel sem poleg njega in gledal na morje.

Živelo je s svojim širokim življenjem, polnim silnega dvigovanja. Jate valov so šumeče valile se na breg in se razbivale ob pesku, ki je tiho škripal, sesajoč vase zeleno vodo. Razmahovaje z belimi grivami, so prednji valovi s šumom udarjali s prsi ob breg in se odbiti zopet umikali; a srečali so jih drugi, ki so prišli jim pomagat. Objemši se krepko v penah in brizgih, so se znova zavalili na breg in butali nanj hrepeneč razširiti meje svojega življenja. Od obzorja do obale, na vsem prostranem morju so se porajali ti gibki in silni valovi in hiteli in hiteli v gosti masi, tesno zvezani drug z drugim po enem in istem cilju..., Solnce je vedno bolj žareče osvetljevalo njih hrbtove, ki so na daljnih valovih, na obzorju, bili krvavorudeči. Ni ena kaplja se ni izgubila brez sledu v tem titanskem dvigovanju vodne mase, ki se je zdela kakor navdahnjena od nekega zavestnega cilja, ki ga dosega s temi širokimi, ritmičnimi udarci. Privlačljivo lepa je bila hrabrost prednjih valov, nagajivo naskakujočih molčeči breg, in lepo je bilo gledati, kako je mirno in družno šlo za njimi vse morje, mogočno morje, že ovenčano od solnca v vseh mavričnih barvah in polno umerjene zavesti svoje lepote in sile...

Izza rta je sekajoč valove priplul ogromen parobrod, in važno zibajoč se po vzvalovanem krilu morja, je zaplul po hrbtovih valov, besno butajočih ob njegove boke. Bleščeč se na solncu v svoji lepoti in sili, bi ob drugem času morda napeljal človeka na misli o ponosnem stvarjanju človeštva, zaslužnujočem si prirodne elemente... Ali poleg mene je ležal človek — element.

VIII.

Šla sva po Terski pokrajini. Šakro je bil razkuštran in raztrgan, da ga je bilo veselje gledati, in vražje zloben, čeravno ni več trpel lakote, kajti zaslužka je bilo dovolj. Pokazal se je nesposobnega za kakršnokoli delo. Nekoč je poskusil pri mlatilnici odgrebati slamo, a čez pol dneva je zapustil delo, ker so mu grablje napravile na dlanih krvave mozolje.

Hodila sva dovolj počasi — po dva dni sva delala, en dan sva hodila. Jedel je Šakro do skrajnosti brez mere, in po milosti njegovega nenasitnega želodca, nisem mogel nikdar nabrati toliko denarja, da bi mogel kupiti mu kakršenkoli del obleke. Vsa njegova obleka je bila samo spojina raznolikih lukenj, na vse mogoče načine zvezanih z raznobojnimi zaplatami.

Nekoč v neki vasi je izmuznil iz moje torbice, z velikim trdom, da on niti vedel ni za to, prisluženih pet rubljev; pod večer pa se je pojavil v hiši, kjer sem jaz delal na vrtu, pijan, v družbi tolste kazaške babure, ki me je pozdravila tako-le:

»Zdravo, prokleti heretik!«

Ko sem začudjen nad takim epitetom vprašal, zakaj sem heretik, mi je smelo odvrnila:

»Zato, zlodej, ker braniš fantu, da ljubi ženske. Mar moreš ti zabraniti, kar zakon dovoljuje?... Anatema ti!«...

Šakro je stal poleg nje in pritrjuje kimal z glavo, Bil je močno pijan, in če se je le okrenil, se je zazibal... Spodnja ustna mu je visela navzdol. Motne oči so zrle v moj obraz brezumno — uporno.

»No, ti, kaj si se tako zapičil v nas s svojimi očmi? Daj mu njegov denar!« je zakričala hrabra babnica.

»Kakšen denar?“ sem se začudil. »Daj ga, daj! Sicer te spravim k poglavarju. Daj tistih poldrugosto rubljev, ki si mu jih vzel v Odesi!«

Kaj mi je bilo storiti? Vražja baba bi v svoji pijanosti navsezadnje ušla k poglavarju in potem bi vaško poglavarstvo, strogo nasproti raznim tujcem, naju zaprlo. Kdo ve, kaj bi moglo nastati iz tega prizora za mene in za Šakra. In začel sem diplomatično tola-

žiti babo, kar nazadnje ni stalo mnogo truda. Nekako s tremi butilkami vina sem jo umiril popolnoma. Zavalila se je na zemljo med arbuze in zaspala. Spravil sem tudi Šakra spat. Drugi dan zarana sva šla iz vasi, pustivši babnico z arbuzami.

Napol bolan od pijanosti, skremžanega in nabuhlega obraza je Šakro venomer pljuval in težko vzdihoval. Poskusil sem razgovor ž njim, a ni mi dal odgovora in je samo kimal s svojo kuštrasto glavo, liki izmučeno kljuse.

Dan je postal vroč in vzduh je bil napolnjen od težkega izpuhtevanja vlažne zemlje, porastle z gosto in visoko travo, ki nama je segala skoro do ramen. Povsodi okoli naju je stalo nepremično zeleno baržunasto morje in dihalo v znojno nebo s sočnimi vonjavami, od katerih se je kar vrtelo v glavi...

Šla sva po ozki stezi, po kateri so se pred nama in za nama plazile male, rudeče kačice, zvijajoče se pod našimi nogami. Tišina, ki je vladala naokoli, je naju uspavala in pogrezovala v neko sanjavo dremotno stanje. Blizu za nama so se dvigale po nebu počasi črne in goste gruče oblakov. Zlivajoč se eden v drugega, pokrili so vse nebo za nama, tako da je bilo spredaj še jasno, čeravno so krpe oblakov priletavale vanje in objetno letele nekam naprej, obletavale nas in vse gostejše

pokrivale nebo. V daljavi nekje je grmel grom in njegovi bobneči glasovi so se vedno bolj približevali. Debele deževne kaplje so pričele padati in udarjati ob travo. Trava je zvonko suštela.

Nisva imela kam, da se zatečeva. Nastala je tema, in šelest trave je zazvenel močnejše, ali nekako uplašeno. Zagrmel je grom — in oblaki so vstrepotali, obdani od sinjega ognja. Gost dež se je ulil iz škafa, in udarci groma so drug za drugim grozno in nepretrgano bobneli po stepni pustinji. Trava, vsa posvaljkana od udarcev vetra in dežja je ležala na zemlji in tiho suštela. In vse je trepetalo in valovalo. Strele, slepeče oči, so trgale oblake... V njih modrem lesku je vstajala v daljavi veriga gorà, blesteča v sinjih ognjih, srebrna in hladna; a ko so bliski ugašali izginila je, kakor da se je pogreznila v temno brezno. Vse je grmelo, vzdregovalo, odbijalo zvoke in jih spet rodilo. Zdelo se je, kakor da se nebo, motno in razsrjeno, očiščuje z ognjem od prahu in vsake gnusobe, dvigajoče se do njega z zemlje, zemlja pa da trepeta v strahu pred njegovim srdom.

Šakro je renčal, kakor preplašeno psé. Meni pa je bilo veselo pri srcu; dvignil sem se nekako nad vsakdanjostjo, opazujoč to veličastno mračno sliko stepne nevihte. Divni kaos je klical in vspodbujal na junaško ljubav, obvla-

dajoč dušo z grozno in veličastno harmonijo...

In meni se je zahotelo, da sodelujem v nji, da izrazim s čimersi-bodi prekipevajoče čustvo vshičenja pred to tajno silo, uničujočo temo in oblake. Zdelo se je, da je modri plamen, ki je objemal nebo, gorel tudi v mojih prsih; ali s čim naj bi izrazil svojo veliko vznemirjenost in svoje brezmejno občudovanje pred to veličastno sliko prirode?... Zapel sem — na glas, z vso svojo silo. Grom je rjovel, bliski so bleščali, trava je suštela, jaz pa sem pel in se čutil v popolnem sorodstvu z vsemi temi glasovi... Razum me je zapuščal; odpustljivo je to, ker ne škoduje nikomur razen meni. V meni je pokipevala želja, da objamem in vsrkam vase čim več žive in mogočne krasote in sile, besneče po stepi, in da ji bom bliže... Burja na morju in nevihta v stepi! — ne poznam veličastnejših pojavov v prirodi.

Kričal sem torej, ker sem dobro vedel, da ne vznemirjam nikogar s takim obnašanjem in ne silim nikogar podvreči strogi kritiki moj način delovanja. Ali naenkrat me je sunil nekdo v nogo, in neprosto voljno sem se zvrnil v lužo...

Sakro je strmel vame z resnimi in srditimi očmi....

»Ali si prišel ob pamet? Kaj? Molči in ne kriči, sicer ti zamašim gobec! Razumeš!«

Osupnil sem in ga vprašal takoj, s čim ga jaz motim...

»Plašiš me! Si razumel? Grmi — Bog govori, ti pa rjoveš, kakor da bi te kdo drl... Kaj misliš o sebi?«

Odvrnil sem mu, da imam pravico peti, če se mi to ljubi, ravno tako kakor on.

»Ali jaz nočem tega!« je kategorično odvrnil.

»Ne poj!« sem zavrnil jaz.

»Ne poj tudi ti« je strogo zaukazal Šakro.

»Ne, pel bom še močneje...«

»Čuj me, kaj pa misliš?« je srdito spregovoril Šakro. »Kdo si vendar ti? Imaš-li dom? Imaš-li mater? Očeta? Sorodnike? Zemljo? Kdo si ti na zemlji? Ti si človek, misliš? Evo, jaz sem človek! Jaz imam vse!«... Udaril se je ob prsi. »Jaz sem knez!... A ti... ti si — ničla! Ničesar nimaš. Mene pozna Kutais in Tiflis!... Razumeš? Ne nasprotuj mi! Hočeš-li mi služiti? — Zadovoljen boš! Dam ti devetero plačo. Hočeš mi to storiti? Ne moreš ravnati drugače; sam si rekel, da je velel Bog služiti vsem brez plačila! Jaz te pa plačam po knežje! Zakaj me mučiš, učiš, plašiš? Hočeš mar, da bom kakor ti? To ni prav! Ni mogoče storiti dru-

gega sebi podobnim !... Eh, eh, eh !... fu, fu !«

Govoril je, cmokal, hrkal in vzdihoval... Zrl sem nanj začudjen z odprtimi usti. Bilo je očitno, da je izlival pred mano vse svoje ogorčenje, vse krivično ponižanje in nezadovoljnost z mano, ki se je bilo nakopičilo v vsem času najinega potovanja. V večje podkrepljenje tega me je trkal z prsti ob prsi, tresel me za ramena, a pri posebno važnih mestih je butal vame z vsem svojim truplom. Omival je naju dež, nad nama je nepretrgano bobnel grom a Šakro je tulil na vse grlo, da bi ga jaz mogel slišati.

Tragikomičnost mojega položaja mi je postala tedaj jasnejša, bolj nego vse, in razhohotal sem se, kar sem le mogel...

Šakro je pljunil in se okrenil od mene.

IX.

Čim bolj sva se bližala Tiflisu, tem bolj je Šakro postajal zamišljen in potrt. Nekaj novega se je pojavilo na njegovem upadlem, a vseeno nepremičnem obrazu. Nedaleč od Vladi-Kaykaza sva prišla v čerkeski aul, kjer so naju najeli, da sva brala koruzo.

Po dvadnevem delu med Čerkesi, ki skoro niti govorili niso po ruski, in so se nama neprestano smejali in se na svoj način delali norca iz naju, sva sklenila zapustiti aul, ker sva se zbala vedno bolj naraščujočega sovražnega razpoloženja aulnikov napram nama. Bila sva komaj deset verst oddaljena od aula, ko je izvlekel Šakro iz nedrija zvitek lezginskega muselina in s ponosom ga pokazal rekoč:

»Ne bo treba nama več delati! Prodava ga — in vsega si nakupiva! Do Tiflisa bo zadostovalo! Razumeš?«

Bil sem ogorčen do besnosti, pograbil sem muselin, vrgel ga daleč stran in se ogledal nazaj. Čerkesi ne poznajo šale. Nedolgo pred tem smo slišali od kozakov sledečo zgodbo: Neki bosjak je pri svojem odhodu iz aula, kjer je delal, vzel s sabo železno žlico. Čerkesi so ga dohiteli, preiskali, našli pri njem žlico in razparali so mu s kinžalom trebuh, sunili globoko v rano žlico, a zatem so mirno odšli, pustivši ga v stepi, kjer so ga kazaki našli polmrtvega. Povedal jim je to in umrl na poti v vas. Kazaki so nas nemalokrat svarili pred Čerkesi, pripovedovaje nam podučljive zgodbe v tem oziru — in nisem imel razloga, da ne bi jim veroval.

Opozoril sem Šakra na to. Stal je pred mano, poslušal me, in naenkrat

je molče, pokazavši zobe in namršivši obrvi, vrgel se kakor mačka na me.

Pet minut sva se pošteno mikastila drug drugega, in h koncu mi je Šakro z gnevom zaklical:

»Dovolj!«

Izmučena sva molčala dolgo sedeč drug proti drugemu... Šakro je z žalostnimi očmi pogledaval tja, kamor sem vrgel rudeči muselin in je rekel:

»Zakaj sva se stepla? Fa, Fa, Fa!!? kaka neumnost! Ali sem te jaz okradel... Česa ti je žal? Meni je tebe žal, zato sem tudi kradel. Ti delaš, jaz pa te ne razumem, kaj naj storim? Hotel sem ti pomagati“...

Poskusil sem objasniti mu, kaj je tatvina...

»Prosim te, molči! Tvoja glava je kakor štor...“ se je prezirljivo okrenil k meni in dejal:

»Ali boš kradel, ko boš umiral? No! čemu pa živiš? Molči!“

Boječ se, da ga iznova ne razdražim, sem umolknil. Bil je to že drugi slučaj tatvine. Še prej, ko sva bila ob črnem morju, izmaknil je grškim ribičem žepno vago. Takrat sva se tudi malodane stepla.

»No, ali greva naprej?“ vprašal je, ko sva se oba nekoliko upokojila, pomirila in oddahnila.

Šla sva dalje. Z vsakim dnem je postajal on mračnejši in gledal me je

nekako tuje, izpod čela. Nekega dne, ko sva imela že za sabo darjasko sotesko in sva se spuščala z Gudama, je pričel:

„Še dva dneva — in prideva v Tiflis. Cce, cce,“ zamlaskal je z jezikom in obraz se mu je zasvetil od zadovoljstva. „Pridem domu — kod si hodil? Potoval sem! Okopljem se... aha! Najem se... kolikor bom le mogel! Materi porečem — mnogo hočem jesti. Očetu porečem — oprosti mi, videl sem mnogo gorjá in izpoznal življenje... raznih ljudstev! Bosjaki so vrl narod! Če srečam koga, mu dam rubelj, povedem ga v duhan in porečem — pij vino, jaz sam sem bil bosjak! Pravil bom očetu tudi o tebi... To je mož — bil mi je kakor starejši brat... Učil me je. Bil me je kot psá... Hranil me je. In zdaj, porečem, hrani ga za to. Hrani ga leto in dan. Enc leto ga hrani — glej, kako dolgo! Čuješ, Maksim?“

Rad sem poslušal, ko je tako govoril; kazal je v takih trenutkih nekaj prirodnega in detinskega. Take stvari so me tudi radi tega zanimale, ker nisem imel v Tiflisu nijednega znanca, a bližala se je zima — na Gudamru naju je bil že zalotil sneg. Zanašal sem se nekoliko na Šakra.

Hodila sva hitro. V Mchetu sva — v stari prestolnici Iberije. Jutri prideva v Tiflis.

Že izdaleč, na pet verst, ugledal sem prestolno mesto Kavkaza, stisnjeno med dvema gorama. Konec poti! Bil sem veselo razpoložen — Šakro ravno-dušen. S topimi očmi je zrl predse in pljuval vstran sline od gladú ter se neprestano z od bolesti izpačenim obrazom prijemal za trebuh. Najbrže je požrl neprevidno sirovo korenje, nabrano na poti.

„Misliš, da pojdem jaz — gruzinski plemič — v svoje mesto čez dan, tak kakor sem, raztrgan in umazan? Nee! Čakala bova večera. Stoj!“

Sedla sva poleg zidu nekake zapuščene bajte in povivši si poslednji papiroski sva trepetaje od mraza, pričela pušiti. Z vojno-gruzinske ceste sem je vel rezek in močan veter. Šakro je pel skozi zobe neko turobno popevko... Jaz sem mislil na toplo izbo in na druge udobnosti, ki jih ima stalno življenje pred življenjem brez doma.

„Pojdiva!“ se je dvignil Šakro z odločnim obrazom.

Stemnilo se je. Mesto je zažigalo luči. Divno je bilo gledati: luči so polagoma druga za drugo priskakavale od nekod v temo, gluho ovijajočo dolino, v kateri se je skrivalo mesto.

„Čuj, daj meni to kapuco, da si zakrijem obraz... sicer me lahko spoznajo znanci.“

Dal sem mu kapuco. Šla sva po Olginski ulici. Šakro je žvižgal nekaj odločnega.

„Maksim! Vidiš postajo konjske železnice? Verijski most? Sedi tu in čakaj! Prosim te počakaj! Grem v neko hišo, da poprašam tovariše po svojih, po očetu in materi...“

„Se vrneš kmalu?“

„Takoj! En sam trenotek!“

Zavil je brzo v neko temno in ozko stransko ulico in izginil v nji... za vedno.

Nikdar več nisem srečal tega človeka — svojega sopotnika skozi skoraj štiri meseca življenja, toda spominjam se ga večkrat s prijetnim čustvom in veselim smehom.

Naučil me je mnogo, česar ne najdeš v debelih folijantih, napisanih od modrijanov — ker je modrost življenja vedno globlja in obsežnejša od modrosti ljudij.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJILNICA

00000490134

